

דברי פתיחה

אודה לה' בכל לבב בסוד ישרים ועדה שזכיתי בעזהי"ת להוציא קונטרס גם על חודש תמוז, ומחמת ריבוי ההלכות שבביהמ"צ לא כתבתי כל ההלכות כי אם קונטרס שלם המסתעף רק על שש מילים המובאים במ"ב (סי' תקנא סקט"ז) והן: "ואסור לעשות ריקודין ומחולות מ"ז בתמוז ואילך". ועל זה עמלתי ויגעתי בעזרת החונן לאדם דעת ובסייעתא דשמיא ליקטתי וסידרתי את כל פרטי ההלכה בדינים אלו בבין המצרים ובספיה"ע ובשאר ימות השנה, ובפרט בזמננו שכמעט וא"א שלא ליתקע במקום שיש שם מנגינות, (כגון הנוסע באוטובוס או הנכנס לחנות שיש שם מנגינות וכן מנגינות בפלאפון וכדו'), וגם עקב חולשת הדורות והעצבים הרופפים קשה לאנשים להימנע משמיעת כלי נגינה. ולכן סידרתי את ההלכות בצורה ברורה ומסוכמת ע"פ כל השיטות והדינים במקורותיהם בפוסקים בראשונים ובסוגיות הגמרא כדי שיוכל הקורא לדעת את ההלכה למעשה עם כל פרטי הדינים בצורה קלה. ואל יפלא הקורא לראות את כמות השיטות והדעות דזהו מה שאמרו חז"ל "עשה לך רב והסתלק מן הספק" ועל כן השתדלתי להביא את כל הפוסקים (מה שמצאתי וראיתי או שמעתי) כדי שיוכל הקורא לנהוג ע"פ פסקי רבותיו. ובזאת אני מודה לידידי ר' שלמה זלמן שטרנבוך שליט"א שהביא לי הרבה פסקים מזקיני מרן פוסק הדור הגאון האדיר רבי משה שטרנבוך שליט"א ובשליחותי הציג לפניו כמה שאלות ששלחתי לו על ידו. וכמו"כ כפי שהתחלתי בקונטרסים הקודמים הוספתי גם פסקים של חתנא דבי נשיאה עמוד ההוראה הגאון הגדול רבי עזריאל אויערבאך שליט"א (מרא דאתרא בירושלים עיה"ק) ועל זה הוספתי הערות והבאתי משמו גם בירור הלכתי בענין ניגון ושמיעת כלי זמר בשאר ימות השנה. וכמו"כ הבאתי פסקים של הגר"ע שהבאנו כבר בקונטרס על חודש אייר ובו דיני איסור שירה וזימרה בספיה"ע עם הערות והוספות וממנו תלמד שמה שאסור בספיה"ע כל שכן שאסור בביהמ"צ, אך מה שמותר בספיה"ע אין זה אומר שיהיה מותר בביהמ"צ שחמור טפי מספיה"ע. עוד הוספתי גם בירור הלכה בענין שמיעת שירים ללא מוזיקה דרך הרמקול או הטלפון בימים האסורים. וכדי שלא תצא תקלה תחת ידי **אין להורות הלכה למעשה** בלי לעיין במקורות. וה' יאיר עינינו שלא תהיה טעות תחת ידינו. ועל כן אבקש מכל מי שמוצא טעות או מה להעיר או להוסיף שלא ימנע טוב מבעליו ויודיעני בפל' 0583288647 או בטל': 02-5860648.

רפאל אלחנן

בן לאאמו"ר מנחם אליעזר שליט"א

נ.ב. לקבלת הקונטרס במייל ניתן לשלוח בקשה ל- a0583288647@gmail.com

תוכן הענינים:

הקדמה כללית לדיני שמיעת שירים בימים האסורים ובשאר ימות השנה עמ' ג

מקור הדין / איסור השירה בכל ימות השנה / שירים בסעודת מצוה / שירים שיש בהם שירות ותשבחות להקב"ה וכיו"ב / בביאור דברי הגמרא בסנהדרין / בביאור דברי הירושלמי / אופן האיסור לשמיעת כלי זמר / שמיעת שירים בזמננו וחובת מחאה / שמיעת שירים בימים האסורים.

פרק א' - דיני איסור שמיעת שירים וכלי זמר בבין המצרים עמ' כד

א. מקור האיסור / ב. מקור איסור כלי זמר / ג. שירים עם תזמורת המוקלטים בטייפ וכדו' / ד. שירים ללא תזמורת המוקלטים בטייפ וכדו' (ווקאלי) / ה. שמיעת חזנות / ו. שמיעת חרוזים בליווי מנגינה / ז. סיפורי ילדים המלווים בקטעים של מנגינה / ח. קלטות וכדו' ובהם ד"ת יחד עם מנגינה / ט. שירה בשעת הלימוד והתפילה או שירי התעוררות בעבודת ה'.

פרק ב' - שמיעת שירים וכלי זמר למטרות שונות עמ' כט

א. לשיר כדי להרדים או להרגיע תינוק / ב. שמיעת שירים כדי לא להירדם בנסיעה / ג. שמיעת שירים כדי להירדם / ד. נגינה לצורך פרנסה או ללמד תלמידים / ה. אשכנזי לנגן בחתונת ספרדי / ו. לימוד נגינה לצורך נגינה בעתות מצוה / ז. שמיעת שירים בשעת התעמלות / ח. שמיעת שירים כשעובדים או בשעת עבודת הבית וכדו' / ט. שעון שמעורר ע"י שמשמיע שירים / י. השמעת שירה להודיע על סיום ההפסקה בת"ת, ושירה עם התלמידים בער"ש / יא. שמיעת נגינה בהמתנה בטלפון / יב. פלאפון שמשמיע שירה בעת ההתקשרות / יג. הנוסע באוטובוס וכדו' ושומע נגינה שלא ברצון / יד. פועלים נכרים המפעילים כלי נגינה בבית יהודי / טו. ספרדי להדליק מוזיקה במקום בני אשכנז / טז. השמעת שירה בחנויות ובמקומות ציבוריים / יז. לשמוע מכשיר רדיו.

פרק ג' - שמיעת שירה ונגינה בסעודות מצוה עמ' לו

א. בברית מילה / ב. בבר מצוה ופדיון הבן / ג. בסעודת אירוסין ושמחת חברים [סנטוחה] / ד. בשבע ברכות / ה. בסיום מסכת ומסיבות סיום בביה"ס ובקייטנות וכדו' / ו. בסעודת מצוה בתשעת הימים / ז. בשבת - זמירות שבת ולכה דודי / ח. לזמר ולרקוד 'טובים מאורות' לאחר קידוש לבנה בתשעת הימים / ט. כלי זמר במסיבת חומש בתשעת הימים.

פרק ד' - המותרים בשמיעת שירה ונגינה בימים אלו עמ' מג

א. קטנים שלא הגיעו לחינוך / ב. קטנים שהגיעו לחינוך / ג. חולה או עצוב או עצבני / ד. נשים / ה. חתן וכלה.

פסקי חזב"נ מרן הגר"ע אויערבאך על אבילות המקדש עם הערות והוספות עמ' מז

בירור הלכה בענין ניגון ושמיעת כלי זמר בשאר ימות השנה מאת הגר"ע אויערבאך שליט"א עמ' נג

בירור הלכה במקור דין איסור שמיעת כלי זמר בביהמ"צ עמ' נו

בירור הלכה בענין שמיעת שירים ללא מוזיקה דרך הרמקול או הטלפון בימים האסורים עמ' סא

פסקי חזב"נ רבינו הגר"ע אויערבאך על אבילות בספיה"ע עם הערות והוספות עמ' סד

פרק ה - דיני כלי זמר בחתונות הנערכות בירושלים עמ' סז

א. מקור התקנה וטעמה / ב. באלו שמחות היתה התקנה / ג. על מי חלה התקנה / ד. על איזה מקום היתה התקנה / ה. מה נכלל באיסור הנגינה / ו. השמעת הקלטה של תופים ושמיעת ווקאלי / ז. השתתפות בחתונה שיש בה כלי זמר.

הקדמה כללית לדיני שמיעת שירים בימים האסורים ובשאר ימות השנה

מקור הדין

איתא במשנה בסוטה (מח.) משבטלה סנהדרין בטל השיר מבית המשתאות שנאמר "בשיר לא ישתו יין וגו'". ובגמ' איתא ממאי דמשבטלה סנהדרין כתיב אמר ר"ה בריה דר"י דאמר קרא "זקנים משער שבתו בחורים מנגינתם. ומשמע שנגינת בחורים פסקה כאשר פסקה ישיבת הזקנים בשער והיינו הסנהדרין ובהמשך איתא בגמ', אמר רב און ששומעת זמר תעקר. אמר רבא אם יש זמרא בביתא אז יש חורבן בסף הבית והיינו בפתחו שנאמר 'קול ישורר בחלון חרב בסף כי ארזה ערה' מאי כי ארזה ערה אמר ר' יצחק וכי בית המסובך בארזים עיר הוא וקשה להחריבו כשם שקשה להחריב עיר אלא אפי' בית המסובך בארזים מתרועע אם יש בו זמר. אמר ר' אשי כי מתחיל חורבא בפתח הבית הוא מתחיל שנאמר חרף בסף ואיבע"א מהכא ושאינה יכת שעת, [וביאר רש"י לשון בית השאה מאין יושב ומתוך כך שעירים (והיינו שדים ע"י רש"י בב"ק כא. ד"ה שנאמרו) מרקדין שם ומנגיחין וכותתין את שעריה]. אמר מר בר ר' אשי בעצמי ראיתי שד זה והוא מנגח כשור. אמר ר"ה שירה של מושכי הספינות ושל החורשין בבקר מותר [וביאר רש"י מושם שכוונתם היא רק לזרז עצמם במלאכה או לכונן את השוורים לתלמים שהולכים לקול השיר שערב עליהם] אך זמר דגרדאי (אורגים) שהוא רק לשחוק ואינו נצרך למלאכתם אסור. ועיי"ש בגמ' שממשיכה להביא מימרות מהאמוראים שביטלו הזמר. ובירושלמי (היי"ב) אמרו שכל זמן שהייתה הסנהדרין היתה קיימת אימתה על הבריות ולא היו אומרים דברי נבלה בשיר ועכשיו שאומרים דברי נבלה בשיר גזרו שלא לשורר. עוד פירשו שם שבזמן שהייתה הסנהדרין היו מתקנים שמחה בכל צרה שהיו נגאלים ממנה ועתה אין סנהדרין שיתקנו כן וזה הכוונה שעתה בטל השיר מבית המשתאות שלא נתקנו ימי שמחה ושירה.

ובפשטות נראה שהטעם לגזירה זו משום ביטול הסנהדרין, אך ברש"י בחגיגה (טו: ד"ה זמר) כתב שטעם איסור זמר הוא משום חורבן הבית, וכן ברמב"ם (הל' תעניות פ"ד הי"ד) כתב שמשחרב ביהמ"ק גזרו חכמים שלא לנגן ותמה הדבר שאול (סוטה ס"י עג אות א') שבמשנה מבואר שגזרו משעה שנתבטלה הסנהדרין ותירץ שלדעת הרמב"ם ביטול הסנהדרין הכוונה לשעה שנתבטלה לגמרי והיינו שעת החורבן ומה שלא כתבה המשנה שמשעת החורבן גזרו זהו משום שבפסוק שהובא בגמ' הדבר נתלה בביטול הסנהדרין אך הקשה שבשלטי הגיבורים (על הרי"ף בריש פ"ה דברכות) מביא בשם ריא"ז שבעת שבאו הגייסות של הרומיים על ישראל והכניעו אותם בסוף בית שני גזרו שלא לנגן בכלי זמר ולכאוי זה סותר למשנה בסוטה שהגזירה היתה על ביטול הסנהדרין בזמן החורבן ונשאר בצ"ע ועוד הרבה טעמים נאמרו לגזירה זו ע"י הערה¹.

----- שער הציון -----

¹ א. בירושלמי (סוטה הי"ב) אמרו (הובא במאירי) שכל זמן שהייתה הסנהדרין היתה קיימת אימתה על הבריות ולא היו אומרים דברי נבלה בשיר ועכשיו שאומרים דברי נבילה בשיר גזרו שלא לשורר [ואכן מצינו בתשובת הגאונים (כ"כ בכפתור ופרח פ"ו בשם רב האי גאון) שמה שר' הונא אסר שירי דגרדאי מפני שיש בשירים אלו דברי פריצות וכע"ז מצינו בערוך (סוטה מח. ערך בקר) שהטעם שאסר ר' הונא את שירתם הוא מפני שיש בשירים אלו דברי פריצות] עוד פירשו שם שבזמן שהייתה הסנהדרין היו מתקנים שמחה בכל צרה שהיו נגאלים ממנה ועתה אין סנהדרין שיתקנו כן וזה הכוונה שעתה בטל השיר מבית המשתאות שלא נתקנו ימי שמחה ושירה. ב. בעין יעקב (סוטה מח.) ביאר הטעם שלפי שכשבטלה הסנהדרין

ובגמ' בגיטין (ז.) איתא שלחו ליה למר עוקבא זמרא מנ"ל דאסור (דהיינו הא דאמרי' בסוטה מנ"ל דאסור) שרטט ע"ג נייר וכתב להו 'אל תשמח ישראל אל גיל בעמים' שאין לישראל לשמוח על שום גילה כשאר העמים, ולשלח להו מהכא מהפ' 'בשיר לא ישתו יין ימר שכר לשתי' שמפורש בו איסור זימרה בבית המשתה, אי מההיא הו"א הני מילי זמרא בכלי אסור אבל שירה בפה מותר קמ"ל שגם בפה אסור.

עוד איתא בירושלמי (מגילה פ"ג ה"ב) 'מר עוקבא מישלח כתב לריש גלותא דהוה דמיך וקאים בזימרא (שהיו מזמרין לפניו בשוכבו ובקומו - ע"פ תוס' בגיטין ו: ד"ה א"ר יצחק) "ישראל אל תשמח בעמים אל גיל וגו' וכתבו התוס' בגיטין (ז. ד"ה זמרא) שראוי להחמיר בכיוצא דההוא דירושלמי דהוה קאים ודמיך בזמרא שמתענג ביותר.

והטור (ס' תקס ס"ב) הביא דברי התוס' וביאר בכוונתם שכל האיסור מחוץ לבית המשתה הוא דוקא בכה"ג שקם וישן בזמיר (ואכן כן משמע מלשון התוס' עיי"ש) והובא לדינא ברמ"א (שם) וביאר הב"ח

----- שער הציון -----
נסתלקה השכינה כמבואר בראש השנה (לא). שעשר מסעות נסעה שכינה מקראי וכנגדן גלתה סנהדרין ומצינו שהקב"ה נקרא ליבן של ישראל ואיך נשיר שירים על לב רע. ג. **ביערו דבש** (ח"ב דרוש יד ד"ה אבל) ביאר ע"פ דברי הגמ' בר"ה (טז.) שלדעת ר' יוסי אדם נידון בכל יום והוסיפה הגמ' שאנו שמתפללין בכל יום אקיצרי ומריעי - חולים ותשושים זהו כשי' ר' יוסי ולכאוי' תמוה מדוע הלכה כר' יוסי שהרי הלכה כרבים נגד יחיד ולדעת חכמים אדם נידון בר"ה ותיירץ שבזה"ז שבטלה הסנהדרין מודים חכמים שאדם נידון כבכל יום ורק כאשר היתה הסנהדרין קיימת והיה דין למטה לא היה דין למעלה וכמו שמצינו כן במדרש (תנחומא משפטים אות ה'): "ר"א אומר אם יש דין למטן אין דין למעלן אם אין דין למטן יש דין למעלן וכו' "עוד אמרו בגמ' (ר"ה לב: שהטעם שאין אומרים הלל בר"ה משום שספרי חיים וספרי מתים פתוחים לפניו אין אומרים שירה ועל כן יש לפרש את דברי המשנה שכיון שאחר ביטול הסנהדרין אדם נידון כל יום בטל השיר שאין לומר שירה לפניו בזמן שספרי חיים וספרי מתים פתוחים לפניו. [וכן ביאר בגמ' **בגמ' יעקב** על העין יעקב]. וקצת צ"ב בדבריו משום שאע"פ שיחיד ורבים הלכה כרבים מ"מ הרי בגמ' בעירובין מו. כתוב שהלכה כר' יוסי מחביריו ונחלקו הראשונים האם רק מחביריו והיינו מיחיד ולא מחביריו - מרבים או שהלכה כמותו אף מחביריו והיינו אף כנגד רבים שדעת הר"ף (עירובין שם), **התוס' רי"ד** (תנינא עירובין מז. ד"ה מכלל), המאירי (עירובין מז. ד"ה ר' יעקב) **והתוס' בעירובין** (פו: ד"ה שבעת), שהלכה כמותו רק כנגד יחיד ולא כנגד רבים, אבל ש"י **רש"י** (עירובין מו: ד"ה ר' אסל) **והרא"ש** (עירובין פ"ד סי' ט') **והתוס' בתענית** (כח. ד"ה כרבי וד"ה אל) שהלכה כמותו אף כנגד רבים, **ובתוס' בערובין** (מו: ד"ה כרבי) **ובתוס' רבינו פרץ** (עירובין מו: ד"ה וכו"ל) תלו זאת במחלוקת אמוראים, **והרשב"א** ב"י: (ד"ה ומאי) הוכיח מהסוגיה שם שהלכה כר"י אף כנגד רבים אך הקשה שמהסוגיה בטו: משמע שהלכה כדברי ר' יוסי רק כנגד יחיד ולא כנגד רבים **ובחי' תלמידי הרשב"א** (עירובין יד: ד"ה ומאי) הביא שהרשב"א חזר בו מהוכחתו מדף טז וסובר שהלכה כר"י אף כנגד רבים וכן מבואר בדבריו בחולין (פ. ד"ה הא) אך כבר הקשו **בשביתת יו"ט** (יו"ד סי' ט', כד) **ובהחיד"א** (כסא רחמים לחיד"א מסכת סופרים פ"ד ה"ב תוספת) **ובשו"ת עמודי אש** (סי' ד' כלל יב) ממה שכתב בשבועות (לה: ד"ה אמר) ובשבת (קלג: ד"ה אלא) שהלכה כמותו רק כאשר נחלק כנגד יחיד. ואפשר שס"ל ליערות דבש כפי שכתב **החוות יאיר** (סי' צד) בר"ע שמבואר בגמ' בעירובין שם שהלכה כר"ע מחביריו ומשמעות **התוס' ביומא** (ד: ד"ה מסייע) **והתוס' יו"ט** (שביעית פ"א מ"ח) שהלכה כמותו אף כנגד רבים אך כתב בחוות יאיר שאף אם הלכה כדבריו גם כאשר הוא נחלק כנגד רבים היינו דוקא כאשר הוא נחלק כנגד כמה יחידים אבל כאשר הוא נחלק כנגד חכמים הלכה כחכמים ולפי"ז אפשר שהיערות דבש יסבור כן גם בר"י שאף שהלכה כמותו אף כנגד רבים אבל לא כאשר הוא נחלק כנגד חכמים ויל"ע **ד. ובישועות יעקב** (או"ח סי' תקס ס"ג) ביאר ע"פ המבואר בב"ב (ס:.) שמעיקר הדין היה צריך לאסור אחר החורבן לאכול בשר ולשתות יין כיון שאלו דברים שהיו מקרבין מהם על המזבח אלא משום שזהו גזירה שאין הציבור יכולים לעמוד בו לא גזרו והנה בזמן שהיה ביהמ"ק קיים היו הלויים משוררים בשעת ניסוך היין למזבח ולכן כשנחרב הבית אסרו חכמים לשיר בבית המשתה שהוא כדוגמת שירת הלויים על היין וזהו גזירה שאפשר לעמוד בה (ולכאוי' לפי דבריו מתבאר שדוקא על היין אסור מהא דכתב שהוא כדוגמת שירת הלויים על היין ועיי' לקמן שנחלקו בזה הראשונים).

(סי' תקס ד"ה ואסרו) שתוס' אינם חולקים על רש"י שאין איסור לשמוע זמר בסתמא אלא מוסיפים עוד אופן שיש לאסור כמו בבית המשתאות.

עוד איתא בסנהדרין (קא.) "ת"ר הקורא פסוק של שיר השירים ועושה אותו כמין זמר והקורא פסוק בבית המשתאות בלא זמנו (ולקמן יבואר מהו 'בלא זמנו') מביא רעה לעולם מפני שהתורה חוגרת שק ועומדת לפני הקב"ה ואומרת לפניו רבש"ע עשאוני בניך ככנור שמנגנים בו לצים".

ובשו"ת אגרות משה [יו"ד ח"ב סי' קמב] כתב שמדברי רש"י נראה שאין האיסור הזה דווקא בשיר השירים ומה שנקטה הגמ' שיר שהשירים אינו אלא לחדש שאפי' בו שעיקרו שיר אסור לעלותו כמין שיר ומשמע שהוא הדין בשאר פסוקים וכן הוא בקיצור פסקי הרא"ש (אות ג') שכתב הקורא פסוק וכו' אפילו הוא משיר השירי וכן הראב"ה (ח"א ברכות סי' צא) גרס הקורא פסוק ועושה אותו כמין זמר וכו' ולפי"ז האיסור הוא אף בשאר פסוקים וע"ע במהרש"א בח"א שם.

ובפירוש דברי הגמ' 'בלא זמנו' מצינו כמה ביאורים:

א. רש"י (ד"ה הקורא) פירש הקורא פסוק בלא זמנו "במיסב עלינו משה שחוקתיו בד"ת וקורא פסוקים בקול רק לשחק בהם בני המשתה אבל אם אמרו בזמנו על המשתה כגון שהוא יו"ט ונטל כוס בידו ואומר עליו דברי אגדה ופסוקים מענינו של יום מביא טובה לעולם.

ב. ביד הרמ"ה (ד"ה ת"ר) כתב שהקורא פסוק שלא בזמנו מדובר כאשר כוונתו אינה ללימוד אלא לשם משל ושחוק והקורא פסוק בזמנו וכו' מדובר על מי שלומד לשם לימוד תורה או שמביא את הפסוק לראיה למקום אחר או שצריך לפסוק להלכה במעשה שבא לידו.

ג. הבן יהוידע (ד"ה הקורא) ביאר שעושים כן כאשר יש בסעודה קוראים נכבדים ונכנס אדם ששמו למשל אברהם אז הוא קורא את הפסוקים שמוזכר בהם אברהם וכן בשאר שמות או אפי' לאנשים שאין כשםם בתורה הוא קורא פסוקים של שבח וכיון שקורא את הפסוקים האלה שלא בזמנם מוכח שאין כונתו לשם הקב"ה ותורתו אלא לכבוד המסובים האלו.

ד. המהרש"א (ח"א ד"ה והקורא) פירש ששלא בזמנו היינו שעושה סעודת הרשות בימות החול שעיקרן באיסור משא"כ במשתאות ושמחות של מצוה אז נקרא שהוא קורא אותם בזמנו. והרמב"ם והש"ע השמיטו דין זה וצ"ע למה אך המג"א (סי' תקס סק"י) הביא בשם המהרי"ל ששלא כדן הוא מה שמשוררים במשתה 'אודך כי עניתני' וכדומה לזה לשמחת מריעות כי אז התורה חוגרת שק ואומרת עשאוני בניך כמין זמר כדברי הגמ' כאן וכן פסק המ"ב (שם סק"י"ד).

הרי שיש לנו כאן שלש סוגיות.

א. סוגית המשנה בסוטה והגמ' בגיטין שמשבטלה הסנהדרין אסור לשיר על היין [ולש"י הרמב"ם כפי שיבואר לקמן אסור גם כשלא על היין]

ב. סוגית הירושלמי במגילה שהובא בתוס' בגיטין שאסור לישון ולקום בזמרא שהוא מתענג ביותר.

ג. סוגית הגמ' בסנהדרין שאסור לשיר שירים של פסוקים ולעשותם כמין זמר ולקרא פסוקים בלא זמנו וכפש"כ לעיל ביאור הדברים ועתה נבאר הסוגיות לענין הלכה.

איסור השירה בכל ימות השנה

ולענין הלכה כתבו הגאונים² ורוב הראשונים³ שדוקא שירה על היין אסור בין בכלי בין בפה אך שירה שלא על היין מותר בין בכלי בין בפה.

אך הרמב"ם כתב (הל' תעניות פ"ה הי"ד) וז"ל: 'וכן גזרו שלא לנגן בכלי שיר וכל מיני זמר וכל משמיעי קול של שיר אסור לשמוח בהן ואסור לשומען מפני החורבן ואפי' שירה בפה על היין אסורה שנאמר בשיר לא ישתו יין'.

וכתבו הטור וש"ע (סי' תקס ס"ג) בביאור שי' הרמב"ם שלשיטתו אסור לשמוע בכלי שיר גם שלא על היין ובמשתה אסור לזמר גם בפה.

אבל הרמב"ם בתשובה (סי' שע) כתב שגם בפה אסור לשיר אפי' שלא בבית המשתה^{3*}.

והטור הביא גם דברי הרמב"ם בתשובה אך הש"ע פסק כדברי הרמב"ם במשנה תורה שרק על היין אסור בין בכלי בין בפה אך שלא על היין אף שאסור בכלי אבל מותר בפה.

והקשו האחרונים⁴ שהרמב"ם סותר את עצמו בתשובתו ממה שכתב בחיבורו ומצינו שני ביאורים באחרונים בשי' הרמב"ם.

א. יש אחרונים⁵ שכתבו ליישב שי' הרמב"ם שגם הרמב"ם בחיבורו סובר כמש"כ בתשובתו שגם כשלא על היין אסור בין בפה ובין בכלי.

----- שער הציון -----

² כ"כ האורחות חיים (הל' תשעה באב אות יד) משם הגאונים שכתבו כן.

³ רש"י (גיטין ז. ד"ה זמרא) ותוס' (גיטין ז. ד"ה זמרא), תוס' רי"ד (גיטין ז), תוס' רא"ש (גיטין ז), הר"ן (גיטין ז) והסמ"ג (סוף הל' תשעה באב).

^{3*} וז"ל של הרמב"ם בתשובה: 'ידוע כי עצמות הזמר, ושל כלי השיר, הכל אסור, ואף אם לא יחובר עליהם דבור כלל, כמו שאמרו אודנא דשמעא זמרא, תעקר. וכבר ביאר התלמוד שאין חילוק בשמיעת הזמר בין שמזמרים בפה או שמנגנים בכלי שיר, או שהוא ניגון בעלמא, חוץ מן התפלה וכו'. ואם הוא זה במקום ששותין יין, יש איסור רביעי, וזו אמרו יתעלה והיה כנור ונבל תוף וחליל ויין משתייהם" עכ"ל.

⁴ כן הקשו שיוכנה"ג (או"ח סי' תקס), ישועות יעקב (או"ח סי' תקס סק"ד) ועוד.

⁵ כ"כ ביד אליהו (על הרמב"ם בתעניות פ"ה הי"ד), במעשה רוקח (תעניות פ"ה הי"ד), ובעיני יעקב (גיטין ז. ד"ה בתוס' ד"ה זמרא), וכן משמע מביאור הגר"א (או"ח סי' תקס ס"ג ד"ה שנאמר בשיר). וז"ל של היד אליהו: 'אמנם בעל הטורים כתב שרבינו ביאר בתשובת שאלה שאף בפה אסור אף בלא משתה, וממאי שלא כתב שחזר בו ממה שכתב בחיבורו, שהרי לכל הפירושים בחיבורו לא אסר בפה אלא על היין, וכתב [הטור] 'ביארי', משמע שביאר [הרמב"ם] בתשובה דברי חיבורו, עלה על דעתי לפרש שלשון 'אפילו' שכתב רבינו קאי נמי ליין, כלומר, אפילו שירה בפה ואפילו על היין. וזה, דכיון דאיסור השיר הוא משום דהוא בעצמו משמח, ואסרו הנביא משום אבלות החורבן, מה לי על היין מה לי שלא על היין, ויין מאי עבידתיה וכו'. אלא לא אסר אלא אפילו שירת הודאות ותשבחות שלא לאומרים בזמר ונעימה מפני החורבן. ומה שכתב רבינו 'אפילו על היין' פירושא דקרא אשמועינן, דכיון דמקרא ד'אל תשמח' ילפינן איסורא לעיקר השיר, בין דמנא בין דפומא, מטעמא דמשמחים, א"כ יין דכתב באידך קרא מאי עבידתיה, אפילו בלא יין נמי, לזה כתב דרבותא אשמועינן דהוה אמינא שיהא מותר לשיר על היין בדרך שבח והודאה, כמו שראינו כמה בריות והודאות סמכו על היין, קידוש והבדלה על היין, כוס של ברכה על היין, ברכת אירוסין וחתנים על היין, ברכת מילה על היין וכו'. ואם כן הוה אמינא שיותר גם כן לומר שיר ושבחה לא-ל על היין, ואשמועינן קרא דאפילו על היין אסור. וזהו שכתב שאפילו שירה בפה ואפילו על היין אסורה, שאדרבא היה סלקא דעתך שהיין היה מתיר לשיר עליו, קמ"ל. וזה שסיים הרמב"ם 'וכבר נהגו כל ישראל לומר דברי תושבחות על היין' כלומר, שמצד אומרים על היין פשט להם המנהג, ומוטב יהיו שוגגים. "עכ"ל. וז"ל המעשה רוקח: 'ונראה דכוונת רבינו לאסור כל מיני זמר, בין בכלי בין בפה, ואפילו על היין. וזה מדקדוק דבריו שכתב שלא לנגן בכלי שיר וכל מיני זמר וכו',

ב. ויש מהאחרונים⁶ שכתבו ליישב שי' הרמב"ם בין בחיבורו בין בתשובתו כשי' רש"י שרק על היין אסור בין בפה בין בכלי אבל כשלא על היין מותר בכל ענין ומש"כ בתשובה שאסור אפי' בפה שלא על היין מיירי ברגיל כדברי התוס' בגיטין.

שער הציון

משמע דכ"ל כל מין זמר ושיר, בין בכלי שביאר תחילה, בין בפה שכלל במילת כל וכו'. ואם כן סבירא ליה דההיא דשלחו ליה למר עוקבא היינו לכל מיני זמר, בין בכלי בין בפה. וההא שלח להו מ"אל תשמח ישראל אל גילי וכו', שכולל כל מיני שמחות ושירים. וכדפריך ולישלח להו מ'בשיר לא ישתו יין' מפרש ז"ל דה"ק, ומכל שכן שאר שירות [דהיינו שלא על היין], דעל היין דרך הוא לשורר ולברך לחברים, ועפ"י מה שכתב רבינו האי ז"ל, ואפילו הכי אסור קרא, אם כן כל שכן שאר שירות אפילו בפה. ומתרץ דאי מהא לא איריא דכח הדוחה יכול לדחות דבמנא קאמר, וזה מדכתיב לעיל 'שבת משוש תופים, חדל שאון עליזים, שבת משוש כינור, בשיר לא ישתו יין', אמנם לפי האמת הך קרא אפילו בפה קאסר מכח קרא דאל תשמח ישראל וכו'. ותדע, מדתנן פרקא בתרא דסוטה משבטלה סנהדרין בוטל השיר מבית המשתאות וכו', אמר רב הונא וכו' דגרדאי אסור וכו', ואי קרא במנא דוקא איירי אבל בפה שרי, היכי קאסר דגרדאי הרי אינו אלא בפה, אלא ודאי דסבירא ליה לסתם תלמודא דקרא אפילו שירה בפה קאסר. ונקט קרא יין לרבותא דאפילו על היין שדרך לברך לחברים ולשורר, וכיון שדרכו בכך הוה אמינא דאין זו שמחה גמרה ושיר, אפילו הכי קאסר, ומכל שכן שאר שירות אפילו בפה וכו'. ובוהו עלו דברי רבינו כתיקונם, דהעתיק קרא דבשיר לא ישתו יין שהובא בהך מתניתין דלפי האמת אפילו שירה בפה על היין אסור. אמנם ראיתי לרבינו בעל הטורים ז"ל סימן תק"ס וז"ל, ומלשון הרמב"ם משמע דבכלי אסור בכל ענין ובפה דוקא על היין, אבל הוא ביאר בתשובת שאלה דאפילו בפה אסור אף בלא משתה היין וכו', ע"כ. ולכאורה משמע דסבירא ליה לרבינו בעל הטורים דהרמב"ם פליג ממה שכתב ביד למה שכתב בתשובה, אמנם מדיוק דבריו הא ליתא, שהרי כתב תחלה 'ומשמע וכו', אבל הוא ביאר וכו', ור"ל מכיון שביאר בתשובה משמע שכן הוא כונתו האמיתית. והרב בכנסת הגדולה לא הבין כן, דלפי דבריו קשה על רבינו הך סוגיא דסוטה כדאמרן. ותמיהא לי מלתא טובא איך לא נרגש מזה בכוונתו לדעת רבינו. וגם לפי דבריו פליג רבינו מדידיה אדידיה, עכ"ל ה'מעשה רקח'. [ברם בספר 'פרי האדמה' תמה טובא על דרכו של 'המעשה רקח', וז"ל: "ולעניות דעתי דבריו הם נגד כל המפרשים והפוסקים, דכולהו סבירא להו דעל היין יותר חמור, מה גם דברי רבינו עצמו שכתב בשאלה אפילו בפה אפילו בלא משתה וכו', הרי שכתב דלחומרא היינו אפילו בלא יין. גם מה שכתב רבינו וכבר נהגו וכו' על היין, מאי רבותיא הלא על יין לסברתו יותר קיל. גם מהיכא תיתי שירות ותושבחות שלא על היין ח"ו שיהיה אסור, ודוקא ביין נהגו היתר. ובספר ידי אליהו הן אמת כי כן כתב מיהו כבר דחאו", עכ"ל. אמנם עי' ב'נצח ישראל למהר"ל (פכ"ג) שגם כתב וז"ל: "הא דקאמר 'בוטל השיר מבית המשתאות', נראה דלרבותא קאמר, אפילו בשעת שתיית האדם, שדרך האדם לזמר, וכאילו היה דבר זה מנהג לאדם, אפילו הכי אסור", עכ"ל]. וז"ל ה'ענין יעקב': "נראה לי פשוט כוונת הרמב"ם וכן גזרו שלא לנגן בכלי שיר וכו', ואפילו שירה בפה על היין אסורה שנאמר בשיר לא ישתו יין, כוונתו גם כן דאפילו שירה בפה על היין אסורה, והוא הדין שלא על היין, ודלא כמו שראיתי בספר רצוף אהבה בשם מהר"א בן חיים שמתמיהין בדברי הרמב"ם אלו ומדחיקים בדבריו, ולע"ד הדבר פשוט כמו שכתבתי", עכ"ל. ובביאור הגר"א כתוב על הא דכתב הש"ע שאפי' שיר בפה על היין אסורה שנאמר בשיר לא ישתו יין כתב הגר"א וז"ל: "דקאי הלמעלה ונקט לשון מתניי דסוטה שממנו נאסר עיקר השיר". ומשמע מדבריו שאפי' שלא על היין אסור לשיר בפה (כן ראיתי שמדייקים מדברי הגר"א ויש עוד לעיין בדבריו ואכמ"ל).

⁶ כ"כ הכנסת הגדולה (סי' תקס ד"ה והראנ"ח ז"ל) ושו"ת פרי הארץ (ח"א בסוף שקלא וטריא על הרמב"ם ומפרשיו), וס' רצוף אהבה (גיטין ז). דכ"כ בשו"ת פרי הארץ וז"ל "ואני בעניי לעיקר התמיהא שתמהו על רבינו, לא ידעתי מה טיבה ומי גילה להם דרבינו אסר זמרא דמנא אפילו שלא על היין, אי ממה שכתב 'ואפילו שירה בפה על היין', דמשמע דלא מבעיא זמרא דמנא דמתסר אפילו בלתי יין, אין זה הכרח, דאפשר דלאו לענין על היין הוא דאתא, דבהא כולוהו שוין, ואף דמנא לא מתסר אלא על היין, ומלת 'אפילו' הכי קאמר, לא מבעיא דמנא דמתסר על היין, אלא אף דפומא אסיר על היין, כי זמרא דמנא מוכח טפי לאסרו וכו', ומאחר שבכלי הדבר פשוט לאסור נקט 'אפילו', כלומר, לא מבעיא בכלי דאסור על היין, אלא אפילו בפה אסור על היין, ומנא לן דרבינו מחלק", עכ"ל. ובס' רצוף אהבה כתב ג"כ כהנ"ל וז"ל: "אילו דברי הטור שהבין כן בלשון רבינו, כבר היינו מפרשים דבריו דסבר דוקא ביין אסור בין בפה בין בכלי, אבל שלא על היין מותר לגמרי. וזה שיעור דבריו של הרמב"ם, ואפילו שירה בפה כשהיה על היין אסור, שנאמר בשיר לא ישתו יין, אבל בשאינו על היין מותר בכלי. ומה שכתב רבינו על היין בסוף לשונו, חוזר על כל מה שכתב למעלה, גזרו שלא לנגן בכלי שיר, וכל משמעי קול, ואפילו שירה בפה, וכל זה שאמרנו ואסרנו הניגון בכל ענין הוא על היין, אבל כשאינו על היין מותר בכל, דהא ליכא סמך בקרא", עכ"ל. וז"ל של הכנה"ג "אמר המאסף צריך לדעת למה כתב רבינו בעל הטורים דמדברי הרמב"ם ז"ל 'משמע', גם

ועי' עוד באחרונים⁷ מה שביארו בדברי הרמב"ם בתשובתו.

ולענין הלכה למעשה פסק השו"ע (סי' תקס ס"ג) כהרמב"ם בחיבורו⁸, והרמ"א (שם) פסק כשי' רש"י ושאר הראשונים, ואף שהרבה אחרונים⁹ חולקים על הרמ"א ופוסקים כהשו"ע, [ויש שמחמירים¹⁰

----- שער הציון -----

רבינו בית יוסף ז"ל כתב וכן משמע מדברי הרמב"ם ז"ל, דמשמע דלאו בפירושא איתמר בדברי הרמב"ם ז"ל אלא מכללא איתמר. ודברי הרמב"ם ז"ל ברור מללו כמו שכתב רבינו בעל הטורים ז"ל משמו. לכן נראה לי דההכרח המביאנו להכניס בדוחקים הללו ליישב סברת הרמב"ם ז"ל כפי סוגית הגמרא, משום דפסקינן לישנא דברי הרמב"ם בתרי פסקי, והכי קאמר, וכן גזרו שלא לנגן בכלי שיר וכל מיני זמר וכל משמיע קול של שיר אסור לשמוח בהן ואסור לשמען מפני החורבן, וזה אפילו שלא על היין אסור. ואפילו שירה בפה על היין אסורה. אבל אם נפרש בדברי הרמב"ם דהכל הוא דין אחד, ומה שאמר על היין אסורה קאי אפילו אמה שלמעלה הימנו, והכי קאמר, וכן גזרו שלא לנגן בכלי שיר וכל מיני זמר וכל משמיע קול של שיר אסור לשמוח בהן, ואסור לשמוע מפני החורבן, וכל זה על היין אסור, דבריו ז"ל עולים כשיטת רש"י והתוספות דלא נאסר בין במנא בין בפומא אלא על היין. ובתשובה שאסר זמרא אפילו שלא על היין, מיירי ברגיל, כדברי התוספות. מעתה מה שכתב בעל הטורים ורבינו בית יוסף ולא כתבו 'וכן כתב הרב רבנו משה בר מיימון זכרוננו לברכה', הוא, מפני שפשט דברי הרמב"ם ז"ל הוא כמו שכתב רבינו הטור, מדכתב 'וכל משמיע קול אסור', מדקאמר אסור קודם אמרו דעל היין אסור, משמע דהאי אסור מילתא באנפי נפישא קאמר, ואפילו שלא על היין. אבל אין לומר בהחלט שדעתו כן, דאפשר לפרש על היין אסורה קאי אכולה מילתא, וכמו שכתבתי, לכך כתבו 'משמע מדברי הרמב"ם ז"ל', ולא כתבו שכתב כן בפירוש, עכ"ל. **וביד אליהו** על הרמב"ם הביא הכנה"ג וכתב על דבריו ז"ל: "כתב הרב בעל כנה"ג דמה שכתבו 'מלשון הרמב"ם משמע', ולא כתבו שבפירוש איתמר כן, משום דהיה אפשר לומר דעל היין אכולה מילתא קאי, וכתב שלדעתו קושטא הכי הוי, דאכולה קאי וכו'. ולע"ד פירושו זה הוא אמיתי בלשון הרמב"ם. ומהני טעמי מוכיחים הדברים דעל היין שכתב רבינו אכולה מילתא קאי. כדברי הרב בעל כנסת הגדולה", עכ"ל. אמנם כבר חזר בו היד אליהו לפרש את הרמב"ם בחידושו כמו שכתב בתשובתו שכן מדייק מדברי הטור והובא דבריו לעיל.

⁷ עי' **בב"ח** (סי' תקס) שכתב ז"ל: "בעל כרחך שדעתו של הרמב"ם לפרש ההיא דמר עוקבא דפרק קמא דגיטין דאסר אפילו בפה היא, היינו אפילו בלא משתה, ומאי דפריך התם ולישלח להו מהכא 'בשיר לא ישתו יין', היינו דס"ל דהמקרא דקאמר 'בשיר לא ישתו יין', לאו דוקא קאמר בבית המשתה, דעיקר קפידא אינה אלא בשביל השיר, ואורחא דמילתא הוא לשורר במשתה היין, אבל אין הכי נמי דאפילו בלא משתה אסור. ומתניתין דסוף סוטה דבטל השיר מבית המשתאות, נמי לאו דוקא, אלא אפילו בלא משתה נמי אסור. כנ"ל לדעת הרמב"ם", עכ"ל. **והמהר"ל** בינצח ישראל (פכ"ג) כתב ליישב הלשון במשנה דסוטה, וז"ל: "הא דקאמר בטל השיר מבית המשתאות, נראה דלרבותא קאמר, אפילו בשעת שתיית האדם, שדרך האדם לזמר, וכאילו היה דבר זה מנהג לאדם, אפילו הכי אסור", עכ"ל. ובביאור דברי הרמב"ם בחיבורו כתב ז"ל: "וצריך לומר שהוא מפרש מאי דתנן 'משבטלה סנהדרין בטל השיר מבית המשתאות, שנאמר בשיר לא ישתו יין', היינו אפילו שיר בפה. ומאי דקאמר בפרק קמא דגיטין 'אי מההיא הוה אמינה הני מילי זימרא דמנא, אבל דפומא שרי, קמ"ל, דצריך לומר בהאי קרא אפשר דטעו לומר שפירושו בזימרא דמנא, אבל לפי האמת ודאי שגם המקרא שאמר בשיר לא ישתו יין היינו אפילו שיר בפה. ולכך קאמר להו האי מקרא 'אל תשמח ישראל אל גיל כעמים', דליכא למיטעי בהא דזימרא בפה קאמר, דאסור נמי בבית המשתאות", עכ"ל.

⁸ וקצת צ"ב דהרי נתבאר לעיל שיש סתירה ברמב"ם ומצינו שני ביאורים ביישוב הסתירה א. שהרמב"ם בחיבורו סובר כמש"כ בתשובתו ב. שהרמב"ם סובר כרש"י ולא מצינו למי שיבאר הרמב"ם בתשובתו כמש"כ בחיבורו וא"כ יקשה סתירה בדברי הרמב"ם וצ"ב. ונראה שהשו"ע פסק כהרמב"ם בחיבורו כמש"כ בשו"ת יחו"ד (ח"א סי' מה) משום דס"ל שהחיבור עיקר כנגד תשובותיו וכמו שכתב כיו"ב הבי"י (חו"מ סי' קי סק"י"א) בשם הר"י בן הרא"ש שאם הרא"ש סותר עצמו מפסקיו לתשובותיו הפסקים עיקר, וכ"כ **בכנה"ג** (סי' רפג הגב"י אות ב'), וחו"מ סי' עב הגהות ב"י אות סח עד סופו, ויו"ד סי' רא בהגב"י אות נ' ושם סוף סי' שמא, ובכללי הפוסקים להכנה"ג סי' טז), [ועי' בשו"ת חוט השני (דף טז. וצו) ובדינא דחיי (ח"ב דף נו) וזרע אברהם (חלק סי' יא) ובדברי הבי"ח בסי' צו ס"ד ויל"ע לפי דברי הבי"ח לנידון] ולפי הטעם שכתב מהר"ח פלאגי (ספר כף החיים דף כא: אות נז) ע"ז ה"ה לגבי חיבור הרמב"ם שסותר למה שכתב בתשובה החיבור עיקר (ועי' בשו"ת דברי דוד להרדב"י (סי' כה) ובשד"ח (כללי הפוסקים סי' ה' אות י"ד וסי' י' אות ב')) ואכן **המאמר מרדכי** (סי' תקס סק"ב) הביא לדינא דברי הרמב"ם בחיבורו ובאמת האחרונים ביארו דברי הרמב"ם בחיבורו, **דמוהראנ"ח** (הנותן אמרי שפר סוף פ' במדבר) כתב ז"ל: "הוא (הרמב"ם) ז"ל חילק בין זמר בכלי ובין זמר בפה, שבכלי אסור אפילו שלא על היין

ובפה אינו אסור אלא על היין. וחלוק זה לא נזכר בגמרא, אלא אדרבה נראה שם שאין חילוק ביניהם, שאמרו אי מההוא הוה אמינא הני מילי זמרה דמנא אבל דפומא לא, קמ"ל. והרב ז"ל מנין לו החלוק הזה ומה ראה על ככה. ועוד שכתב דאפילו שירה בפה על היין אסור שנאמר בשיר לא ישתו יין. והגמרא צווה כאן דאי מההיא ה"א הני מילי זמרה דמנא, ולא למד זמרה דפומא אלא מפסוק אל תשמח ישראל אל גיל כעמים. ונלענ"ד שהרב ז"ל רוח אחרת אתו בפירוש הסוגיא ויצאה לו מדקדוק הסוגיא, וזה שהוא ז"ל הוקשה לו שאמר כאן זמרה מנא לן דאסור, דכתיב אל תשמח ישראל אל גיל כעמים, שהרי משנה שלמה שנינו במסכת סוטה משבטלה סנהדרין בטל השיר מבית המשתאות, שנאמר בשיר לא ישתו יין. ועכ"פ ביטול שיר הנזכר במנה היינו אפילו זמרה דפומא, שהכל אסור, ואם כן היאך מביא המשנה ראייה מבשיר לא ישתו יין, שאינה ראייה מכרחת שאפשר לדחות הני מילי זמרה דמנא, כמו שדחה הגמרא כאן. עוד במ"ש הני מילי זמרה דמנא אבל דפומא שרי קמ"ל, כי מנין לנו ללמוד מפסוק אל תשמח ישראל זמרה דפומא, והדוחה יכול לדחות שפסוק זה גם כן בזמרה דמנא כמו שרצה לומר על פסוק בשיר לא ישתו יין. על כן ראה הרב ז"ל לפרש שהשואל ידע שפיר משנת בטל השיר מבית המשתאות שנאמר בשיר לא ישתו יין, והמשנה הזאת לא אסרה ודאי אלא על היין וכמו שדקדק הפסוק שלמדו ממנו הדין הזה, שנאמר בשיר לא ישתו יין, אלא שהיה שואל דמנין להם זה, דדילמא עד כאן לא נאסרה השירה אפילו על היין אלא זמרה דמנא, אבל בפומא שרי אפילו על היין. ושלח להו מר עוקבא אל תשמח ישראל אל גיל כעמים, שמצאנו איסור הזמרה כולל אפילו שלא על היין, שאמר הפסוק סתם אל תשמח ישראל ולא הטיל שם תנאי היין כמו בפסוק בשיר לא ישתו יין. ומעתה על כורחנו לומר שמה שאמר הפסוק בשיר לא ישתו יין שנראה שאינו אוסר אותו אלא על היין, הוא על זמרה דפומא, שאם תאמר זמרה דמנא, אפילו שלא על היין נמי אסור שאמר הכתוב אל תשמח סתם, דמשמע אפילו בלא יין. ואם כן, כיון שהפסוק האחד אמר אל תשמח סתם ולא הטיל בו תנאי היין, והפסוק האחד אמר בשיר לא ישתו יין, שנראה שאינו אסור אלא על היין, על כרחין לומר דכאן בזמרה דמנא כאן בזמרה דפומא, שזמרה דמנא אסור אפילו בלא יין וזמרה דפומא אינו אסור אלא על היין. ולפי שיטה זו הפסוק האוסר זמרה דפומא הוא פסוק בשיר לא ישתו יין, כמו ששנינו במשנה, אלא שהמכריח לנו פירוש הפסוק הזה דמייירי בזמרה דפומא הוא הפסוק אל תשמח ישראל אל גיל כעמים, שהוא אוסר סתם אפילו שלא על היין, ועל כרחין לומר היינו בזמרה דמנא. והוא מה שרצה מר עוקבא כששלח להו אל תשמח ישראל אל גיל כעמים, לומר שמכאן יצא לנו פירוש הפסוק דבשיר לא ישתו יין, אבל אלו לא נאמר הפסוק הזה לא היה לנו מקום לאסור אלא זמרה דמנא על היין. אבל הא דבשיר לא ישתו יין, בזמרה דמנא. אבל מאל תשמח ישראל למדנו דבשיר לא ישתו יין בזמרה דפומא מייירי וכו'. ומעתה עלו דברי הרב ז"ל כהוגן שהסוגיא הזאת מחלקת בין זמרה דמנא לזמרה דפומא, שזמרה דמנא אסור אפילו שלא על היין וזמרה דפומא אינו אסור אלא על היין. וגם הם מפרשים פסוק בשיר לא ישתו יין על זמרה דפומא, והם הם דברי הרב בעצמם. ודרך זו היא ישרה בעיני ביישוב דברי הרב ז"ל וביישוב הסוגיא עכ"ל. וכ"פ מהר"ח אבולעפייא בספרו **שרש יעקב** (דף צה:) **ובעץ חיים** (דף קלב:). ועיי' **ישועות יעקב** (סי' תקס סק"ג). אך **הכנה"ג** (סי' תקס ד"ה והראנ"ח ז"ל) הביא דברי מוהראנ"ח, וכתב עליו כי יע"ש שהענין נאות אי אפשר להולמו בשום פנים כפי סוגית הגמרא, והאריך לבאר טענותיו על דברי המוהראנ"ח, יעו"ש.

⁹ כן פסקו **הבאר שבע** (סוטה מח.), **המהר"ל** (בנצח ישראל פכ"ג ד"ה ובפ"ק דגיטין), **והשל"ה הק'** (ח"א מס' תענית ד"ס ע"ד), וכ"פ **מרן הגר"מ פיינשטיין זצ"ל** (שו"ת אג"מ או"ח ח"א סי' קסו ד"ה היוצא), אך כתב שאין למחות ביד המקילין מאחר שהרמ"א מתיר והטעם שחולקים על רש"י והרמ"א משום דהיה קשה להם למה שלא על היין מותר הרי מבואר בסוטה דזמרה דגרדאי אסור ושם מייירי שלא בבית המשתה. אמנם **בס' פרי האדמה** (ח"ג על הרמב"ם שם ד"ה והנה מרן הב"י) **ובשו"ת אג"מ** (או"ח ח"ג סי' פז) **ושו"ת דברי יציב** (ח"ב סי' רמו סוף אות ג') כתבו ליישב ש"י רש"י ודעימיה דמה שאמרו בגמ' זמרה דגרדאי אסור מייירי ברגיל בכך אז לכ"ע אסור כמבואר בתוס' בשם הירושלמי ובס' פניני המקדש כתב שכן יש ללמוד מדקדוק לשון **המהרש"ל** ב"ם של שלמה' (פרק קמא דגיטין סימן י"ז), דז"ל: "כתבו תוס' אף דקרא איירי בשתייה, מכל מקום ראוי להחמיר כיוצא בזה, שהוא רבוי השמחה ומרגיל עצמו בה וכו'. ולפי זה משמע דאף לומר בלא משתאות אסור היכא שמרגיל עצמו לכך ומתענג לבבו, ולא שרי אלא דרך עראי וכו'. ובמסכת סוטה נמי אמרינן אמר רב הונא וכו', דגרדאי אסור, פירוש הנגינות שמנגנים האורגים או שאר אומנים אסור, שאינו אלא לשמח לבבו, כן פירש ר' ישעיה. מכל הלין משמע דלאו דוקא בשתייה לחוד, אלא בכל הדומה לו". ומהא דכתב היש"ש על דברי התוס', 'ובמסכת סוטה נמי אמרינן', מוכח דנקט דזמרה דגרדאי אסור מחמת דהוי כרגיל בכך יעוין היטב בכל דבריו. ובשו"ת יחו"ד (ח"א סי' מה) ישב הקושיא ע"פ מה דאיתא בתשובת הגאונים (הרכבי סי' ס') דהיינו טעמא דזמרה דגרדאי אסור כי היו בו דברים מכוערין ודברי פריצות וכל דבר שיש בו פריצות מוטב למנוע ממנו וכ"כ בס' **כפתור ופרח** (פרק ו') בשם ר' האי גאון.

לפסוק אף כדברי הרמב"ם בתשובה¹¹, מ"מ הורו פוסקי זמננו¹¹ שהעיקר כהרמ"א וכן נוהגים. וכמו"כ יש מפוסקי בני עדות המזרח¹² שכתב שאף שהספרדים אין להם אלא דברי השו"ע מ"מ במקום הצורך אפשר לצרף ביאורי האחרונים שביארו שי' הרמב"ם כרש"י ומדין ספק ספיקא שמא הדין כרמב"ם ורוב הראשונים שכשלא על היין מותר בכל ענין ואת"ל כהרמב"ם שמא גם הרמב"ם סובר כרש"י וכתב שם עוד צירוף עי' העי'¹³. ויש¹⁴ שרצו לחדש להחמיר שכל האיסור לשיר על היין זה דוקא בזמנם שעיקר

----- שער הציון -----

¹⁰ כן פסק הב"ח (סי' תקס ס"ג) וז"ל: "לענין הלכה יראה עיקר וכו' דאסור אפילו בלא משתה ואפילו בפה, וכדגרסינן בסוף סוטה, אמר רב אודנא דשמע זימרא תעקר. אמר רבא זימרא בביתא חורבא בסיפא. אמר רב הונא זימרא דנגדי ודבקרין, שרי, דגרדאי, אסור. פירוש, הנגינות שמנגנין בני אדם בשעה שמושכין משאוי או בשעה שמנהגין השוורין לחרישה, מותר, שאינו אלא לתקן מלאכתן. אבל הנגינות שמנגנים האורגים, והוא הדין שאר האומנים באומנותן, אסורין שאינן אלא לשמח לבבם, ואסור, וכדכתיב אל תשמח אל גיל כעמים, וכל שכן שאסור לשמוע כלי זמר" והו"ד הב"ח **במשנ"ב** (סי' תקס סק"ג). וכך כתב המהר"ל בינצח ישראל (פכ"ג) וז"ל: "התם מוכח דלאו בשיר שהוא בין דוקא משתעי, אלא אפילו בלא יין נמי אסור, דקאמר שם אמר רב הונא דנגדי ודבקרין שרי וכו', ודגרדי אסור שאינו אלא לשחוק, ע"כ. הרי מוכח דבין על היין ובין שלא על היין אסור", עכ"ל. והמ"ב הביא דברי הב"ח ומשמע שדעתו לפסוק כן, וכן נקט **בס' לבושה של תורה** (ח"ב סי' עט אות כח) לבעל המחזה אליהו (הגרפ"א פאלק) כי כך היא דעת המ"ב.

¹¹ כ"כ **מרנן הגר"ש וואזנר זצ"ל** (שו"ת שבט הלוי ח"ו סי' סט), **והגר"ש אלישיב זצ"ל** (קובץ בית אהרן וישראל ס"ד ריש עמ' קטז, וק"ח) הורה כי אפשר לסמוך על שי' הרמ"א אלא משהו בעל נפש יש לו להחמיר, [וכ"ד **מרנן הגר"מ פיינשטיין זצ"ל** (בנתיבות ההלכה חלק מ"ד עמ' 441) שראוי לבעל נפש להחמיר שלא לומר בפה, אפי' כשאינו רגיל בזה או שלא בבית המשתה], וכ"ד **מרנן הגר"ח קנייבסקי** (בנתיבות ההלכה שם עמ' 511) שהמנהג היום להקל ומחמירים רק במש"כ הרמ"א להחמיר, וכ"ד **הגר"ש דבילצקי** (בנתיבות ההלכה שם עמ' 514) שביזמנו נוהגים לסמוך על הרמ"א והמחמירים יכולים להקל בחוה"מ אבל לא בר"ח ובער"ש אחר חצות אין להם להקל. וכ"כ בס' פנינת המקדש (פ"ה העי' יד) בשם בעל השו"ת מחזה אליהו (הגר"פ פאלק) שמעיקר ההלכה אפשר לסמוך על שי' הרמ"א אלא מכיון שיש הרבה אחרונים שפוסקים לחומרא ודאי יש מקום להחמיר בזה.

¹² כ"כ בשו"ת יחו"ד (ח"א סי' מה) וכתב גם לצרף דברי המאירי והגאונים (המובא בהע' 9) עיי"ש ומש"כ לצרף דברי החלקת יעקב (ח"א סי' סב אות ב') עי' העי' הבאה.

¹³ הנה בשו"ת יחוה דעת (ח"א סי' מה) כתב גם וצרף מש"כ **בשו"ת חלקת יעקב** ללמד זכות על המקילין לשמוע שירים מוקלטים ושירים מרדיו וכדו' וז"ל של החלק"י: "ויש עוד סברא גדולה להתיר, כיון דבשעת הגזירה לאסור מטעם אבילות לא היה עדיין הרדיו, וכהאי דהב"י בסי' יג מובא במג"א ובמחצת"ש סוף סי' שא וז"ל, כיון דבימייהם לא היה גנאי לא אסור חכמים, אע"פ שבימינו ליכא גנאי, מ"מ לא נגזור ונתחדש גזירה חדשה ונשאר בהתירו, ואין זה דומה למין כלי זמר שהתחדש, אע"פ שלא היה בשעת הגזירה, דודאי אסור משום דהגזירה היתה כל מיני זמר, והסברה נותנת דאף כלי זמר שיתחדשו בכלל, אבל הרדיו שאינם ראים כלל המנגן ובא ממרחק רב ע"פ חדשות הטבע, מיקרי פנים חדשות ואינו בכלל הגזירה, ואף שהיא רק סברא בעלמא, ומי שרוצה להתעקש יכול לדחותה, מ"מ סניף יש", עכ"ל. והנה מש"כ בשו"ת יחו"ד לצרף את דבריו כסניף להקל תמוה בעיני מאוד משום שלא מיבעיא שהצירופים שכתב תמוה מאד מכיון שהוא בעצמו כתב בתחילה בזה"ל: "ואע"פ שקיבלנו הוראות מרן הש"ע וכו' מ"מ יש לצרף וכו'". ודבר זה תמוה מאד דאם קיבלנו הוראות מרן והשו"ע כך פסק, אז איך אפשר לצרף פשטים של האחרונים ברמב"ם או לצרף שי' הראשונים שהשו"ע לא פסק כמותם, אלא אף מש"כ לצרף דברי החלק"י ג"כ תמוה מאד מכיון שהחלק"י לא התיר את הדבר אלא כתב כן רק כלימוד זכות על המקילים, וכ"כ **בשו"ת באר שרים** (ח"ב סי' רכו אות ג') להג"ר אברהם יפה שלזינגר (גאב"ד זינבה) וז"ל: "מה שחידש החלק"י שם בסברא של פנים חדשות כי הרדיו ודומיהן לא היו בעת הגזירה וכן שהקול בא מרחוק וכו' הרגיש בעצמו החלק"י שסברא קלושה היא גם **בשו"ת חיי הלוי** (ח"ב סי' מ' סוף אות ה') דחה סברא זו ומציין כי החלק"י עצמו הרגיש דיש לדחות סברתו ונקט כי כך הוא העיקר כפי דחיית הסברא יעו"ש

¹⁴ כ"כ **הגר"ר בנימין זילבר** (שו"ת אז נדברו ח"א סוף סי' סד), וכן מצדד **מרנן הגר"מ שטרנבוך** (תשובות והנהגות ח"ו סי' קכז) דבזמנינו עושים סעודה גדולה וחשובה חשוב כמו סעודה על היין בזמניהם (ולפי דבריו שעושה סעודה קטנה ליכא איסור בזמנו ואכן כן פסק לענין סעודת ברית מילה שהכל תלוי בגודל הסעודה).

השירה היתה על שקבעו עצמם לשתות יין לפיכך אינו אסור אלא באופן זה, אבל בזמנינו שאינו נהוג לקבוע עצמו על היין על עצם השירה עוברים על 'אל תשמח ישראל אל גיל בעמים' לכל הדעות.

וכמו"כ נחלקו פוסקי זמננו אם ההיתר של הרמ"א הוא רק בשירה בפה או גם בשירה בטייפ, דיי"א¹⁴ דיש להחמיר בשמיעת כלי שיר בטייפ אף שלא בבית המשתה ואין לשמוע טייפ כלל מלבד בסעודת מצוה שמותר, אמנם העיקר הוא כדעת הפוסקים¹⁵ שסוברים שהפוסקים כהרמ"א יכולים לשמוע טייפ מלבד בסעודת מצוה או בזמן שהולכים לישון או קמים מהשינה. ועי' הערה^{15*}.

שירים בסעודת מצוה

וכתבו הראשונים¹⁶ שלצורך מצוה כגון לשמח חתן וכלה מותר לשיר [ובכמה פוסקים^{16*} מבואר שיש חיוב לעשות כלי זמר בנישואין].

וכתבו הפוסקים¹⁷ שבכה"ג גם בכלי שיר מותר אך לא נתבאר בדבריהם האם מותר בכלי בכל סעודת מצוה או רק במצוה שירה לצורך שמחת חתן וכלה ונפק"מ לשאר סעודת מצוה כברית מילה פדיון הבן בר מצוה סיום מסכת שבעברכות וכו'.

ומצינו שנחלקו בזה האחרונים¹⁸, דיש¹⁹ שהוכיחו מהרמ"א שכתב 'וכן לצורך מצוה כגון בבית חתן וכלה הכל שרי' דמשמע דחתן וכלה שנקטו הוא רק לציור וה"ה לכל דבר מצוה. אך יש²⁰ שהוכיחו מדברי

----- שער הציון -----
^{14*} בס' בנתיבות ההלכה (חלק מד עמ' 132) הביאו שכי' הרה"ג ר' מאיר ווייל שכן דעת מרנן הגר"מ פיינשטיין והגר"ש וואזנר זצ"ל. ועי' בהע' *15.

¹⁵ כ"כ (שם) שכן דעת מרנן הגר"מ שטרנבוך והגר"ע אויערבאך.

^{15*} הנה מה שכתבתי שהעיקר כדעת הפוסקים הנ"ל הוא משום שמה שהביא הר"י מאיר ווייל בשם הגרמ"פ והגרש"ו לא מצאתי לזה מקור בספריהם לא בשו"ת אג"מ ולא בשו"ת שבה"ל ולא ראיתי אף ספר שהביא דעה כזאת כלל, וגם דבר זה הוא תמוה מאד דברמ"א מבואר להדיא דהתיר שירה בכלי שהרי על שירה בפה גם השו"ע מתיר, ומה שהרמ"א בא לחלוק על השו"ע זהו על שירה בכלי כדמוכח להדיא לכל המעיין שם, ולכן נלע"ד שהר"י מאיר ווייל כנראה טעה בהבנת דבריהם ומה שאסרו הגרמ"פ והגרש"ו הוא כדעת השו"ע והב"ח שאוסרים אבל לעולם לא נקטו כן בדעת הרמ"א.

¹⁶ תוס' (בגיטין ז. ד"ה זמרא), סמ"ג (הל' תשעה באב עשין דרבנן ג'), הר"ן (גיטין ז), הגהות מימוניות (הל' תעניות פ"ח סק"ד) והג' שעל המרדכי (ריש גיטין).

^{16*} במג"א (סי' שלח סק"ד) הביא בשם מהרי"ל (מנהגים הל' עירובי חצירות אות ז') מעשה שהיה שמושל המדינה אסר לשורר בכלי שיר בכל המדינה משום אבילות אשתו וארע נישואים בישב אחד ושאלו למהרי"ל אם לעשות החתונה בלא כלי זמר והורה להם שלא יעשו כן לפי שהכלי זמר הוא עיקר השמחה של חתן וכלה וילכו למקום אחר שאפשר לעשות כלי זמר וכן עשו והלכו שלש פרסאות כדי לערוך שם הנישואים עם כלי זמר. ועי' מש"כ ע"ז בכנה"ג (אבהע"ז סי' סה הגה' הטור סק"א). וכן משמע מדברי הב"י (סי' תקס ד"ה וכתבו התוס') שהביא בשם הראב"ה שהתיר לומר לגוי שישיר בכלי שיר בשבת לצורך חתן וכלה משום ששבות במקום מצוה מותר ואין שמחת חתן וכלה בלא כלי שיר והביא המחבר פסק זה בש"ע (סי' שלח ס"ב) בשם יש מתירין [אמנם יש חולקין על היתר זה של אמירה לגוי, עי' מ"ב (סי' שלח סק"ח) ושו"ת הרדב"ז (ח"א סי' קלב) ערוה"ש (סי' שלח ס"י) ובן איש חי (שנה א' פ' שופטים אות י"ח)]. ומרנן הגר"מ פיינשטיין זצ"ל (שו"ת אג"מ יו"ד ח"ב סי' קיב) פסק שאם החתן אינו רוצה שיהיו בנישואין כלי זמר יש לכופו להביא כלי זמר.

¹⁷ כ"כ הט"ז (סי' תקס סק"ה) והלחם חמודות על הרא"ש (ברכות פ"ה סי' א' סק"ה) והביא זאת המ"ב (סי' תקס סקט"ז) לדינא.

¹⁸ עי' בשו"ת יחו"ד (ח"א סי' מה) מש"כ בשם האורחות חיים והמאירי וביאר מחלוקתם.

¹⁹ כ"פ מרנן הגר"מ פיינשטיין זצ"ל (שו"ת אג"מ או"ח ח"א סוף סי' קסו ד"ה היוצא מזה), וכ"כ בס' פנינת המקדש (פ"ה הע' מ') בשם בעל השו"ת מחזה אליהו (הגרא"פ פאלק), וכן מבואר במאירי (גיטין ז). מדכתב "כל מיני זמר העשויין לשמחת הוללות ושלא לכון בהם לשבח הבורא יתברך או לצד מצוה אלא דרך קלות ראש ותענוג במיני מאכל ומשתה אסור לשמוע

הרמ"א שדוקא בבית חתן וכלה מותר אך לא בשאר מצוות ולהלן נפרט סעודות דמצוה השכיחות ופרטי ההלכה בהן.

א. חתונה - לכ"ע מותר אף בכלי שיר (כנתבאר לעיל).

ב. שבע ברכות - נחלקו הפוסקים די"א²¹ דהא דמותר לנגן בכלי שיר בשמחת חתן וכלה הוא בכל ימי המשתה, וי"א²² דמותר רק ביום החתונה.

ג. תנאים - יש פוסקים²³ שסוברים שהרי היא סעודת מצוה וממילא מותר לשיר ולנגן בה.

ד. ברית מילה - אע"פ שיש מי שאוסר²⁴, מ"מ הכרעת הפוסקים²⁵ שמותר, ויש מי שסובר²⁶ שתלוי אם נהגו כך תמיד או לא דהספרדים שנהגו תמיד לנגן בכלי שיר בברית מילה יהיה מותר אבל אצל האשכנזים לא נהגו כן ולכן אסור.

----- שער הציון -----

ולהשתעשע בו" עכ"ל. ומבואר מדבריו שאם עושה כן לצד מצוה מותר בכל מיני זמר וכן דייק מדבריו בס' פנינת המקדש (פ"ה הע' מ'), אך מש"כ להוכיח מספר הליכות אבן ישראל (עמ' שצ ס"ב) שאף הגר"י פ"ש לא חשש כלל לאסור נגינה ושירה בסעודת מצוה דהורה כי כל האיסור לנגן בכלי זמר מצד מנהג ירושלים הוא רק על חתונה ולא על שבע ברכות ולא סעודות של ברית וחוה"מ זה אינו ראייה גמורה דמה שהגר"י פ"ש הורה כן אפשר דהא נפק"מ רק לנוהגים כהרמ"א להקל במיני זמר שלא על היין וכדבר רוב הראשונים ולכן מותר להם בשבע ברכות וכד' ואינו אסור מצד מנהג ירושלים אך לספרדים הנוהגים כהש"ע וכן לאשכנזים הנוהגים כפי האחרונים שחולקים על הרמ"א ופוסקים כהרמב"ם שסובר אפי' שלא על היין אפשר דגם הגר"י פ"ש יסכים לאסור בכלי זמר.

²⁰ כ"פ מרן הגר"מ שטרנבוך (תשובות והנהגות ח"ו סי' קצז), והגר"ר מאיר ברנדסדורפר (בנתיבות ההלכה חלק מ"ד עמ' 476).

²¹ כ"כ בים של שלמה (גיטין פ"ק סי' יז), וכ"ד מרן הגר"י ש אלישיב זצ"ל (ס' בית חתנים פכ"ד הע' יא ד"ה ונראה), הגר"ר נתן גשטטנר (שו"ת להורות נתן ח"י סי' מט אות ה'), והגר"ר ישראל יעקב פ"ש (בנתיבות ההלכה חלק מ"ד עמ' 467).

²² כ"כ השל"ה הק' (מס' תענית פרק נר מצוה אות יד).

²³ כ"כ בס' פנינת המקדש (פ"ה הע' מט) אך הביא מס' הליכות חנוך (עמ' עד סעי' קלט) שכתב בשם הגר"ח זצ"ל (בעל השו"ת חושב האפוד) שהגם ש"א לאסור דבר זה אבל הוא כשלעצמו לא ניחא ליה בזה כי זה דבר חדש שלא היה כן לפניו.

²⁴ כ"כ היעב"ץ בסידורו (שער השלכת חלון ו' ס"ג), וכ"ה בס' יפה ללב (ח"ב סי' תקס סק"ז) ודברי היעב"ץ הובא גם בס' מועד לכל חי (סי' י' אות צו), וז"ל של היעב"ץ בסידורו: "מכאן אתה דן קל וחומר, לאותן קלי דעת שמפזרין מעות לחזן לנגן על סעודת ברית כשעושין מי שברך, כי עון פלילי, ולא ידעתי מהיכן בא המנהג הרע הזה במדינה זו המשובשת בגסו"ת [לשון מליצה על פי הא דאיתא ביבמות (קטו).] ימדינה זו משובשת בגייסות', להקל ראש באיסור חמור כזה, לא לכבוד שמים כי אם לכבוד עצמן, ואף שאמרו ז"ל (שבת קל). 'כל מצוה שקבלו עליהן ישראל בשמחה עדיין עושין אותה בשמחה', לא אמרו לעשות בה איסור חס ושלום. ולא נתכוונו אלא ללב שמח מעצמו בקיום המצוה, פקודי ה' משמחי לב (תהילים יט' ט') לא שנגון המזמור יעורר השמחה. כל שכן אחר שכבר נתקיימה המצוה בשמחה ובטוב לבב, לשמחה מה זו עושה עתה ככה, הלא די בשמחת הסעודה ברכה. ואפילו ברכת 'שהשמחה במעונו' אין לה מקום בכאן משום צערא דינוקא (כתובות ח.), על אחת כמה וכמה שלא לזמר להנאה גופנית בלבד, לאחר שחלף עבר מעשה המצוה", עכ"ל. ובס' יפה ללב כתב וז"ל: "וכן לצורך מצוה כגון בבית חתן וכלה הכל שרי וש"מ דבסעודת ברית מילה אסור כמש"כ הרב יעב"ץ בסידורו עמודי שמים הטעם נראה כדכתב הר"י מעשה רוקח" עכ"ל. [ועי' בס' פנינת המקדש (עמ' רפ) שהביא דברי המעשה רוקח שאליו התכוון היפה ללב]. אמנם עי' בהע' הבאה שהאחרונים דחו דברי היעב"ץ.

²⁵ הכה"ח (סי' תקס סקל"ד) אחר שהביא דברי היעב"ץ סיים וכתב כי מיהו מנהג העולם להקל בכל דבר מצוה כגון למילה ופדיון הבן וכיוצא, ובס' אות חיים ושלוש (סי' רסה אות שלום סקכ"ט) האריך הרבה לדחות דברי היעב"ץ וז"ל: "ולא ידעתי מה קול הרעש הזה, והנני תמה על תמיהתו על מה שמשמחין ומזמרין על סעודת מצוה בברית מילה, שכמעט אין ערוך לה לסעודת מצוה כזה בקדושתה, אשר הבדילו מן העמים, כי סעודת חתונה הלא גם העמים או"ה יעשו כמובן,

ה. ליל ברית מילה - מותר לשיר בפה²⁷ (והיינו אף לשי' הראשונים שאוסרים לשיר גם בפה) אך לענין נגינה בכלי שיר צ"ע אם מותר²⁸.

ו. סיום מסכת - כיון דהיא נחשבת סעודת מצוה לכן מותר לנגן בכלי שיר בסעודה זו כי מצוה לשמוח בשמחת התורה²⁹, ויש אוסרין²⁹.

שער הציון

ואדרבא צריכין להתאמץ ולעורר להוסיף אומץ בסעודה זו, לעשותה בשמחה וטוב לבב. ובמקומות הקלים והמתחדשים כבר הקילו בה לעשותה בקאפ"ע וכיוצא, כמ"ש כבר בספרים נגדם בזה, ובכמה מקומות בעוה"ר גם בגלילות אסט גאליציע, יש שאינם עושים כלל סעודה זו, זולת מי שהוא חסיד מוחזק ומפורסם בחסידות, והמון עם עושים במעט משקה ופת הבאה בכיסנין. ועיינו רואות מה שהיה מהם, והלכו אחורנית, בפרט בניהם ובנותיהם כמעט יצאו מדת יהודית ר"ל. על כן עלינו לשבח ולהדר לכל עושה סעודה זו בשמחה, וכל המרבה הרי זה משובח. ולא להיות כמקטע רגליהו דמביאי ביכורים וכו', לגנות מעשיהם, ולהחוויר פניהם להחמיר עליהם שלא לזמר שם, וכיוצא. ולא הבנתי כלל מ"ש שם בסיפור הנ"ל, הואיל כבר המצוה נעשית ולשמחה מה זו עושה בסעודה כנ"ל, וכי נעלם ממנו דברי רש"י המפורשים במקומם בש"ס (שבת קל). שארז"ל כל מצוה שקבלו עליהם בשמחה כגון מילה וכו' עדיין עושין אותה בשמחה, פירש"י בשמחה, שעושין משתה, עכ"ל. או עכ"פ דברי רש"י ותוס' שם נעלמו אולי מזכרוננו בעת כתבו זאת. וגם לפי מה שכתבנו לעיל בס"ק כ"ג בשם כללי המילה לר' גרשום הגוזר ז"ל, עיקר השמחה שארז"ל שעדיין עושין בשמחה הוא אצל הסעודה עיי"ש. גם מה שכתב שם בסיפור מהאי דאמרין בכתובות דלא מברכין שהשמחה במעונו משום טורדא דצער דינוקא, כבר כתבנו לעיל ס"ק כ"ז, וא"צ לכפול הדברים עיי"ש. ותראה שאינו ענין כלל, ואינו ראייה לכאן שלא לזמר, דאטו בכל סעודת מצוה שנהגו מימות אבותינו [מימות חורבן בית המקדש ועד עתה] לזמר בהם, כמו בסעודת שבת ויו"ט ור"ח וחנוכה ופורים לא יזמרו, בשביל שאין אומרים בהם בברכת המזון שהשמחה במעונו. על כן אין לנו רק מנהג אבותינו ורבותינו שנהגו לזמר ולשמוח בסעודת מצוה דברית מילה כנ"ל, וכל המרבה ומוסיף ה"ז משובח, ולא הממעט וז"ב ופשוט, וראיתי אח"כ **בשו"ת חיים שאל לחיד"א ז"ל** (ח"א סימן כ"א) שהתיר לבעל ברית להביא כלי זמר ביום המילה [כנהוג אצל הספרדים] אף שהיולדת היא תוך שנתה שמת אביה וכו', עכ"ל. גם בס' פנינת המקדש (עמ' רפ) כתב להוכיח כן **מהחיד"א וממעשה אברהם** ועוד הוסיף מדיליה וז"ל: "ולעני"ד נראה לומר כי באמת מעולם לא עלה על דעת היעב"ץ לאסור שירה ונגינה בסעודות ברית מילה, ולא בשאר סעודות מצוה, ואין לנו לנקוט כי מחלוקת הפוסקים יש כאן, אלא לעולם אף היעב"ץ מודה לכל הפוסקים הרבים שהתירו להדיא בדברי תשובותיהם לשיר ולנגן בברית מילה, כמובא בפנים, אלא שהיעב"ץ מדבר על מנהג רע שהונהג בימיו במקום מגוריו שהיו 'קלי דעת מפזרין מעות לחזן לנגן על סעודת ברית כשעושין מי שברך', והדברים מוכיחים שלא היתה בזה שום כונה של שמחת המצוה, אלא העיקר היה השירה והחזנות להנאה בעלמא, והכריבו זה הענין הרע על גבי אמירת ה'מי שברך'. ועל כל כגון דא כתבנו בפנים באריכות שהוא איסור גמור, וכדברי **ה'שמן המשחה'** (סימן ס"ה) דב'משורר כדרך לצים, אין היתר כלל, אפילו אם עושים זאת בסעודת מצוה. אבל כל שמשוררים ומנגנים שירי קודש דרך שבח והודיה להקב"ה, או שירי שמחה בעלמא, הדבר מותר בשופי, אפילו בכלי שיר. ושוב ראיתי כי דברי תורה גם אם הם עניים במקום אחד, עשירים הם במקום אחר, דהיעב"ץ כתב בספרו **'מגדל עז'** (ברכינה עליונה נחל י"ג אות כ') בזה"ל: "אסור לשורר בפה ולנגן ביד בכלי, שמו שכתבתי בחלון המצרי, לא בשירות ותשבחות להשי"ת, זהו דבר ראוי ומשובח (ובסיום הנחל נציג זמר הגון לסעודה זו) אך אם רוצה לעשות 'מי שברך' לכבוד האורחים, ויש שם ש"ץ הגון, ידור לו על מנת שלא יזמר כלל". ויש ללמוד מדבריו אלו דענין ה'מי שברך' לא היה לו מאומה עם שמחת המצוה, ובודאי לא היו בו שירות ותשבחות להשי"ת, אלא היה לכבוד האורחים וזהו שאסר היעב"ץ. אבל להדיא התיר לשורר שירות ותשבחות להקב"ה עכ"ל. ולמעשה כן הכריעו רוב הפוסקים: **בחיד"א, בשו"ת שבות יעקב** (ח"א סי' כה), **בשו"ת שואל ומשיב** (חמישאה סי' ג), **בשו"ת מנחת אליעזר** (ח"א סי' כט), **בעיקרי הד"ט** (יו"ד סי' לו אות ג'), **בשו"ת מעשה אברהם** (חיו"ד סי' מח), **בשו"ת אבן שוהם** (סי' נ'), ובעץ חיים (קמב:), וכ"פ **הג"ר ישראל יעקב פישר** (בנתיבות ההלכה חלק מ"ד עמ' 467), ועוד.

²⁶ כ"ד **מרן הגר"מ שטרנבוך** (תשובות והנהגות ח"ו סי' קנז).

²⁷ כן הוכיח בס' פנינת המקדש (פ"ה הע' מג) **משיכונה"ג** (סי' תקנא הגב"י סקל"ג) ו**מועד לכל חי** (סי' י' אות כ') עיי"ש.

²⁸ עיי' בס' פנינת המקדש (פ"ה הע' מד) שנשאר בזה בצ"ע, ויש עוד מה להאריך בזה אבל כיון שאין הדבר מצוי להביא מנגנים בליל הברית לכן לא נכנסנו להאריך בנושא זה.

²⁹ כ"כ **הערוה"ש** (סי' תקס ס"ז), ו**מרן הגר"מ שטרנבוך** (תשובות והנהגות ח"ו אבהע"ז סי' רסז אות יב).

ז. חנוכה - נחלקו הפוסקים³⁰ אם זה סעודת מצוה או סעודת הרשות אבל כאשר אומרים בה שירות ומשבחים לקב"ה אזי לכ"ע הוי סעודת מצוה³¹ וממילא מותר בסעודה זו לשיר ואף לנגן בכלי שיר³².

ח. חנוכת הבית - סעודה שעורכים בחנוכת הבית אם הבית הוא באר"י הרי היא נחשבת לסעודת מצוה אבל אם הבית הוא בחו"ל אינה סעודת מצוה³³. אבל אם המטרה בסעודה זו להודות לה' על הטובה אשר גמל עמו בזה ובפרט אם כוונתו לחנך את הבית בסעודה שיש בה דברי תורה ושבח והודאה לקב"ה הרי היא בגדר סעודת מצוה³⁴ ולכן מותר באופנים הנ"ל לשיר ואף לנגן בכלי שיר בסעודת חנוכת הבית³⁵.

ט. מסיבות של התרמה לצדקה - סעודות הנערכות לצורך התרמת נדיבים לענייני צדקה והחזקת תורה [ידינר'] יש שהורה³⁶ כי מותר לשיר ואף לנגן בכלי זמר בהן דנחשב הדבר לצורך מצוה ויש שכתב³⁷ כי אמנם אין למחות ביד המקילין אבל טוב להחמיר בזה.

י. חול המועד - אף שיש אוסרים³⁸ לשיר בכלי זמר בחוה"מ, מ"מ הכרעת הפוסקים³⁹ שמותר וכל שכן בעת עריכת שמחת בית השואבה וכפי הנהוג בקהילות ישראל. ולענין חוה"מ פסח עי' הערה⁴⁰.

----- שער הציון -----
29* **הגר"מ ברנדסדורפר** (בנתיבות ההלכה חלק מ"ד עמ' 476)

30 עי' מה שהבאנו בזה בקונטרס על חודש כסליו.

31 כ"כ **הרמ"א** (סי' תרע ס"ב), **הב"ח** (הובא במ"ב סי' תרע סק"ט) ו**היש"ש** (הובא במ"ב סי' תרע סק"ט, ועי' בביה"ל שם ד"ה ונוהגין).

32 פשוט, וכ"כ בסי' פנינת המקדש (פ"ה סעי' לח).

33 כ"כ **המג"א** (סי' תקסח סק"ה) בשם **שו"ת באר שבע** (סי' עב).

34 כ"כ **היש"ש** (בב"ק פ"ז סי' לו סקמ"א) ו**הבן איש חי** (שנה ראשונה פ' ראה אות ו').

35 כ"כ בסי' פנינת המקדש (פ"ה סעי' מא).

36 **מנן הגר"ש אלישיב זצ"ל** (אשרי האיש פע"ג סי"א).

37 **מנן הגר"מ פינשטיין זצ"ל** (שו"ת אג"מ ח"א סוף סי' קסו ד"ה היוצא מזה).

38 **באר היטב** (סי' תקלד סק"ה) בשם **שער אפרים** (סי' לו), וכ"כ **זכרון יוסף** (חאו"ח סי' יז) אך אינם אוסרים מצד שמיעת כלי זמר דזה לכ"ע מותר בחוה"מ אלא הם אוסרים מצד מלאכה האסורה בחוה"מ עי"ש.

39 **שע"ת** (סי' תקלד סק"א) בשם **השב"י** (סי' כה), **ערוה"ש** (סוסי" תקלה), **שו"ת שואל ומשיב** (מהדו"ה סי' ג'), **שו"ת מנחת אלעזר** (ח"א סי' כט) שו"ת באר משה (ח"ז סי' כו) **להג"ר משה שטרן זצ"ל**, שו"ת משנה הלכות (ח"ח סי' קפח) **להג"ר מנשה קליין זצ"ל** (גאב"ד אונגוואר), **שו"ת פעולת צדיק** (סי' קסו), **שו"ת ויקרא אברהם** (בקו' שנהגו דף קכג), סי' חכמה ומוסר (דרך חקיד אות קפה), וכן הורה **הגר"ש דבילצקי** (בנתיבות ההלכה חלק מ"ד עמ' 514) ועוד. ועי' **בשש"כ** (פס"ח הע' קעט) שמותר לשלם למנגנים כסף מלא אם אינם רוצים לעשות בחינם. ו**הג"ר משה שטרן זצ"ל** (שו"ת באר משה ח"ז סי' כו) כתב שגם לאדם פרטי לעצמו מותר לו לנגן בכלי שיר ולהפעיל כלי נגינה אלקטרוניים בלא שום פקפוק כיון ששמחה היא לו, עוד כתב שמותר בחוה"מ ללמד נגינה. ובענין אם מותר למורה נגינה לקבל שכר עבור השיעורים עי' קו' הלי' חוה"מ (הובא בפסקי תשובות סי' תקלה הע' 39) בשם **מנן הגר"מ פינשטיין זצ"ל**, ובסי' חוהמ"פ (סופ"ז), וכן אם מותר לתקן כלי נגינה בחוה"מ עי' שו"ת באר משה (ח"ז סי' כו) ושו"ת יבי"א (ח"ד סי' מו).

40 עי' מש"כ בקונטרס על חודש אייר אם יש דיני אבילות בספיה"ע בימי חוהמ"פ והיוצא למעשה שאף **שבפמ"ג** (סי' תצג משב"ז סוסק"ב) אוסר, מ"מ **השע"ת** (סי' תקלד סק"א) בשם **השב"י** (סי' כה) וכן **הברכ"י** (הובא בשע"ת סי' תקלד סק"א) בשם מהר"ח אבולעפיה כתבו להתיר ולא חילקו בין חוהמ"פ לחוהמ"ס, ודייק **הג"ר בנימין זילבר זצ"ל** (שו"ת אז נדברו ח"י סי' כג) ששמע שאף בחוהמ"פ מותר, וכתב **הג"ר מנשה קליין זצ"ל** (גאב"ד אונגוואר) בשו"ת משנה הלכות (ח"ח סי' קפח) שאף שאפשר שהשע"ת מייירי בחוהמ"ס מ"מ מנהג העולם להקל וענייני אבילות אלו במנהגא תליא מילתא, וכן הורו **מנן הגר"ש אלישיב זצ"ל** (הלי' חג בחג ספיה"ע פ"ז הע' 95), **הגר"נ קרליץ** (יד בספיה"ע פלי"ג סי"ז) ו**הגר"מ גרוס** (קובץ

יא. בר מצוה – יש מתירים⁴¹, ויש אוסרים^{41*}.

וכמו"כ בשאר סעודות מצוה כגון פדיון הבן⁴², פורים⁴³, מלוה מלכה⁴⁴, [סעודת ר"ח⁴⁵ ויש שאוסר^{45*} בר"ח], ושאר סעודות של מצוה מותר לשיר ולנגן בכלי זמר⁴⁶. אמנם יש שאוסרים⁴⁷ בכלי זמר ומתירים רק שירה בפה מלבד חתונה שהיא שמחת חתן וכלה שמותר גם בכלי זמר.

שירים שיש בהם שירות ותשבחות להקב"ה וכיו"ב

עוד כתבו הגאונים⁴⁸ והראשונים⁴⁹ ששירים שיש בהם דברי תשבחות והודאות להקב"ה או שירים המיוסדים על תקוות הגאולה וחיבת קוב"ה לישראל מותר לשורר אותם אפי' על היין [אמנם יש שכתבו⁵⁰ כי אפי' בזמן שביהמ"ק היה קיים לא היה ראוי לתת שיר ושבח להקב"ה על היין].

וכל ההיתר היינו דוקא באופן שאמנם זוהי המטרה והתכלית בשירה לעורר הלב אל הקב"ה ואל תוכן המילים ע"י כח הניגון והשירה אבל אם המטרה היא עצם הניגון וכלי הזמר אלא שחיברו הניגון על

----- שער הציון -----
פסקים ותשובות על חודש ניסן עמ' קלב אות טז), שלא נהגו לאסור ריקודים ומחולות ושמיעת כלי זמר בחוה"מ, בפרט שמכוונים לשם מצוה.

⁴¹ **הגר"ר ישראל יעקב פישר זצ"ל** (בנתיבות ההלכה חלק מ"ד עמ' 467). [וזה ע"פ דברי **היש"ש** (בב"ק פ"ז סי' לז) שסעודת בר מצוה היא סעודת מצוה].

^{41*} **הגר"מ ברנדסדורפר זצ"ל** (בנתיבות ההלכה חלק מ"ד עמ' 476).

⁴² כ"כ שם ע"פ דברי **היש"ש** (שם סקמ"א) שכתב שכל סעודה שאדם עושה לפרסום המצוה או לפרסם הנס קרוי סעודת מצוה כגון פדיון הבן לפרסם המצוה.

⁴³ **בט"ז** (סי' תקס סק"ז) כתוב להדיא שסעודת חתונה או פורים היא שמחה של מצוה, והדברים פשוטים שלפ"ז יהיה מותר גם לשורר ביום זה, וכ"כ בפנינת המקדש (פ"ה הע' נג).

⁴⁴ עי' בסי' פניני המקדש (פ"ה הע' נה) שהביא האור זרוע (שבת סי' צה) ור"ת (פנינת המקדש שם) בענין זמירות בסעודת מלוה מלכה וכתב שמדברי השדי חמד (פאת השדה, אסיפת דינים, מע"ס ביהמ"צ אות ג' ד"ה ובמכתב) שמבואר עולה מדבריו שם בשם הפוסקים שהביא דסעודת מלוה מלכה היא סעודת מצוה.

⁴⁵ כ"כ בפנינת המקדש (פ"ה סעי' מ) ע"פ דברי השי"ע שכתב שמצוה להרבות בסעודת ר"ח.

^{45*} כן הורה **הגר"ש דבילצקי** (בנתיבות ההלכה חלק מ"ד עמ' 514).

⁴⁶ סי' פנינת המקדש (שם), וכן עולה ממה שכתב **מרן הגר"מ שטרנבוך** בתשובות והנהגות (ח"ו סי' קכז).

⁴⁷ **הגר"מ מאיר ברנדסדורפר** (בנתיבות ההלכה חלק מ"ד עמ' 476).

⁴⁸ **בתשובת הגאונים** (הוצאת הרכבי סי' סי') איתא בזה"ל: "הכי חזינא כי מנהג כל ישראל בבתי משתאות סתם וכל שכן בבית חתן וכלה שמשמחין בקולות של שמחה ואומרים דברי שירות ותשבחות לפני הקב"ה וזוכרין אותותיו וחסדיו עם ישראל מקדם וקיווי גלוי מלכותו והבטחותיו הטובות ובשורות נחמות שבישרו הנביאים את ישראל ופיוטים הרבה על אלו הדברים וכיו"ב בקול נגינות ובבתי חתנים וכלות שמחות וזכר חופות וברכות להצליחם ולהכשירם ואין אדם בעולם מישראל נמנע מכל אלה אבל זמרא דאסר מר עוקבא דברים שאינם כסדר הזה אלא נגינות של אהבת אדם לחבירו ולשבח אדם ביפיו ולקלס גבור בגבורתו וכיו"ב גון שירים של ישמעלים הנקראים 'אשער אלגזלי' (ר"ל שירי צחות) והיא זמרא לא מיעביא במנא דאסר אלא אפי' בפומא בלחוד אסור" עכ"ל. ודברי הגאונים הובא **ברי"ף** (ברכות כא: מדפי הרי"ף) **ברא"ש** (ברכות פ"ה סי' א'), **ברמב"ן בריטב"א ובר"ן** (גיטין ז.), **ברא"ה** (ברכות לא), **בס' האשכול** (הלי' תפילה יד, א), **ובאורחות חיים** (הלי' ת"ב אות יד), ועוד.

⁴⁹ **הראב"ה** (ברכות פ"ה סי' צא) **והרמב"ם** (הלי' תענית פ"ה הי"ד), וכן פסק **השו"ע** (סי' תקס ס"ג).

⁵⁰ **היעב"ץ** (מור וקציעה סי' תקס ד"ה ותושבחות על היין), ועי' **במהר"ל** בנצח ישראל (פכ"ג) מש"כ בזה.

תיבות פסוקים ופיוטים הנ"ל באופן זה לא רק שאין היתר כלל לשורר אותם אלא שנוסף בזה עוון חמור שעושים התורה ככינור⁵¹.

ולכן כאשר תועלת השיר והזמר אינו אלא השיר והזמר עצמו שאותו אוהבים השומעים לשמוע ורק מרכיבים אותו על פסוק או תפילה כדי ליתן ערך וחשיבות לשיר והזמר ההוא, בזה הרי האדם מוציא קודשים לחוץ ומתנהג בדברי תורה כאילו הם חולין ובפרט הדבר כן בשירים המיוסדים על פסוקים הרחוקים מלעורר רגש באדם וכן יש פסוקים שבעצם בכוחם לעורר לאהבת ה' או לאהבת התורה הקד' אבל לא בתלבושת של ניגון זה שאינו מתאים כלל לרוח הפסוק⁵².

ובדברי הגאונים לא נתבאר אם ההיתר הוא דוקא בשירה בפה או גם בכלי זמר מלבד האורחות חיים (הל' ת"ב סי' יד) שכתב להדיא דכל ההיתר הוא דוקא בפה ולא בכלי זמר. אמנם מהמאירי משמע שמותר גם בכלי מדכתב וז"ל: "כל מיני זמר העשויין לשמחת הוללות ושלא לכיון בהם לשבח הבורא יתברך או לצד מצוה אלא דרך קלות ראש ותענוג במיני מאכל ומשתה אסור לשמעו ולהשתעשע בו בין שנעשה הזמר בכלי בין בשירה על פה וכו', ומי"מ כל שיש בו שבח ותפילה לשם, כגון מיני פיוטים ומזמורים, מותר אף בבית חתנים ומשתאות. וכן הדין לשמח חתן וכלה, שכל שאין בה צד פריצות מותר, ואין לו לדין באלו אלא מה שענינו רואות לפי מקומם ושעתם" עכ"ל. ונקטו האחרונים⁵³ שנראה מרהיטת לשון המאירי, דבאותו ענין שאסר קודם לכן, דהיינו בין שנעשה הזמר בכלי בין שירה על פה, באותו ענין ממש התיר כאשר הוי שבח ותפילה לה', ואף שלא כתב כן להדיא. כך עוליה מרהיטת דבריו ולכן כתבו שזה מח' בין האורחות חיים להמאירי.

אך למעשה נחלקו בזה הפוסקים, דיי"א⁵⁴ דכל ההיתר הוא דוקא בפה ולא בכלי זמר, ויי"א⁵⁵ דההיתר הוא גם בכלי זמר.

----- שער הציון -----

⁵¹ האחרונים התקשו, שלכא' ההיתר של הראשונים סותר את דברי הגמ' בסנהדרין, שאסור לקרוא פסוק משיר השירים או מהתנ"ך ולעשותו כמין זמר, ואילו הראשונים התירו לשיר ולזמר שירים המיוסדים על פסוקי שבח והודיה להשי"ת. [ובאמת **באשל אברהם** (תנינא סי' תקס) הקשה על המג"א, שהביא דברי המהרי"ל (הובא לעיל) למה אסר זאת, והרי משורת ההלכה כל שאומר שבחי השי"ת נכון לומר השירים שבתורה גם בתוך הסעודה. ונדחק לפרש במג"א שאין זה אסור אלא ממידת חסידות, אבל באמת דברי האשל אברהם צריכים ביאור דמפרש בגמ' בסנהדרין, דשלא בזמנו אסור. ואולי כונת האשל אברהם להקשות על המג"א, למה אסר לשיר בשבת, אבל גם זה אינו מובן משום דגם בשבת אסור לומר פיוטים שנתקנו שלא לשם נתינת שבח להבורא או לשבח המצוה ואחר העיון נראה דהא"א לא הבין כונת המג"א דהמג"א לא בא לאסור שירי שבח והודיה להשי"ת וכפי שביארו האחרונים (ויבאר לקמן הע' 57) אלא בא לאסור שירי שבת שמטרתם לשמחה וזמר ולא לשבח והודיה]. וכדי ליישב ההיתר של הראשונים שלא יהיה היפך דברי הגמ' בסנהדרין כתבו האחרונים (ויבאר דבריהם לקמן הע') שהכל תלוי בכונתו לאם כונתו לשם נתינת שבח והודיה להשי"ת מותר ואם מטרתו לשורר כדרך לצים אסור וזה ביאור דברי הגמ' בזמנו ושלא בזמנו וכפי שביארו הראשונים וע"ע לקמן הע' 57.

⁵² לשונו של בעל ה"שו"ת מחזה אליהו" (הג"ר פסח אליהו פאלק) **בספרו לבושה של תורה** (ח"ב סי' עט אות יז) עיי"ש באריכות.

⁵³ שו"ת יחו"ד (ח"א סי' מה) וסי' פנינת המקדש (פ"ה סוף הע' לה).

⁵⁴ כ"ד הג"ר **ישראל יעקב פישר זצ"ל** (הליכות אבן ישראל עמ' שפט סעי' ו', ובקובץ בית אהרן וישראל קובץ ס"ד סוף עמ' קטו) ובעל השו"ת מחזה אליהו (הג"ר פסח אליהו פאלק) בספרו לבושה של תורה (ח"ב סי' עט אות לב) כתב שכן מוכח מהמחבר מהא דכתב ואפי' שירה בפה על היין אסורה שנאמר בשיר לא ישתו יין וכבר נהגו כל ישראל לומר דברי תשבחות או שיר של הודאה וזכרון חסדי הקב"ה על היין ומבואר דנהגו בשירה בפה על היין לומר ולהודות לחסדי הקב"ה אבל לצורך זה עדיין לא הותר שירה בכלי. עוד כתב שכן מוכח מהרמ"א שהוסיף מיד אחרי זה 'וכן לצורך מצוה כגון בבית חתן וכלה הכל שרי' ואם נימא כדברי המתירים (בהתייחסו לשבח הלוי) דשבח ותשבחות בכלל צורך מצוה הן ומותר גם שירה בכלי

עוד יש שכתב⁵⁶ שהמשורר ניגונים סתם ובמחשבתו שבח השי"ת או יראתו או בושת מפניו או איזה פסוק שבו בחינת התלמודות מצוות או הלכה או יראה או מוסר אין חשש קפידא על השיר ומותר לכ"ע.

בביאור דברי הגמרא בסנהדרין

נתבאר לעיל דברי הגמ' בסנהדרין שאסור לזמר פסוקים משיר השירים או מהתנ"ך שלא בזמנו ונתבאר ג' ביאורים במפרשים מהו שלא בזמנו ולענין הלכה כתבנו שאף שהרמב"ם והש"ע השמיטו דין זה כבר הזכירו דין זה באחרונים.

ואכן לענין הלכה הסתפק הי"ד הרמ"ה (שם ד"ה ת"ר) האם האיסור לקרוא פסוק משיר השירים בדרך זמר הוא אפי' כאשר כוננו רק לשבח לקב"ה מפני שלא ניתן לקרותו אלא בטעמיו ולא בדרך זמר או שמא אין האיסור הזה אמור אלא כאשר משורר בשביל שחוק אבל אם משורר כדי לשבח לקב"ה מותר.

ולמעשה הכריעו הפוסקים⁵⁷ שהאיסור אמור הוא רק באופן שעושים כן דרך שחוק והיתול אבל אם הכונה לשם שמים לתת שבח והודיה להשי"ת על חסדיו, או בדרך תפילה והתעוררות לירא"ש⁵⁸, הרי זה

----- שער הציון -----
למה לו להרמ"א להזכיר שלצורך מצוה מותר והלא הן הן הדברים שהזכיר המחבר וגם למה הזכיר המצוה הגדולה של שמחת חתן וכלה אחרי שכבר הוזכר שירות ותישבות ומוכח מכל זה דדברי שבח והודאה אינם בכלל צורך מצוה ולא הותר לצורכם אלא שירה בפה. אך מש"כ להוכיח כן גם מהמגיד משנה יש לדחות הראיה דכתב להוכיח כן גם מהמגיד משנה שכתב וז"ל: "וכבר נהגו כל ישראל וכו' כ"כ רבינו האי גאון ז"ל האי דאמרי' זמרא דפומא אסיר ה"מ כגון ניגונות של אהבת אדם לחבירו ולשבח יפה ביופיו אבל שירות ותישבות וזכרון חסדים של הקב"ה מנהג כל ישראל לאמרן בבית חתונות ובבית משתאות בקול נגינות ובקול שמחה" עכ"ל. והוכיח הגרפ"א פאלק דממה שהתיר המ"מ בבית משתאות רק שירה בפה הגם שהוא מזמר זכרון חסדיו של הקב"ה מוכח דלצורך זכרון חסדים עדין לא הותר כלי שיר, אך הקשה שלמה הזכיר המ"מ בית חתונות והרי בשמחת חתן וכלה יש להתיר גם כלי זמר ותיירץ שאגב שכתב שבת משתאות מותר רק זמרא דפומא כתב ג"כ בית חתונות. ובעיני נראה שהתירוף הזה דחוק לומר 'אגב' דכשם שהוא מדייק מלשונו של המ"מ לאסור בכלי שיר כמו"כ יש לדייק בלשונו גם לגבי בית חתונות ודחוק לדייק בזה ולומר אגב בזה, וכמו"כ מה שדייק בספר פניני המקדש מהדברי חמודות על הרא"ש ג"כ יש לדחות דהרא"ש כתב (ברכות פ"ה סי' א' סק"ה) דמנהג כל ישראל לאומרם [לדברי שירות ותישבות וזכרון חסדיו של הקב"ה] בבית חתנים ובבית המשתאות ועי' כ' הדברי חמודות וז"ל: "ומיהת איכא בנייהו דבבית חתנים כיון שהוא לדבר מצוה שרי בכל ענין אפי' בכלי שיר" עכ"ל ודייק מדבריו דבבית המשתאות או אפילו שלא על היין כל שאינו במקום מצוה אין היתר לנגן בכלי שיר אפי' בשירים של שירות ותישבות להקב"ה וכו"ב ונראה מדבריו שדייק כן מהא דכ' 'אפילו' דמשמע דבלא זה אסור בכלי שיר. ולעני' אין זה ראייה דגם ברמב"ם כ' הלשון 'ואפילו' שירה בפה על היין אסורה וכו' וכבר כתבנו שנתקשו האחרונים בדבריו מהי 'ואפילו' ותיירצו שהרמב"ם (הל' תעניות פ"ה הי"ד) סובר כרש"י או תירוצים נוספים וכו' ואעפ"כ לא הוכיחו מדברי הרמב"ם שכשלא על היין אסור גם בכלי אלא רק אחרונים אחרים תירצו כן, ועוד שהלשון 'אפילו' מצינו בהרבה מקומות וזה אינו משמש לשום ראייה לדברים שלא נכתבו בהדיא.

⁵⁵ כ"כ הערך לחם (וכ"כ בשו"ת זקני יהודה סי' ו') ושמן המשחה (סי' בה ד"ה ומוהריק"ש בהגהותיו) וכ"פ מרן הגר"ש וואזנר זצ"ל (שו"ת שבט הלי ח"ו סי' סט ד"ה ולמעשה).

⁵⁶ כ"כ באשל אברהם (תנינא סי' תקס ד"ה גם), והוסיף שכ"כ החרדים בשם הקדמונים לשורר להשי"ת תמיד ע"י אהבתו היטב ולהא מילתא נראה דלכ"ע הרהור כדיבור ומחשבה טובה מצטרפת למעשה.

⁵⁷ כן ביאר בדברי המג"א באמרי נועם (מועדים ח"ב בתשובות בסוף הספר סי' א', הו"ד גם באורחות חיים סי' תקס סק"ו-ספינקא), וכ"כ השד"ח (אסיפת דינים מערכת ז' אות יב ד"ה וגזרו) בשם ס' שמן המשחה (הל' תענית סי' סה), וכ"ד הג"ר ישראל יעקב פישר זצ"ל (הליכות אבן ישראל עמ' שפט ס"ו, וקובץ בית אהרן וישראל (קובץ ס"ד) סוף עמ' קטז) ובעל השו"ת מחזה אליהו (הג"ר פסח אליהו פאלק) בספרו לבושה של תורה (ח"ב סי' עט אות יז), וכ"כ הג"ר נתן גשטטנר זצ"ל (שו"ת להורות נתן ח"ד סי' מה) וביאר דהמג"א ציין בדבריו לספר חסידים (סי' קמז) ושם כתוב אבל אותם ההולכים ואומרים המקראות דרך לצים והם בפיהם כשיר של עגבים וכו' משמע שאסור רק באופן כזה ועוד הביא שם דברי המאירי שהזכרתי לעיל. אך מש"כ בס' פנינת המקדש (פ"ה הע' לג) דכן מבואר בט"ז (סי' תקס סק"ה) מדכ' "דלא התירו אלא זיכרון

בגדר של קורא פסוק בזמנו שמביא גאולה לעולם וכפי שביארו הראשונים⁵⁹. וכמו"כ לזמרפסוקים בשמחת חתן וכלה כשהניגון אכן לצורך שמחת חתן וכלה בלבד שמותר, אבל להפוך דבר זה להוללות וליצנות דזה פשיטא שאסור^{59*}.

ולפי המהרש"א (הובא לעיל) שביאר שבזמנו הכונה לסעודת מצוה ושלא בזמנו הכונה לסעודת הרשות יל"ע דלכאורה יהיה אסור גם לשיר שירי שבח והודיה להשי"ת בסעודת הרשות ולא יהיה מותר אלא בסעודת מצוה⁶⁰.

ומש"כ המג"א (בהמשך דברי המ"ב) דלא שרי בשבת לזמר אלא אותם שירים שנתקנו על הסעודה אבל פיוטים אחרים אסור כתבו האחרונים שאינו מיירי מאיסור שירה בשבת אלא 'פיוטים אחרים' כונתו לחרוזים ושירים שנתקנו שלא לשם נתינת שבח לבורא או לשבח מצוה אלא משתמשים בפסוקים

----- שער הציון -----
חסדי ה' וכו' אינו מיירי באיסור המבואר בגמ' בסנהדרין אלא מיירי באיסור שירה וזימרה סתם המוזכר במשנה בסוטה ובגמ' גיטין וכן נראה מלשונו מדכתב בהמשך דבריו 'וכל שכן שיש עון גדול במה שלוקחים על הסעודה אדם ליצן אחד ועושה שחוק בפסוקים או בתיבות הקדושים אשרי אנוש לא יעשה זאת וע"ז אמרי בניך עשאוני ככינור', עכ"ל. וחזינו מלשונו דרך מהדין השני כתב לאיסור המבואר בסנהדרין וא"כ אין ראייה מהט"ז שמותר לשורר פסוקים לזכרון חסדי ה'.
⁵⁸ הפוסקים הנ"ל, וכ"ד **מרנן הסטייפלר זצ"ל** (אורחות רבנו ח"ג עמ' קלד) **והגר"ח קנייבסקי** (שערי נחמה ביהמ"צ עמ' קכט), וכ"ד **הגר"נ קרליץ** (חוט שני שבת ח"ב עמ' שלד) [והוסיף, שכשאין כונתו אלא לשמחה אסור אף לצורך שמחת חתן וכלה וכן אסור אף אם משנה מעט ממילות הפסוקים וכן שמיעת שירים מפי אחרים השרים כלולה באיסור זה]. וכע"ז הביא בס' שערי נחמה (ביהמ"צ עמ' קכט) בשם **מרן הגר"ש וואזנר זצ"ל** ללמד זכות על אותם שמביאים זמר לחתונות ששר שירים עם מילים מהפסוקים שכשהכונה בזה היא דרך שבח והודאה להשי"ת הרי זה מותר. [ובאמת **מרן הגר"ש וואזנר זצ"ל** כבר כתב בשו"ת שבת הלוי (ח"ו סי' סט) לגבי איסור שמיעת כלי זמר בשאר ימות השנה ששירה המביאה לידי דביקות בהשי"ת וגורמת התעוררות הלב לעבודת ה' ולירא"ש בכלל ההיתר]. וכ"ד **הגאון רבי עזריאל אויערבאך** (קוני' ביהמ"צ תשע"ד להגר"מ סנדר עמ' כו) שמותר לשיר כל השנה שירים על הפסוקים משיר השירים כשהם מביאים לדביקות בעבודת ה' ודייק כן מלשון רש"י בסנהדרין (קא. רד"ה הקורא פסוק) שכי' "ללוצץ בני המשתה", וכ' הגר"מ סנדר שכן שמע גם בשם **מרן הגר"ש אלישיב זצ"ל**. אכן **מרן הגר"מ פיינשטיין זצ"ל** בשו"ת אג"מ (יו"ד ח"ב סי' קמב) כתב שאף שלמעשה אנו רואים שרוב העולם ואף חסידים ואנשי מעשה רגילים בשמחות וכדו' לשורר פסוקים, צ"ע מה הטעם שמקילים למרות שמפורש בגמ' לאיסור ועי"ש עוד מש"כ חידושים גדולים בענין הקלטת שירים שמילותיהם מהפסוקים והשמעתם בטייפ וכדו' [וצ"ע למה לא הזכיר דברי **היד הרמ"ה** (המוזכר לעיל) שהסתפק שאולי לשורר פסוקים בדרך שבח והודיה להשי"ת מותר והגמ' מיירי כשכוונתו לשחוק וליצנות ואולי לא ראה היד הרמ"ה ואם כוונתו להא' דמבואר 'הקורא פסוק בלא זמנו' גם בזה מבואר בראשונים ששירי שבח והודיה להשי"ת הוא נקרא זמנו ולא זמנו הכוונה שלא לשם שמים וכמש"כ לעיל דכן מבאר ברש"י ובבן יהוידע וביד הרמ"ה וצ"ע]. והשומע ניגונים להתחזק בעבודת ה' וירא"ש כמובן שאסור לו לשמוע נגונים המעוררים לריקוד ומחול דזה לא מחזק בירא"ש אלא מה שהתירו הפוסקים לשמוע שירים להתחזק בירא"ש היינו לשירי וניגוני רגש והשתכחות הנפש אך ניגונים המעוררים לריקוד ומחול אינו מותר אלא אם כונתו לתת שבח והודיה להשי"ת.
⁵⁹ רש"י והיד הרמ"ה, וכן ביאר הבן יהוידע המוזכר לעיל.

^{59*} תשובת **הגר"י ליברמן שליט"א** לידידי **הגאון רבי גמליאל הכהן רבינוביץ שליט"א** בספרו גם אני אודך (תשע"א סי' צז).
⁶⁰ ויל"ע בדברי הסוגיא בסנהדרין שהקורא פסוק של שיר השירים ועושה אותו כמין זמר זה דין אחד, והקורא פסוק בבית המשתאות בלא זמנו זה דין שני, ואת הדין השני שנאמר רק בבית המשתאות מובן למה הרמב"ם והשו"ע השמיטו דין זה משום שזה בכלל שירה בבית המשתאות שנאסר מלבד שירי שבח והודיה להשי"ת שמותר גם על היין שזהו הפירוש שלא בזמנו וכפי שפירשו רש"י והבן יהוידע, אך הדין הראשון שנאמר בסנהדרין שנאמר אפי' שלא על היין הסתפק **היד הרמ"ה** שאם כונתו לשירי שבח והודיה להשי"ת אולי מותר, ובזה צ"ע למה הרמב"ם והשו"ע השמיטו דין זה.

ובלשונות חז"ל ליפוי החרוזים והלשון ע"ז אמרינן "בניך עשאוני ככינור" אבל הפיוטים שנתקנו לשם שמים דרך שבח והודיה להשי"ת ושבח מצוותיו אין איסור כלל לזמרם⁶¹.

אמנם הא"ר והבאר היטב בשם הב"ח והשל"ה (אינו נמצא בשל"ה) כתבו שאסור לשיר אף בשבת ויו"ט. ובתורת חיים (סי' תקס סק"ו) הקשה מסי' שלח ס"א דמשמע שמותר לשיר בפה וכ"כ שם במג"א (סק"ב) ותולה הדבר במח' המור וקציעה והברכ"י אם צריך לשייר בתכשיטי הנשים בשבת⁶².

עוד נחלקו הפוסקים⁶³ אם מותר לנגן לחן של שירי נכרים על פסוקי התפילה וכיו"ב ואכמ"ל.

בביאור דברי הירושלמי

נתבאר לעיל מש"כ התוס' בגיטין בשם הירושלמי במגילה שאסור לקום ולישון בזמרא דמתענג ביותר והבאנו שכן פסקו הטור והרמ"א.

ויש מהראשונים⁶⁴ שכתב כי כל נגינה ושירה דרך קלות ראש ותענוג במיני מאכל ומשתה הרי הם אסורים.

ומש"כ הרמ"א שאסור לישון ולקום בזמרא דמתענג ביותר כתבו הפוסקים⁶⁵ שהאיסור אינו דוקא לקום ולישון בזמרא אלא כל שהוא דרך רגילות יש בזה שמחה יתרה ואסור. ופוסקי דורינו כתבו שיעורים וגדרים שונים מה נחשב לגדר של רגילות, וכדלהלן.

א. מי שדרכו לשמוע שירים בשעה קבועה כגון בזמן שהוא סועד או כשהולך לישון [או בשעה קבועה ביום] וכל כיו"ב⁶⁶.

ב. גם מי שאין לו קביעות אימתי לשמוע אבל כך היא דרכו לשמוע שירים מכלים שבביתו וכד' גם זה נכלל בגדר שהוא 'רגיל בהן'⁶⁷.

----- שער הציון -----

⁶¹ כן ביאר בדבריו **באמרי נועם** (מועדים ח"ב בתשובות בסוף הספר סי' א'), וכ"כ הג"ר **נתן גשטטנר זצ"ל** (שו"ת להורות נתן ח"ד סי' מה).

⁶² **שהשו"ע** (סי' תקס ס"ב) פסק שהתקינו שהעורך שולחן לעשות סעודה לאורחים מחסר ממנו מעט ומניח מקום פנוי בלא קערה מן הקערות הראויות לתת שם וכשהאשה עושה תכשיטי הכסף והזהב משירה מין ממיני התכשיט שנוהגת בהם כדי שלא יהיה תכשיט שלם. **ובמ"ב** (סי' תקס סק"ה) הביא בשם המור וקציעה שבסעודת שבת ויו"ט לא יחסר שום דבר. **ובשעה"צ** (סי' תקס סק"ג) כתב בשם המו"ק שכ"ז בשיירי הסעודה אבל בתכשיטי נשים צריך לשייר גם בשבת ויו"ט דלא מינכר השיור כולי האי [ולית ביה משום אבילות בפרהסיא]. אך **בברכ"י** (סי' תקס סק"ה) כתב שגם תכשיטי נשים לא לשייר בשבת. **והתורת חיים** למד שהם נחלקו אם שיור תכשיטי נשים הוי אבילות בפרהסיא והיינו האם זה מינכר או לא, ולפי"ז תלה את דברי המג"א שאסור לשיר בשבת במחלוקתם דאם לא ישיר בשבת האם הוי אבילות בפרהסיא או לא, (ולפי"ז מה שכתוב בסי' שלח שמותר לשיר בפה וכ"כ שם המג"א מיירי לפי הברכ"י והכא מיירי לפי המו"ק ולא ראיתי התור"ח בפנים הספר רק ראיתי שמצינים אותו).

⁶³ **הברכ"י** (סי' תקס סק"ו) מביא בשם **המעשה רוקח** לאסור, ובשם **מהר"ם די לונזאז** **בס' שתי ידות** שאין בכך איסור כלל וכן נהג הא לחבר רוב שיריו על לחנים של ניגוני הנכרים וידוע מכמה מתלמידי הבעש"ט ז"ע שנהגו כן.

⁶⁴ כ"כ **המאירי** (גיטין ז.) בגיטין והבאנו את לשונו בכמה מקומות.

⁶⁵ כ"כ **בשו"ת דברי יציב** (ח"ב סי' רמו אות ג'), וכ"כ **מרן הגר"מ שטרנבוך** (תשובות והנהגות ח"ו סי' קכז), וכ"ה בכל הפוסקים דלהלן.

⁶⁶ כ"כ **הג"ר בנמין זילבר זצ"ל** (שו"ת אז נדברו ח"ח סי' נח אות ד'), וכ"כ **מרן הגר"ש וואזנר זצ"ל** (שו"ת שבט הלוי ח"ו סי' סט ד"ה והנה להלכה) והוסיף, שדבר פשוט דהפותחים רדיו בבוקר בעת קימה בתוכנית זמר הבוקר וכיו"ב בערב ובעת סעודה דאיסור גמור הוא ע"פ הלכה שזה נקרא רגיל בהם.

ג. גם אם שומעים פעם בחודש ואפי' פעם בשבוע אין זה בגדר רגילות וכ"ש מי שאינו שומע דרך קביעות אלא בימי מועד כמו בר"ח חוה"מ ופורים וכד' אין זה נחשב שהוא רגיל בהן והעיקר שלא ישמע כל יום.⁶⁸

ד. וי"א⁶⁹ שגם אם שומע כל יום אך לא בסעודה קבועה או בזמן קבוע אינו נחשב שהוא רגיל בהן'.

אופן האיסור לשמיעת כלי זמר

האיסור לשמוע כלי זמר אינו רק בשמיעת כלי זמר עצמם אלא גם בשמיעת נגינה ושירה מוקלטים אסור כמש"כ כל הפוסקים⁷⁰ ורק לענין שירה המוקלטת ללא מוזיקה נחלקו הפוסקים⁷¹ אם דינה כשירה בפה או כשירה בכלי ואף בזה רוב הפוסקים הכריעו שדינו כשירה בכלי ואסור ובענין שמיעת שירים ע"י רמקול או טלפון (וכן מכשיר רדיו וכד') עי' מש"כ בבירור ההלכה בסוף החוברת.

שמיעת שירים בזמננו וחובת מחאה

ואע"פ שגם בזמננו נוהג איסור זה מ"מ בדורות האחרונים שנתחדשו כלים שונים אשר על ידם אפשר לשמוע שירים וכלי נגינה מבלי לראות האנשים ששרים או האנשים שמנגנים כגון ע"י כלי שידור ועוד נתחדש בדורות האחרונים אפשרות לשמוע שירים לאחר זמן רב מאז ששרו וניגנו אותם ע"י שהוקלטו באמצעים שונים ולכן כמעט אין מקום או זמן שלא נתקלים בשמיעת שירים או ניגונים (כגון כשנוסע באוטובוס או כשנכנס לחנות וכיו"ב), ולכן דנו הפוסקים להתיר או לאסור לפי המקום והזמן וכדיבואר.

שירה על היין הוא שקובעים אנשים עצמם על היין בלבד ובזה הוא שנאסרו נגינה ושירה אבל אם קבעו עצמם לסעודת אכילה ושותים יין דרך אכילתם אין זה בגדר בית המשתה⁷², וכל זה הוא במקום

----- שער הציון -----

⁶⁷ כ"כ בשו"ת דברי יציב (ח"ב סי' רמו אות ד'), וכ"כ מרן הגר"ש וואזנר זצ"ל בשו"ת שבט הלוי (ח"ו סי' סט ועי' גם בח"ב סי' נז) שכיום שנתרבו כ"כ כלי השיר הלב יודע שזה נקרא רגיל בהם כידוע ממנהג המחזיקים כלים אלה וכ"ש לאלו הרגילים לשמוע שירים בשכבם ובקומם ובעת סעודתם שהוא איסור גמור ע"פ הלכה. ולענין לימוד נגינה לשם הנאה הביא בשם סי' יוסף אומץ שהרעים על אותם שמלמדים בנותיהם כלי שיר נגד הלכה מפורשת וסיים השבט הלוי שחלילה להחזיק בבית אורגן שכולל בתוכו כמה מיני כלי נגינה 'ורבותינו' הקפידו מאד על זה [בספר **שערי נחמה** (שם) כתב שכוונתו לאורגן גדול השונה במהותו מהאורגנים החשמליים הקטנים שמצויים בימינו והם אינם שונים משאר כלי נגינה שאפשר לנגן בהם לפעמים] וסיים 'ומי יתן שדוורינו יבין שכל החיים שלנו וכל הנהגת הבית בית חרדי ויראי ה' צריך שיהיה משוער ע"פ הלכה ושי"ע ובכלל זה ענין הנ"ל ובזכות זה נזכה לראת בשמחת גאולתנו ופדות נפשנו".

⁶⁸ הגר"ר ישראל יעקב פישר זצ"ל (אבן ישראל דרשות, דרשה לו וסי' הליכות אבן ישראל עמ' ס"ג ועמ' ספט העי' ה').

⁶⁹ תשובת מרן הגר"מ שטרנבוך במענה לשאלתי על ידי נכדו ר' שלמה זלמן שטרנבוך.

⁷⁰ הובא לקמן בפרק א' סעי' ב'.

⁷¹ שם סעי' ג'.

⁷² כן הוא בהגהות הרמ"א על המרדכי (ריש גיטין סי' שיד), ובשו"ת יחו"ד (ח"א סי' מה ד"ה תשובה) ביאר דהיינו טעמא לפי שבמשתה בלא אכילה יש שכרות והוללות ובאים ג"כ לידי קלות ראש ופריצות אבל יין שבתוך המזון אינו משכר (כמבואר בירושלמי פסחים פ"י ה"ו). והמ"ב (סי' תקס סק"ב) הביא הפמ"ג (סי' תקס א"א סק"ח) שכתב שיש למחות באותן שיושבים לאכול סעודתן ובחוץ עומדים ומנגנים ובכל יום עושים כן דזה ודאי איסור גמור, אך הוסיף בשעה"צ שלפי מה שכתב הגהות הרמ"א שבמרדכי בשם מרדכי ישן אפשר דאין למחות בהם אע"ג דרגילי בזה. והגר"ר בנימין זילבר זצ"ל כתב שלפי השעה"צ (סי' תקס סק"ג) ה"ה שאם שומעים בכלי נגינה שאין למחות בהם בכה"ג, אך העיר עליו בס' פנינת המקדש (פ"ה הי' כח) שדברי השעה"צ מבוארים לענין שירה בפה [וכמו שבאמת כתב הדברים על המחבר בשירה בפה] ולא לענין נגינה בכלי וצ"ע. ועי' בשו"ת דברי יציב (ח"ב סי' רמו אות ג') שנקט בביאור דברי הפמ"ג דהעיקר הוא מצד דהוי דרך

ששיתים יין דוקא אבל אם אין שותים שם יין אלא משקאות חריפים ואפי' אם שותים שם יין שרף אין זה בגדר בית המשתה⁷³.

ולכן המשורר שירים או ניגונים על היין יש למחות בידו⁷⁴, אך אם השירה [ללא נגינה] אינה באופן שקבעו עצמם על יין בלבד אלא שקבעו עצמם לסעודה ותוך הסעודה שותים גם יין אין למחות בהם⁷⁵, ויש מי שכתב⁷⁶ שאף מי ששומע כלי נגינה בקביעות אם אין זה על היין ג"כ אין למחות בידם דיש להם על מי שיסמכו.

ובזמננו נתפשט המנהג בין ההמונים לשמוע נגינה ושירה מכלי זמר וכבר כתבו גדולי הפוסקים⁷⁷ ללמד זכות ע"ז מחמת הצרות, הניסיונות, הקשיים, וההתמודדות, שהם נחלת הכלל ועקב חולשת הדורות

----- שער הציון -----

רגילות ואין זה תלוי אם הוי גם על היין או לא וכל שהוי דרך רגילות הדבר אסור וכמש"כ הרמ"א לענין כלי זמר וממילא בכל גוונא דרגילות יש למחות בהם. וכ"כ הרה"ג ר' אברהם זנגר (בנתיבות ההלכה חלק מד עמ' 139) שדברי השעה"צ אמורים על שירה בפה, וכישכן דברי המרדכי הישן שם שקאי על שירה בפה ועיי"ש עוד מש"כ לבאר בדברי השעה"צ והפמ"ג.

⁷³ הוראת בעל השו"ת מחזה אליהו (הג"ר פסח אליהו פאלק) כמובא בס' פנינת המקדש (פ"ה סי"ד).

⁷⁴ כדאיתא בפמ"ג הנ"ל.

⁷⁵ כ"כ בשעה"צ ועי' בזה הע' 72.

⁷⁶ כ"כ הג"ר בנימין זילבר זצ"ל (שו"ת אז נדברו ח"ח סי' נח אות ד') שאף שהדבר אסור אבל לענין למחות באחרים יש להם על מי לסמוך על השעה"צ (סי' תקס סקכ"ג). ועי' בהע' 72 שהבאנו שהפנינת המקדש העיר עליו דהשעה"צ התיר רק שירה בפה ולא שירה בכלי וצ"ע.

⁷⁷ כ"כ בשו"ת מהרש"ג (ח"ב סי' קכה), שו"ת חלקת יעקב (ח"א סי' סב), וכ"פ מרנן הגרש"ז אויערבאך (בנתיבות ההלכה חלק מ"ד עמ' 444), הגר"ש וואזנר (שו"ת שבט הלוי ח"ו סי' סט, וח"ח סי' קכז), הגר"צ אבא שאול (שו"ת אור לציון ח"ג פ"ג שאלה ג' הערה ד"ה ונראה שמי), האדמו"ר מקלויזנבורג (שו"ת דברי יציב ח"ב סי' רמו), הג"ר בנימין זילבר (שו"ת אז נדברו ח"ח סי' נח אות ב'), הג"ר נתן גשטטנר (שו"ת להורות נתן ח"ד סי' מו), והג"ר מנשה קליין זצ"ל (גאב"ד אונגוואר) בשו"ת משנה הלכות (ח"ו סי' קו), וכ"כ בהגהות ביצחק יקרא על המ"ב (סוף סי' תקס) להג"ר אביגדור בנצאל בשם מרן הגרש"ז אויערבאך זצ"ל להקל במנגינות שקטות שאינן לשחוק והוללות אלא להרגע, וכ"כ עוד פוסקים רבים. ומכיון שההיתר בדברים אלו דק מאד נציין את לשונות הפוסקים. בשו"ת מהרש"ג כתב בזה"ל: "נראה בחוש שהעצבות היא מידה רעה מאד שהרי יסוד של העצבות הוא שהוא בכעס על השו"ת, שמנהג עולמו ח"ו שלא כדן שאינו נותן לו כפי רצונו, ומביא לידי כמה עבירות, ואפי' עצבות על העבירות לא טוב וכו'. ואי"כ, מי שהוא עלול בטבעו לבוא לידי עצבות ח"ו, בודאי אין עליו חטא אם שומע קול פאנאגראף להפיג צער. ואדם שהוא וכו' בטבע אינו בעל עצבות, בודאי יש עליו איסור לשמוע קול פאנאגראף ושייך ביה יותר האיסור של 'עשאוני בניך ככינור'. אכן שפיר אמרתי שזהו נשתנה לפי האדם והמקום והזמן וא"א לומר ביה שום כלל דאין אדם יודע מטמונותיו של חבירו", עכ"ל. ובשו"ת שבה"ל (ח"ו סי' סט) הזכיר היתר זה בקצרה וכתב כי מי ששומע לפקח עצבונו, י"ל שבגדר מצוה הוא כאשר כבר כתב הגאון מהרש"ג. וכ"ה בשבה"ל (ח"ח סי' קכז) "כחיוס מקילים אפי' מדקדקים בזה ויש ללמד עליהם זכות ופעמים הרבה עושים לפקח עצבותיהו ושרי ופרט בנשים שכיח זה. ובשו"ת דברי יציב נשאל בזה"ל אי מותר להיות בבית כלי גראמאפון עבור הנשים שישתעשעו בו להרחיק עצבותם ובדידותם בשעה שבעליהם מחוץ לביתם והן לבדן וכתב וז"ל: "אם הוא לרפואה בטח דלא חמיר מרחיצה בת"ב שלא החמירו בו ואף ביה"כ רק רחיצה של תענוג הגם שיש לחלק דהכא הרפואה התענוג אבל מ"מ י"ל דאפי' בכמה שבותי שבת הקילו בחלה כל גופי' עיי"ש. וכ"ה בשו"ת אז נדברו וז"ל: "מה ששאל אם מותר לשיר כדי שלא יפול בעצבות הנה לחזור על פסוקי ביטחון זה בודאי שבכוחם לגרש העצבות ומה שנוגע לדינא מסתבר דמותר דהלא העצבות היא אם כל חטאת אבל זה יכול לגרום לשבור תקנת חז"ל וצריכים לדעת טוב המציאות, לכן יש להתיישב עם מורה הוראה מקומי" עכ"ל. וכן הביא בס' פנינת המקדש (פ"ה הע' עג) בשם שו"ת אור לציון וכתב שהיסוד לכל זה הוא דברי הרמ"א שכתב 'וכן לצורך מצוה כגון בבית חתן וכלה, הכל שרי'. וסילוק העצבות הרי זה בגדר מצוה. וכ"כ בשו"ת משנה הלכות וז"ל: "יומ"ש אם מותר לשמוע ניגונים מתקליטים למי שהוא עצבני כמובן ניגוני חסידים, דהנה פשוט דחז"ל לא גזרו רק זמרה לשם תענוג ושחוק המביאה לידי קלות ראש אבל לשם רפואה לא גזרו חז"ל וגדולה מזו כתב בשו"ת יד יצחק (ח"ב סי' שכב)

והעצבים הרופפים⁷⁸ ושמיעת ניגונים מחזק את הנפש ובפרט לאנשים שטבעם נוטה לעצבות ומרה שחורה שהרי היא להם בגדר רפואה ממש ואיסור חז"ל הוא כשהכוונה לשם תענוג גרידא ולא לשם רפואה, ולכן מי שמכיר בעצמו לפי טבעו מזגו ותכונת נפשו שהוא נזקק לשיר שירי שמחה או לנגן בכלי שיר או לשמוע שירים עם נגינה כדי להפיג עצבותו הדבר מותר לו דנחשב לו לצורך מצוה⁷⁹. וכמו"כ מי שהשירה ונגינה מסייע לו שלא יבוא לידי כעס וחינוך הבנים מותר דהוי בכלל המצוה⁸⁰.

אמנם כל הנ"ל הוא לימוד זכות ולכן לתלמידי חכמים ואנשי מעשה המדקדקים במצוות יש להימנע משמיעת ניגונים מכלי זמר (אלא"כ צריך לכך לצורך רפואה וכנ"ל). אולם שירה בפה לצורך שמחה בעבודת ה' או דביקות והתעוררות או בשעת הלימוד לעורר המחשבה וכד' אין חשש כלל⁸¹, וכל גדולי הדורות נהגו בכך⁸².

אבל מה שפרצו קלי דעת לאחרונה לארגן ערבי שירה שמטרתו העיקרית היא שריפת הזמן בבידור ותענוגות שמיעת שירה ופעלולים בכלי זמר וביצטלא שההכנסה למטרות צדקה וכיו"ב הרי זה איסור גמור כמבואר בש"ע ובפוסקים והמשתתפים הרי הם בלככל מסיעים לדבר וכו' והרבה קלקולים

----- שער הציון -----

בקצין אחד עצבני (שסובל מחולי הנקרא נערווען ר"ל) ולקח לו כלי זמר שקורין פאנאגראף והיה כנגן המנגן בזה הקל חליו ותהי לו לרפואה ושאל אי מותר לו לומר למשרתת עכו"ם בע"ש שינגן לו בשבת כי קשה לו יותר לסבול בש"ק שאינו טרוד בעסקיו והתיר לו לעסוק כן אלא שאם הוא יר"ש ימנע מזה שלא יתחלל ש"ש על ידו אבל מעיקר דינא התיר לו וממילא בימות החול לית דין צריך בשש שמותר לצורך רפואה, ולפי"ז אין נפק"מ אם הוא עם מילים או בלי מילים, עכ"ל. ועיי"ש שכתב שאף אין לאסור הניגון בפסוקי התורה דאין מתרפאין בד"ת כמבואר בפי ידיעת הטומאה (דף טו) משום דלא דמי דהכא אין הרפואה בד"ת אלא הנגינה והדברים הם רק ממילא. ועיי"ש בשו"ת להורות נתן מש"כ בזה.

⁷⁸ **בספר לבושה של תורה** (סי' עט אות לא) לבעל השו"ת מחזה אליהו (הג"ר פסח אליהו פאלק) כתב וז"ל: "סבירא להו לכמה גדולי הפוסקים דכמו שמותר שירה בפה או אפי' בכלי לצורך מצוה כמו"כ יש להתיר איסור זה לצורך רפואה וכהיום אחד מהצרות הנוראות שעברו על רבבות אלפי ישראל [במלחמת העולם השנייה] העצבים של הציבור שהם בניהם או בני בניהם של אלו שסבלו יסורי מות מתוחים מאד ויש צורך גדול להתיר שמיעת זמר לכה"פ שלא על היין, עכ"ל. וצ"ן לתשובת מהרש"ג ושבח"ל. וכ"ה בשו"ת שולחן הלו (פט"ז אות ב' בהערה) וז"ל: "אם יש והאדם נצרך קצת למוזיקה כדי לשמח את עצמו כי העולם מלא במכאובים ויש הרבה צרות בכלל ישראל ולפעמים נצרך לאדם קצת עידוד וכו' על כן יש להתיר זאת בזהירות ובהתאפקות", עכ"ל.

⁷⁹ **בשו"ת בית אבי** (ח"ד סוסי' ל') כתב וז"ל: "לשמוע שירות ותפילות מחזנים חרדים לדבר ה' המעוררים אהבת תורה ויר"ש, יש מקום להקל לזקנים וזקנות בכוונה לעודדם ולהביאם לידי מצב רוח מרומם אבל סתם לנגן ולזמר הרי זה מושב לצים", עכ"ל. וכ"ה בשו"ת אור לציון (שם) להגר"צ אבא שאול זצ"ל.

⁸⁰ **הגר"מ גרוס** כתב בספרו אום אני חומה (ח"ב סי' רמב) וז"ל: "אמינא מעין היתר הנ"ל [מהרש"ג] באופן אחר ע"פ מש"כ בשו"ת אג"מ (או"ח ח"א סי' קסו) בסופו דלישנא דהרמ"א וכן לצורך מצוה כגון בבית חתן וכלה הכל שרי משמע דבכל דבר מצוה שרי בכלי שיר ולפי"ז י"ל דהאידינא דהוא שלא לבוא לכלל כעס ולחינוך הבנים וכו' הוי בכלל מצוה ולהכי שרי" עכ"ל.

⁸¹ כמבואר במגילה (לב). "אמר ר' שפטיה אמר ר"י כל הקורא בלא נעימה ושונה בלא זמרא עליו הכתוב אומר (יחזקאל כ, כה) 'וגם אני נתתי להם חוקים לא טובים' וכתבו תוס' (ד"ה והשונה) "שהיו רגילים לשנות המשניות בזמרא לפי שהיו שונים אותה על פה ועיי" כד היו נזכרין יותר וכ"פ באשל אברהם בוטשאטש (סי' תקס) ומביא שכ"ה בס' החרדים שיש לשורר להשי"ת תמיד ואפי' לשי' הב"ח שאסור שירה בפה אפי' בלא יין מ"מ אין זה בכלל האיסור דלא גרע משירתם של מושכי הספינה ומושכי בקרים שכתב הב"ח להתיר משום שאינו אלא לזרז במלאכה. ולפי"ז הורה בעל השו"ת מחזה אליהו (הג"ר פסח אליהו פאלק) שליט"א (סי' פנינת המקדש פ"ה הע' צד) שבשעת הלימוד מותר אף לשיר ניגונים בעלמא או לשיר שירי קודש ולא רק להוציא התיבות של הלימוד גופא בנגינה כי השירה והשמחה מרחיבים דעתו של אדם ועיי"כ יכול הלומד לעיין טוב יותר בלימודו.

⁸² כ"כ הגאון ר' נתן גשטטנר זצ"ל (שו"ת להורות נתן ח"ד סי' מו).

ופרצות בחומת הצניעות וכד' גורמים ערבי שירה אלה ושומר נפשו ירחיק עצמו ובני ביתו מהם. והלימוד זכות שהבאנו לעיל אינו אלא בשמיעה נגינה מכלי נגינה בבית אבל בערבי שירה הרומס בפרהסיא את כללי ההלכה המבוארים בסי' תקס לא התירו הפוסקים כמתבאר מדבריהם ואף למי שכונתו להפגת עצבות ועצבנות אין היתר ללכת לשם ואף אם אכן כוונת המארגנים לטובה וההכנסות קודש לצדקה הרי זה מצוה הבאה בעבירה⁸³.

שמיעת שירים בימים האסורים

וכל האמור לעיל זה רק באיסור שמיעת שירים הנאמר בשאר ימות השנה אך לגבי הימים האסורים שנוהגים בהם אבילות והם ספירת העומר ובין המצרים מבואר בפוסקים שאיסור גמור הוא לשמוע שירים עם מוזיקה או כלי זמר שונים בימים אלו⁸⁴ ובפרקים הבאים נעסוק בדיני ההלכה בימים אלו. וכמו"כ אבל תוך י"ב חודש לאביו ואמו כתב בשו"ת מהר"ם שיק (יו"ד סי' שסח) שאסור לו לשמוע כלי זמר ונגינה ואפי' שלא במקום שמחה וכ"ש שלא ינגן בעצמו (וע"ע בגשר החיים פכ"א ג-ח) והוא בכלל איסור שמחה המבואר בשו"ע (סי' שצא ס"ב) שאסור (עי' בדברי סופרים פמ"א סעי' ט).

ובימי אבילות אין להקל בדברים שהקילו והתירו בשאר ימות השנה שימי האבילות חמור יותר ועל כל שאלה בדברים אלו אין לסמוך על התרים שהתירו בשאר ימות השנה אלא יש לעשות שאלת חכם.

שער הציון

⁸³ כ"כ הפסקי תשובות (סי' תקס אות יב) בשם הג"ר בנימין זילבר (שו"ת אז נדברו ח"ז סי' סד) והג"ר נתן גשטטנר זצ"ל (שו"ת להורות נתן ח"ד סי' מו), וכן דעת מרן הגר"ש זא"ל (הליכות שלמה תפילה פי"ג ד"ה סי' קכח) שאין לקבוע עצמו סתם לשמוע זמרה, כגון ערבי שירה וכל כיו"ב כי אין הדבר פשוט כלל להיתר, וכן הובא (בנתיבות ההלכה חלק מד עמ' 441) בשם מרן הגר"מ פיינשטיין זצ"ל שלזמר בכלי זמר בקיבוץ רבים י"ל דלכ"ע אסור. ואף שמבואר ברמ"א שכל שאין זה דרך רגילות מותר, מ"מ הפס"ת שצ"ל שמה שאסר הרמ"א דרך רגילות אין זה משום שהוא דרך רגילות אלא משום שהוא מתנעג ביותר בדרך רגילות, ולפי"ז ערבי שירה אף שאין זה דרך רגילות וזה יכול להיות גם פעם בשנה, מ"מ הורו הפוסקים לאסור משום שבכך זה תענוג יתרה ורומס את כללי ההלכה והאבילות שתיקנו חז"ל. ועוד יש טעם לאסור משום שמה שאסרו חז"ל לשיר דוקא על יין זהו משום שבכך זהו שמחה יתרה וזה דוקא בזמנם שעיקר השירה היתה על שקבעו עצמם לשתות יין לפיכך אינו אסור אלא באופן זה, אבל בזמנינו שאינו נהוג לקבוע עצמו על היין על עצם השירה עוברים על יאל תשמח ישראל אל גיל בעמים' כמש"כ הג"ר בנימין זילבר ומרן הגר"מ שטרנבוך, (והבאנו את דבריהם לעיל הע' 14).

וא"כ כ"ש ערבי שירה שאסור כמו שאסור לשיר על היין. - כן נלע"ד.

⁸⁴ כמו שכתבנו בפ"א ס"א.

פרק א' - דיני אופני איסור שמיעת שירים וכלי זמר בבין המצרים

מקור האיסור

א. כתבו הפוסקים¹ שאסור לעשות ריקודין ומחולות מ"ז בתמוז, וגם הספרדים המקילים בנישואין עד ר"ח, נוהגים איסור בריקודים ושמיעת מוזיקה מ"ז בתמוז².

מקור איסור כלי זמר

ב. אף שהפוסקים הנ"ל לא כתבו לאסור כלי זמר אלא כתבו לאסור ריקודין ומחולות, מ"מ כתבו כל פוסקי זמננו³ שהמנהג לאסור משום שק"ו הוא מריקוד ומחול, ובכלי זמר אסרו אף בלא ריקוד ומחול, ואסור לפרוץ גדר שמנהג טוב הרי הוא כנדר מה"ת והוי כאיסור דאורייתא⁴. אך לענין שירים שקטים או מנגינות קלאסיות יש מתירים⁴ לשמוע משום שאין זה בגדר ריקודים ומחולות, ויש שאוסרים⁵ גם בזה.

----- שער הציון -----

¹ **מג"א** (סי' תקנ"א סק"י), **פמ"ג** (סי' תקנא א"א סק"י), **א"ר** (סי' תקנא סק"ו), **מ"ב** (סי' תקנא סקט"ז) ו**כה"ח** (סי' תקנא ס"ק לט).

² כ"כ **הבן איש חי** (ה', הובא גם בס' כל המתאבל עליה פ"ב הע' 2), וכ"פ **הגר"צ אבא שאול זצ"ל** (שו"ת אורלי"צ סי' כה אות ב'), ושו"ת יחו"ד (ח"ג סי' ל').

³ **שו"ת מנחת יצחק** (ח"א סי' קיא אות ד'). ובאמת הרבה העירו מה ענין ניגונים לריקודים ומחולות, ואמר **מרן הגר"ש אלישיב זצ"ל** (אשרי האיש פסי"ה אות כ') שאכן אין לזה מקור, אלא שכל השנה המנהג להתיר, ובספירה, וביהמ"צ המנהג לאסור. ועוד הרבה מפוסקי זמננו (עי' מה שהארכנו בזה בהערות והוספות על פסקי הגר"ע אויערבאך (הע' 21) על ספיה"ע, והאמת היא שכן מבואר בפמ"ג (שם) שרק לצורך פרנסה התירו כלי זמר. ועי' נטעי גבריאל (הל' ביהמ"צ פט"ו אות א') בירור יפה למה לא הביא הש"ע דין זה. והמקור לדבריהם עי' מש"כ בבירור הלכה שבסוף הקונטרס בענין מקור דין איסור שמיעת כלי זמר בביהמ"צ.

⁴ לשונו של **המנח"י** (ח"א סי' קיא אות ד').

^{4*} כ"כ בקוני' ביהמ"צ (תשע"ד עמ' אות ב) בשם **מרן הגר"ח"פ שיינברג זצ"ל והגאון רבי עזריאל אויערבאך**, וכ' שהגר"ח"פ הביא ראיה להתיר מחלילים שמנגנים לקונן אצל המת כמבוי' במשנה בב"מ (פ"ו מ"א). ועי' לקמן בבירור הלכה בענין מקור דין איסור שמיעת כלי זמר בביהמ"צ שכן מוכח מהמשנה בכלים. אמנם מה שהביא הגר"מ סנדר מהליכו"ש **שמרן הגרש"ז אויערבאך זצ"ל** גם התיר, אינו ראיה כלל ועיקר, כי שם בהליכו"ש (ביהמ"צ פי"ד ס"ג ס"ק א וא"ה הע' 8, ופסח פ"יא ס"י"ד) כ' בשם הגרש"ז להתיר רק שירי רגש למחנות קיץ ולא כתב שם שהתיר בזה גם כלי נגינה אלא רק שירה בפה בלבד. אמנם לענ"ד יותר נראה כדעת המתירים, הן מצד הראיה שהביא מרן הגר"ח"פ שיינברג זצ"ל, והן מצד שלא אסרו אלא שירים המעוררים לריקוד ומחול ולא סתם שירים וכפי שמדויק מלשון השו"ע (סי' תקס ס"ג) שכי' "וכן גזרו שלא לנגן בכלי שיר וכל מיני זמר וכל משמיעי קול **לשמח בהם**", וחזינו מלשונו שדוקא לשמח בהם אסור אבל לא סתם. אמנם נראה שכיון שכלי זמר מביא לידי שמחה גם במנגינות שקטות אין להתיר [לדעת המתירים] אלא שירי רגש בלבד, שבזה גם אם יש לו הנאה, מ"מ לא אסרו הנאה אלא שמחה בלבד. ועי' לקמן הע' 26.

⁵ **מרן הגר"ש אלישיב** (הלכות והנהגות עמ' 6, ס' כל המתאבל עליה עמ' 6, וקוני' ביהמ"צ להגר"מ סנדר תשע"ד עמ' מט), והגר"ר **משה הלברשטאם זצ"ל** (קוני' ביהמ"צ שם עמ' ה), וטעמם דסוף סוף יש בהן נעימות, והנפש באה על סיפוקה מהם, ולכן יש לאסור אף מנגינות של עצב ותוגה, וכ"ד **מרנן הגרש"ז אויערבאך זצ"ל** (הליכו"ש שם) והגר"ח **קנייבסקי** (קוני' ביהמ"צ שם עמ' ו) שאין ראוי לשמוע גם שירים שאינם מעוררים לריקוד ומחול.

שירים עם תזמורת המוקלטים בטייפ וכדו'

ג. אע"פ שיש מי שכתב^{5*} ללמד זכות על השומעים שירים (עם תזמורת) מוקלטים בשאר ימות השנה, מ"מ הכרעת כל הפוסקים⁶ שזה אסור גם בשאר ימות השנה, וכ"ש בביהמ"צ שגם הוא לא התיר, ועוד⁷ שגם הנ"ל לא התיר אלא רק כתב ללמד זכות.

שירים ללא תזמורת המוקלטים בטייפ וכדו' (ווקאלי)

ד. אסור גם לשמוע שירים ללא תזמורת המוקלטים בטייפ וכדו' (ווקאלי) משום שמכשיר ההקלטה בעצמו נחשב לכלי נגינה⁸, ובדברים אלו אין היתר של כלי שני⁹. ומ"מ אין למחות ביד המקילים כיון שיש פוסקים¹⁰ שסוברים שאין זה נחשב לשירה בכלי אלא לשירה בפה ויש¹¹ מסתפקים בזה. ולענין שמיעת שירים דרך הרמקול או הרדיו וכדו' ע"י בבירור הלכה שבסוף הקונטרס.

----- שער הציון -----

^{5*} שו"ת חלקת יעקב (ח"א סי' סב) (והבאנו את לשונו בהקדמה כללית הע' 13).

⁶ כ"פ מרנן הגר"ח זוננפלד (שו"ת שלמת חיים סי' תצד), המהרי"ל דיסקין (ספר אל גיל כעמים עמ' לב), הגר"מ פיינשטיין (שו"ת אג"מ ח"א סי' קסו וח"ג סי' פז וח"ד סי' כא אות ד'), הגר"ש אויערבאך (הליכות שלמה ביהמ"צ פי"ד סי"ג ד"ה אות ד'), הגר"ר ישראל יעקב פישר (שו"ת אבן ישראל ח"ז סי' כח, והליכות אבן ישראל עמ' שפח ס"ב), הגר"ר בנימין זילבר (שו"ת אז נדברו סי' כג), הגר"ש אלישיב (אשרי האיש או"ח ח"ג פס"ח אות ז'), הגר"ש וואזנר (שו"ת שבט הלוי ח"ב סי' נז אות ב', וח"ח סי' קכו אות ב'), הגר"ר מנשה קליין זצ"ל (שו"ת משנה הלכות ח"ח סי' קפח), והגר"ר מאיר ברנדסדורפר (בנתיבות ההלכה חלק מ"ד עמ' 476), הגר"נ קרליץ (חוט שני שבת ח"ד עמ' שעט), הגר"ח קנייבסקי (אשי ישראל עמ' תשסה תשובה רנא), הגאון רבי עזריאל אויערבאך (בנתיבות ההלכה חלק לט עמ' 372), הגר"מ גרוס (אור לארבעה עשר פט"ז אות י'), הגר"ר אביגדור נבנצאל (בנתיבות הלכה שם עמ' 519), והגר"ר מנחם מנדל לובין (בנתיבות ההלכה שם עמ' 534). וכ"כ בשו"ת מנחת יצחק (ח"א סי' קיא), שו"ת ציץ אליעזר (חט"ו סי' לג אות ב'), שו"ת קנין תורה (ח"ב סי' צט), שו"ת יחו"ד (ח"ג סי' ל'), שו"ת משנה שכיר (או"ח סי' קמט), שו"ת פאת שדך (סי' צט), וכ"כ בעל השו"ת מחזה אליהו (פנינת המקדש פ"ה הע' סג), שו"ת באר שרים (ח"ב סי' רכו אות ג') להגר"א שלינגר (גאב"ד זינבה) ושו"ת חיי הלוי (ח"ב סי' מ' סוף אות ה'). וכן משמע מהגר"י שפירא זצ"ל (בנתיבות ההלכה שם עמ' 477) שהורה ששמיעת קלטות של ניגונים וזמרים אם יש צורך לרפואה או למלאכה מותר, ומשמע שבלי זה אסור.

⁷ ע"י בשו"ת באר שרים (שם) שכתב שמה שחידש החלק"י ללמד זכות הרגיש בעצמו גם החלק"י שסברא קלושה היא. גם בשו"ת חיי הלוי (שם) דחה סברת החלק"י, ומציין כי החלק"י עצמו הרגיש דיש לדחות סברתו, ונקט כי כך הוא העיקר כפי דחיית הסברא עיי"ש.

⁸ כן פסקו הציץ אליעזר, הגר"א דהורביץ בשו"ת קנין תורה, הגר"ר בנימין זילבר, הגר"ש אלישיב, והגר"ש וואזנר זצ"ל, ויבלחט"א הגר"נ קרליץ, הגר"ח קנייבסקי, הגר"ע אויערבאך, הגר"מ גרוס, הגר"ר מאיר ברנדסדורפר, והגר"ר מנחם מנדל לובין (מובאים לעיל הע' 6). ומרן הגר"ש וואזנר והגר"מ ברנדסדורפר זצ"ל הוכיחו זאת מלשון השו"ע והבאנו את הראיה לקמן בפ"ג הע' 8.

⁹ שמעתי מהגאון רבי ברוך בער שוב שליט"א שכן התבטא מרן הגר"ש אלישיב זצ"ל. וע"י באשרי האיש (או"ח ח"ג פע"ג הע' רצב) שהביאו מהגהות והוספות ר' אברהם הלל וינברגר שציין שכל תלמידי רבנו יעידו שכן דעתו, והיינו דלאו כמו שנכתב בקובץ בית אהרן וישראל (קובץ סד עמ' קיז), אלא שהיה פעם שאמרו לרבינו על טייפ שהקליטו בו תופים ואמר שא"כ, אז אה"נ שמותר.

¹⁰ כן משמע משו"ת אג"מ (או"ח ח"א סי' קסו), וכ"כ להדיא משמו בס' בנתיבות ההלכה (חלק מ"ד עמ' 441), וכן הוא בתשובת מרן הגר"מ שטרנבוך במענה לשאלתי ע"י נכדו ר' שלמה זלמן שטרנבוך. ואח"כ ראיתי שכן הובא בליקוטי תשובות והנהגות (על ת"ב עמ' כט) בשמו. וגם מרן הגר"ח פ' שיינברג זצ"ל (ישמח לב סי' תז) מיקל לגבי חתונה בירושלים (שתיקנו לאסור כלי זמר בנישואין בירושלים עיה"ק ע"י משי"כ בזה בפ"ה) שאפשר להקל לשמוע ווקאלי.

שמיעת חזנות

ה. י"א¹² שמותר לשמוע טייפ של חזנות, אף אם יש בו קצת ליווי עם כלי שיר, כיון שאין עיקרו זמרה, וכ"ש לשמוע מפי חזן עצמו בלא שום שירה, דהחזנות אינו דבר של שמחה אלא דבר של עונג, ולא מצינו שנאסור עונג באלו הימים. ויש שהורה¹³ שאסור לשמוע חזנות. ויש שסובר¹⁴ שאף ששמיעת פרקי חזנות וכד' מותרת מעיקר הדין, מ"מ אין להתיר דבר זה אלא בשעת הצורך, משום שיש למעט בשמחה בימים אלו, וכדאי הוא בית אלוקינו להתאבל עליו אף בזה. ויש שהורה^{14*} שאם שומע כן כדי להתענג אסור, אך מי שצריך לזה ואינו יכול בלא זה הרי בג' שבועות אפשר להקל מפני דאין לזה מקור מדינא וע"כ הנצרך לזה ואצלו הוא כעין רפואה יש להקל עד השבוע שחל בו ת"ב.

שמיעת חרוזים בליווי מנגינה

ו. אע"פ שיש שהורה¹⁵ להתיר בשאר ימות השנה שירים שענינם הוא משפטים הנאמרים בחרוזים, והם מלווים בכלי נגינה והיינו רק אם התוכן של שירים אלו מענין שירות ותשבחות להשי"ת וכל כיו"ב, ודעת השומע נתונה לזה. וכן אם תוכן השירים הוא מענינים אחרים והעיקר בהם הוא המשפטים הנאמרים בחכמה ובמתקנות, והוא עיקר המכוון אצל השומע, והנגינה היא טפלה לגמרי, שאינה תופסת מקום כמעט, מ"מ בימי ספיה"ע וביהמ"צ שחמור יותר נראה שיש להחמיר ויש לעשות בזה שאלת חכם. וכ"ש אם הנגינה המושמעת בהם היא 'דבר חשוב כשלעצמו', והשקיעו מחשבה ודעת לכך שתהא הנגינה עריבה, גם ללא שמיעת תוכן המילים, הרי זה ככל שירה ונגינה בעלמא, שאסור אף בשאר ימות השנה¹⁶.

סיפורי ילדים המלווים בקטעים של מנגינה

ז. קלטות וכדו' שיש בהם סיפורים לילדים, והדרך היא שהסיפורים עצמם מלווים בנגינה, וגם מעת לעת עושים הפסקה בסיפור ומשמיעים איזה שיר, יש להורות להקל בכל זה¹⁷. ובאופן שהסיפור יש בו

----- שער הציון -----

¹¹ האדמו"ר מקלויזנבורג זצ"ל (שו"ת דברי יציב או"ח ח"ב סי' רמו), וכן אמר לי הג"ר אשר ווייס שצ"ע אם מותר לשמוע ווקאלי, אך לגבי רמקול אמר לי שמותר.

¹² הגאון רבי עזריאל אויערבאך (קוני ביהמ"צ להגר"מ סנדר תשע"ד עמ' ה אות ב), וכ"כ בשו"ת ויברך דוד (ח"א סי' סה) להגר"י הארפענעס (וכפל דבריו בספרו מקדש ישראל ענני ביהמ"צ סי' כא), ובעל המחזה אליהו הג"ר פסח אליהו פאלק (פנינת המקדש פ"ה הע' סט) התיר כן לגבי שאר ימות השנה.

¹³ מרן הגר"ש אלישיב זצ"ל (אשרי האיש פס"ה אות כג', ופס"ח אות יא). וכ"ד הגר"מ גרוס (קובץ פסקים ותשובות על חודש ניסן עמ' קלג) לגבי אבילות בספיה"ע שראוי להחמיר לא לשמוע חזנות, וכ"ש לימי ביהמ"צ שחמור טפי שאסור.

¹⁴ מרן הגר"ש אויערבאך זצ"ל (הלכו"ש פסח פי"א ד"ה אות כב, וביהמ"צ פי"ד ס"ג סק"ה וא"ה הע' 8).

^{14*} מרן הגר"מ שטרנבוך (ליקוטי תשובות ונהגות על ח"ב עמ' לא).

¹⁵ כ"ה בעל השו"ת מחזה אליהו הג"ר פסח אליהו פאלק (פנינת המקדש פ"ה סעי' מט). ובקובץ עץ חיים (ט"ו עמ' קכא שאלה ד') כתב כן בשם מורי הוראה שליט"א וז"ל: 'העיקר מה ששומעים וכו' המילים, והכלי שיר שמזמר שם הוא רק טפל, ולא סתם טפל, אלא הרבה בנ"א היה נוח להם יותר אם היו מוצאים הזמרה משם, ואין זה זמרה של שמחה כלל, אלא נעשית לשבר את האוזן וכן שמעתי מכמה מורי הוראות מפורסמים עכ"ל.

¹⁶ הגרפ"א פאלק, וקובץ עץ חיים שם.

¹⁷ מרן הגר"ש אויערבאך זצ"ל (הלכות שלמה פי"א הע' 53), וכ"כ בס' מקדש ישראל (ענני ביהמ"צ סי' כב, ב') להגר"י הארפענעס. וכ"כ הגר"מ גרוס (קובץ פסקים ותשובות על חודש ניסן עמ' קלד) גבי אבילות בספיה"ע שקטנים שלא הגיעו לחינוך מותרים בטיפ של שיחות המלווה בכלי שיר.

ענין של מוסר, או השקפה נכונה, או שמקורו במדרש, הרי שיש בזה היתר נוסף, דהוי נגינה לדבר מצוה¹⁸. ועי' לקמן בפ"ב סי"ז בהערות.

קלטות וכדו' ובהם ד"ת יחד עם מנגינה

ח. קלטות שיש בהם דברי תורה וכדו', ובין הפרקים ישנם פרקי שירה ונגינה, אסור לשמוע את הקטעים של השירה, ואין היתר לזה במה שיש לפני השירים ואחריהם דברי תורה, וזה אסור אף בשאר ימות השנה¹⁹. ועי' לקמן בפ"ב סי"ז בהערות.

שירה בשעת הלימוד והתפילה או שירי התעוררות בעבודת ה'

ט. שירה בפה בשעת הלימוד או התפילה לעורר הכוונה מותר²⁰, ויש בזה אף מעלה שעיי"כ זוכרים הלימוד טוב יותר²¹, וכמו"כ הנוהג לנגן בשעת אמירת מזמור לתודה מותר גם בימים אלו (מלבדתשעה באב שלא ראוי)^{21*}, וכן אין איסור בשירי דביקות בהשתפכות הנפש השוברים הלב ומביאים התעוררות

----- שער הציון -----
¹⁸ כ"ה בעל השו"ת מחזה אליהו הג"ר פסח אליהו פאלק (פנינת המקדש פ"ה הע' עא). וביאר דהנגינה מועילה גם על דברי המוסר והחינוך שיתיישבו על הלב. וכן הדיסק לצפייה שיצא לאחרונה על **מנן הגרי"ש אלישיב זצ"ל** ובו מראות מחייו ועיסקו בתורה המלווה במנגינות רגש לעורר הלבבות והשאירות, הורה **הגר"ע אויערבאך** שמותר לראותם ולשומעם בביהמ"צ.

¹⁹ **הגר"ר ישראל יעקב פישר זצ"ל** (אבן ישראל דרשות - דרשה לו, והליכות אבן ישראל עמ' שפט ס"ד).
²⁰ **מהר"ח פלאג'י** (מועד לכל חי סי' י' סעי' יט), ו**שו"ת יחו"ד** (ח"ו סי' לב), וכ"ה במעשה איש (ח"ו עמ' קנא) ששאלו את **מנן החזו"א זי"ע** על מי שלמד בבית מדרשו בניגון, ואמר שלא להפריעו ולתת לו ללמוד, וכ"פ **מנן הגרי"ש אלישיב זצ"ל** (אשרי האיש פס"ה אות כ' ופס"ח אות יא), וכ"ד בעל השו"ת מחזה אליהו הג"ר פסח אליהו פאלק (פנינת המקדש פ"ה הע' צד) לגבי שאר ימות השנה. ועי' בנטעי גבריאל (פט"ו סי' יא).

²¹ הגרפ"א פאלק (פנינת המקדש פ"ה הי' צד).

^{21*} תשובת בעל האבני ישר זצ"ל (גם אני אודך סי' קיא ענף ה) והגר"י ליברמן שליט"א לידידי הגאון רבי גמליאל הכהן רבינוביץ שליט"א בספרו גם אני אודך (סי' פה תשע"א) וז"ל: "הנה כבר כתבנו בענין מזמור לתודה בנגינה (ראה לעיל סימן כט), דבפשטות אין הכוונה לומר, רק לכוין ולהתבונן ולאומרו מתוך שמחה, וזה ודאי שייך גם בתשעה באב. והשאלה הוא רק למי שנוהג באמת לומר באמירת מזמור. – ונראה, שגם הנוהג לומר, רשאי להמשיך במנהגו גם בימי הספירה ובין המצרים, שאין זה בכלל שירה שאסרו בימים אלו, וכמו שכתב בספר מועד לכל חי (סימן י' אות ט) דניגוני התעוררות השוברים הלב מותר לומר בין המצרים, אך טוב יותר שלא לומר כל עיקר, עד שיעברו ויתמו ימי בכי של חורבן בית המקדש, עיי"ש. אבל שירה בפה בשעת תפלה או לימוד לעורר הכוונה, אין לאסור בין המצרים. ואדרבה בספרים הקדושים (עבודת ישראל פ' מסעי, מאור ושמש פ' פנחס ד"ה וידבר, ומגן אברהם טריסק פ' דברים) מובא, שבימים האלו יש לעסוק הרבה בתורה שבעל פה, ויש לעבוד את השי"ת בתורה ובתפלה בשמחה ובפרט באמירת פסוקי דזמרה, עיי"ש. ולכן פשוט, דהנוהג לומר מזמור לתודה דרך שירה, רשאי להמשיך במנהגו גם בימים אלו. ו**מיהו בתשעה באב אינו ראוי לומר**, דהנה המג"א (סימן נא סק"א) כתב בשם הגהות מנהגים, שיש שאין אומרים מזמור לתודה בערב תשעה באב ולא בתשעה באב, ומביא בשם רש"ל בתשו' (סימן סד) דטעות גדול הוא, דהרי בזמן המקדש היה יום טוב בתשעה באב והיו מקריבין תודה. ובנמוקי אורח חיים (סימן נא) כתב להצדיק את הנהגים כן ושיש להם על מה שיסמוכו, ומה זה דבזמן המקדש היה ת"ב יו"ט (והיינו בבית שני), מכל מקום עתה בעוה"ר חרב ביהמ"ק, ובמזמור לתודה כתיב עבדו ה' בשמחה, ולשמחה מה זו עושה ביום אבל ומרירות כזה, ונודע ממדרש הנעלם עה"כ ישמח ה' במעשיו, שהקב"ה לא שמח עוד בעולמו עד ביאת גואל צדק במהרה בימינו, ואז ישמח ה' במעשיו, וע"כ לא נאמר ש"מח רק י"שמח וגו', ע"כ בת"ב שהוא אחר ב' החורבנות ביום ההוא, ובגלות המר האחרון הלז טרם ישמח ה' במעשיו, מחסירין ביום ההוא המזמור שנאמר בו עבדו את ה' בשמחה. ואי משום שאומרים אז גם שארי הללו"י ופסוקי דזמרה שנאמר בהם תהלת ה' ברנה, זהו לא רצו חכמינו לבטל ולהחסיר מכל יום ויום, רק מזמור לתודה, משום שבלא"ה מחסירין אותו בכל שבת ויו"ט ושאר ימים, וגם אינו ענין קרבן הנוהג ולא חובת היום כלל, ע"כ מדלגין אותו אז לזכר אבילות החורבן הנורא ליום חורבן בית המקדש, עיי"ש באריכות. ולדבריו שיש

ליראת ה' המזמרים בהתאספות יראי ה' או לקטנים בעת תלמודם²², ובודאי לשיר ניגוני התעוררות וניגונים על פסוקי החורבן (כגון ולירושלים עירך או רחם בחסדך) שמותר²³. וסתם שירה בפה לשם שמחה יש אוסרין²⁴, ויש מתירין²⁵. ויש שחילקו בין סוגי השירים והאופנים ועי' בהערה²⁶ את שיטות הפוסקים בזה.

----- שער הציון -----

מקום לדלו כזכר לאבילות על החורבן, נראה דעכ"פ גם להנהיגים לאומרו, ראוי שלא לנגן ולאומרו בדרך שירה. ובמקור חיים (תקנא ס"ח) הביא, שיש נוהגים מראש חודש ואילך, שמתפלל השליח ציבור בקול נמוך קצת, ומסיים בקול עצב ג' ברכות ראשונות דשמונה עשרה ובונה ירושלים ובכה"ג בפסוקי דזמרה, עיי"ש. ויש ללמוד מזה, דעכ"פ בתשעה באב ודאי שאין ראוי להתפלל דרך שירה, ובפרט במזמור לתודה כזכר לחורבן וכנ"ל עכ"ל.

²² מהר"ח פלאג' (מועד לכל חי סי' י' סעי' יט), וכ"כ בשו"ת שבט הקהתי (ח"א סי' קסט אות ב') להג"ר שמאי קהת הכהן גראס (דומ"ץ ק"ק בעלזא י-ס), וכ"ד הגר"נ קרליץ (חוט שני שבת ח"ד עמ' שעט) לגבי ספיה"ע ששיר של מוסר שאינו דרך שמחה מותר, אבל שיר של שמחה אסור. וכ"כ הגר"ר משה מרדכי קארפ (הלי' ומנהגי ביהמ"צ פ"ג הע' 13) בשם מרן הגר"ש אלישיב זצ"ל והוסיף, ששמע מהגה"צ ר' שלמה בלך זצ"ל שסיפר שאף אצל מרן הגר"ז מבריסק זי"ע היו שרים הפסוק "צמאה לך נפשי".

²³ מרן הגר"ש אלישיב זצ"ל (הלי' ומנהגי ביהמ"צ שם), הגר"ח קנייבסקי (תורת המועדים סי' תקנא ס"ה אות א'), והגר"מ שטרנבוך (ליקוטי תשובות ונהגות על ת"ב עמ' לא), וכ"כ מהר"ח פלאג' (מועד לכל חי סי' י' סעי' יט), ובנטעי גבראל (פט"ו הע' כז).

²⁴ המקו"ח (סי' תקנא ס"א) כותב על הדין "משנכנס אב ממעטין בשמחה" ואסור לשמוע קול זמרה דמנא ודפומא. ומבואר מדבריו שאסור רק מר"ח אב ובה צ"ע על הפסקי תשובות (סי' תקנא הע' 88) שכתב בשם המקו"ח שאף בימי ביהמ"צ אסור לשיר בפה (ואולי כוונתו לתרה"ד בשם ס' יוסף אומץ עיי"ש). וכ"כ הכה"ח (סי' תקנא סקמ"א) שאין ללמד בימים אלו שירים ותשבחות אלא מענין האבילות דברים השוברים את הלב, וטוב יותר שלא ילמדו כל עיקר עד שיעברו ימי בין המצרים, וכ"ד מרן הסטייפלר זצ"ל (קרא עלי מועד פ"ה הערת הגר"ח אות ו'), ועי' אורחות רבנו ח"ב עמ' צה) שהמנהג להחמיר. ובלקט יושר (עמ' 106) כתב שהתרה"ד לא ניגן ניגונים בפיו בימי הספירה, ואף לא אמר זמירות שבת כל שלושת השבועות (ומשמע שסבר שאסור לשיר אף בפה). ובס' יוסף אומץ (אות תתפט) כתב שהיו נוהגים לא לשיר בימי בין המצרים ובימי הספירה כלל אפי' בלא ריקודין ומחולות. וכן משמע ממרן הגר"ח קנייבסקי (תורת המועדים סי' תקנא ס"ה אות א'), ובנתיבות ההלכה חלק מ"ד עמ' 499) שהתיר רק שירים מענין החורבן (ומשמע ששאר שירים אסור). ואח"כ ראיתי שמרן הגר"ח קנייבסקי הורה שבתשעת הימים מחמירים גם בשירה בפה. וגם הגר"י דרזי (בנתיבות ההלכה שם עמ' 544) הביא בשם מרן הגר"ש אלישיב זצ"ל דבימי ביהמ"צ וספיה"ע נהנו כהב"ח דגם שירה בפה אסור.

²⁵ כן משמע משו"ת אג"מ (או"ח ח"ד סי' כא אות ד'). ועי' בשדי חמד (פאת השדה מערכת בין המצרים סי' א' אות י') שכתב שלשיר בפה שירות ותשבחות שנוהגים לזמר בסעודת מריעות שאינה סעודת מצוה מותר.

²⁶ דעת מרן הגר"ש אויערבאך זצ"ל (הליכו"ש ביהמ"צ פ"ד סי' סק"ס וא"ה הע' 8, ופסח פ"א סי"ד) שהשירה שנוהגים בה איסור היא רק שירה המעוררת לריקוד ומחול, אך מ"מ נכון להימנע אף משמיעת שירים שאינם מביאים לכך, וכדאי בית אלוקינו להתאבל עליו בכגון דא. אבל לענין שירים המכונים 'שירי רגש' הורה למחנות קיץ לבנות שמותר לשיר אותם. [ואיני יודע אם התיר בשירי רגש דוקא שירים או גם שירי רגש המלווים עם כלי נגינה ועי' לעיל הע' 4]. אך בס' הליכות ונהגות (עמ' 6 והובא בס' כל המתאבל עליה פ"ב הע' 16) הביא בשם מרן הגר"ש אלישיב זצ"ל שאין לשיר ולזמר גם לא מנגינות של עצב ותוגה, דסוף סוף יש בהן נעימות, והנפש באה על סיפוקה מהן] ודעת הגר"נ קרליץ (חוט שני שבת ח"ב עמ' שכה, וח"ד עמ' שעט) לגבי ספיה"ע לשיר בפה שירה המעוררת לריקוד ומחול אסור, אך שירה המעוררת את האדם ואינה מביאתו לידי ריקוד ומחול מותר. ומ"מ אם יושבים חבורת אנשים יחד ושרים מסתבר שאסור. ובדעת מרן הגר"ש אלישיב זצ"ל עי' בס' הלי' חג בחג על ספיה"ע (פ"ז הע' 34) להג"ר משה מרדכי קארפ שהביא בשמו שבספיה"ע מותר לשיר בפה אפי' שירה המעוררת לריקוד ומחול, שלא אסרו אלא ריקודים ומחולות, וכ"כ בשמו בס' אשרי האיש (פ"ה אות כ') ששירה בפה מותרת בספיה"ע משום שלא ניכרת השמחה בזה בפועל. אך לגבי ימי ביהמ"צ כתבו בס' תורת המועדים (סי' תקנא ס"ה אות א') ובס' לקנות חכמה (בין המצרים עמ' 4) בשמו ששירה ביחידות מותרת כיון שאין בזה שמחה, אך לשיר ברבים אסור. אך כתבו הגר"ר משה מרדכי קארפ (הלי' ומנהגי ביהמ"צ עמ' כד הע' 13) וכן בס' הליכות ונהגות (עמ' 6) ובאשרי (האיש פס"ח אות יא) בשמו דכל ההקפדה שלא לשיר בפרט בשירת פסוקים, זהו רק כשעושין לשירה בעלמא ולשמחת

----- שער הציון -----
מריעות, אבל כל שכוונתם לשמים בשירה להתעוררות וכדו' לכבוד הבורא יתברך מותר. ומה שחילקו הגריש"א והגרנ"ק בין שירה בציבור שאסורה לשיר ביחיד המותרת כן פסק הפסקי תשובות (סי' תצג הע' 36) לגבי ספיה"ע והוסיף הטעם כי בדרך כלל שירת אדם יחידי עשוי להפיג עצבונו ואין גורם לצאת לריקוד. וכן הורה הג"ר מנחם מנדל לובין (בנתיבות ההלכה חלק מ"ד עמ' 534) דבביהמ"צ לענין שירה בפה מעיקר הדין מותר, ויש מקום לבעל נפש להחמיר בזה, ומ"מ שירה ע"י רבים אין לשיר דהוי כמחולות ואסור.

פרק ב' - שמיעת שירים וכלי זמר למטרות שונות

לשיר כדי להרדים או להרגיע תינוק

א. דרך האמהות לשיר שירים לתינוקות כדי שירדמו, וכתבו הפוסקים¹ שאין בזה בית מיחוש והדבר מותר, ובלבד שיהיו השירים שירי קודש ולא חלילה שירים שיש בהם ענינים שאינם מהוגנים שזה מוליד לתינוק טבע רע ושומר נפשו ירחק מהם². וכמו"כ מותר לשיר בפנה כדי להרגיע התינוק, ולהשמיען כלי שיר מהמשחקים התלויים על עריסותיהם ג"כ מותר³, ויש מחמירין⁴ אם נהנה השומע (והיינו אם הגדולים נהנים מזה).

שמיעת שירים כדי לא להירדם בנסיעה

ב. מי שנוהג ברכבו וחושש שתפול עליו שינה, או אפי' רק נמנום קל, ויבוא חלילה לידי סכנה [ובפרט אם הוא לבד ברכב וביותר אם הוא שעת לילה], מותר לו לשמוע לשירים וכלי נגינה אפי' בתשעת הימים⁵. ופשוט דהיינו רק שירי קודש ולא שירים האסורים. ולענין נהג שאינו מרוכז אם מותר להדליק טייפ להעירו יש שהורה⁶ שזה הלכה ואין מורין כן.

שמיעת שירים כדי להירדם

ג. אנשים אשר מסיבות שונות, אינם מצליחים להרדם בלא שהם שומעים שירים [מחמת ריבוי טרדות או דאגות שיש להם וכיו"ב] אף שיש שהתיר⁶ להם בשאר ימות השנה לשמוע שירים אפי' אם עושים כן מדי לילה בלילה, מכיון שאין כוונתם להרבות השמחה, אלא להסיח הדעת ולהרגיע עצמם, מ"מ בימי בין המצרים יש לעשות בזה שאלת חכם ועי' הערה⁶.

----- שער הציון -----

¹ כ"כ המאמר **מרדכי** (סי' תקס סק"ב) **ומרן הגר"ש וואזנר זצ"ל** (בקובץ עת חיים, טו, עמ' קכד ד"ה אחר והובא בס' פנינת המקדש פ"ה הע' פח) לגבי שאר ימות השנה. **ובהל' ומנהגי מוהר"ש** (אות תקכג) כתב כן גם לגבי בין המצרים, וכ"ד **מרן הגר"ח קנייבסקי** (תורת המועדים) ומ"מ טוב שישיר ניונים מאיכה וכדו'. וכ"כ **הגר"מ גרוס** (קובץ פסקים ותשובות על חודש ניסן עמ' קלד) גבי אבילות בספיה"ע שקטנים שלא הגיעו לחנוך מותר להרדימם ע"י כלי ניגון של ילדים דלא הוי בזה שמחה לאנשים מבוגרים. ועי' **בשו"ת אור לציון** (ח"ג פ"ג שאלה ג' הערה ד"ה ונראה שמי שחולח).

² לשונו של המאמר **מרדכי** (שם).

³ כ"כ בקובץ הלי' לימי ביהמ"צ (עמ' 13. הובא בס' נחמת ישראל פ"ב הע' 33). ועי' שו"ת ויברך דוד (ח"א סי' סה).

⁴ נטעי גבריאל (פט"ו הע' כט) בשם מורי הוראה. וכן **מרן הגר"מ שטרנבוך** (ליקוטי תשובות והנהגות על ת"ב עמ' ל"ב) התיר רק אם אין לגדול שום הנאה. ועי' ס' נחמת ישראל (פ"ב הע' 34).

⁵ **מרן הגר"ש אלישיב זצ"ל** (אשרי האיש פס"ח אות ז'). וכ"פ **הגר"ר ישראל יעקב פישר זצ"ל** (קובץ בית אהרן וישראל קובץ ס"ד עמ' קיז ד"ה ולפי"ז נראה, והו"ד גם בפנינת המקדש פ"ה הע' עח) לגבי שאר ימות השנה. ועי' שו"ת מקדש ישראל (עניני ביהמ"צ סי' כא) להגר"ר ישראל דוד הארפענעס מש"כ בזה.

⁵ **מרן הגר"מ שטרנבוך** (ליקוטי תשובות והנהגות על ח"ב עמ' ל"ג).

⁶ כן התיר בעל השו"ת מחזה אליהו הגר"ר פסח אליהו פאלק (פנינת המקדש פ"ה הע' עט).

⁶ שאלתי את **הגר"מ גרוס** על כך בימי אבילות דספיה"ע, ואמר לי שמי שאינו מצליח להירדם בלי לשמוע שירים אז פשיטא שמותר לו לשמוע ואפי' בספיה"ע משום שהוא נחשב בגדר חולה שמותר לו לשמוע שירים, אבל אין ללמוד מזה לענין ביהמ"צ שחמור יותר, ולכן יש לעשות שאלת חכם, ובפרט שכל ההיתר הוא רק למי שהוא בגדר חולה דבלא"ה אסור לשמוע מדינא וכמו דאיתא בירושלמי ונפסק ברמ"א (סי' תקס ס"ג) שאסור לישון ולקום בשמיעת שירים.

נגינה לצורך פרנסה או ללמד תלמידים

ד. מי שפרנסתו הוא לנגן יש להקל עליו לנגן בכלי שיר לגויים עד ר"ח אב.⁷ וכן מי שפרנסתו ללמד נגינה לתלמידים ואם לא ילמד יפסיד את שכר הלימוד שמשלם עבור חודש זה יש שהתירו⁸ עד ר"ח אב, וי"א⁹ שיותר עד השבוע שחל בו ת"ב, ויש שכתבו¹⁰ להתיר עד התענית, ויש שהורה¹¹ להתיר עד ר"ח, אך אחרי ר"ח הורה שיעשה זאת במקום מבודד. וכ"ז¹² הוא גם אם התלמידים גדולים כיון שטרודים בלימוד ואין זה בגדר שמחה האסורה בימים אלו, אבל התלמידים בביתם בינם לבין עצמם אסור להם לעשות חזרות, כיון שבזמן קצר של ג' שבועות אין מצוי שיפגם כושרם הלימודי אם ימנעו עצמם מכך. ויש שכתבו¹³ שצריך להמנע מזה לגמרי. ויש שכתבו¹⁴ בחריפות כנגד המנהג ללמד ילדים נגינה, ונקטו

----- שער הציון -----

⁷ **פמ"ג** (סי' תקנא א"א סק"י) [ומש"כ עד ר"ח אב כן ביאר דבריו **בדה"ח** והובא **בביה"ל** (סי' תקנא ס"ב ד"ה ממעטים)], **וקיצוש"ע** (סי' קכב ס"א) [ועיי"ש שכי' חוץ מ"י בתמוז שדינו כטי' הימים]. גם **הבן איש חי** (פי' דברים ס"ה) כתב שכ"ז אחר י"ז בתמוז, אבל מר"ח עד ת"ב ישמטו עצמם לגמרי, וכן ה"ה ביום י"ז בתמוז עצמו לא ילך בשום אופן, וההולכין בעבור שכרם אין רואים סימן ברכה וכו', וכ"ה לשון **המהר"ח פלאגי** (מועד לכל חי י"ח).

⁸ **מרנן הגר"מ פיינשטיין** (שו"ת אג"מ או"ח ח"ג סי' פז ריש ד"ה והנה באחד, וכתב שה"ה לספיה"ע), **והגר"ש אלישיב זצ"ל** (הליכות והנהגות עמ' 5), **והגר"נ קרליץ** (בנתיבות ההלכה חלק מד עמ' 491), וכ"כ **הגר"ר אפרים גרינבלאט זצ"ל** (שו"ת רבבות אפרים ח"ב סי' קנה אות ב', וח"ו סי' רצא אות א'), וכ"כ **בשו"ת ציץ אליעזר** (חט"ז סי' יט אות א') ובשו"ת חיי הלי (ח"ב סוף סי' מ'), ובשערים המצוינים בהלכה (סי' קכב ס"ב). וכ"פ הצפנת פענח (על הרמב"ם הלי' תעניות פ"ה הי"ד), **מנן הגר"מ שטרנבוך** (תשובות והנהגות ח"א סי' שלג), ובעל השו"ת מחזה אליהו-הגר"ר פסח אליהו פאלק (פנינת המקדש פ"ה הע' פב) לגבי שאר ימות השנה.

⁹ **שו"ת ציץ אליעזר** (חט"ז סי' יט אות א'), **ושו"ת זכר שמחה** (באמברגר סי' סז) וכתב שיש ללמוד את דינם מדברי הפמ"ג לענין ישראל המזמר אצל נכרי. והוסיף, שאף שהפמ"ג התיר רק עד ר"ח אב, זה דוקא במנגן בבית המשתאות של נכרים, שמטרת הנגינה שם היא ליצור שמחה, אולם בלימוד מוזיקה שתכלית הנגינה היא הלימוד, יש להקל עד שבוע שחל בו ת"ב. וגם בציץ אליעזר התיר עד השבוע שחל בו על סמך **הגר"ל דיסקין זצ"ל** שהתיר לאבל אומן בכלי שיר לנגן משום דטרוד בעבדתיה ואינו שמח בעמלו כלל, ולכן התיר עד השבוע שחל בו ת"ב, ואף בשו"ת מהר"ם שיק (יו"ד סי' שסח) התיר לאבל תוך י"ב חודש על אמו, להמשיך ללמד נגינה במקום הפסד, שאם לא ילמד יפסיד את שכר הלימוד. אך הוסיף שכל זה בלומד לצורך פרנסה, אך הלומד לצורך הנאה אישית אדרבה בזה יש איסור מגזירת חכמים, שמיום שחרב ביהמ"ק אסור לנגן בכלי שיר. [והגר"ר יעקב קמינצקי כתב שאע"פ שמעיקר הדין מותר, מ"מ כדאי להתרחק מזה]. וכן ביוסף דעת (יו"ד סי' שפ) מתיר נמי לאבל בתוך שנתו לנגן בכלי זמר לצורך פרנסתו. אבל להתיר ללמוד נגינה או ללמד [כשביטול הלימודים אינו כרוך בהפסד ממון] מטעם שאינו מנגן עכשיו לשם הנאה אלא לשם לימוד, כתב בשו"ת מהר"ם שיק שאדרבא יש ללמוד מדברי הפמ"ג שאסור, שהרי הוא לא התיר לנגן בבתי העכו"ם אלא משום שזהו כדי פרנסתו, ולא מחמת שאינו מתכוין להנות מהנגינה, ומוכח מדבריו שנגינה אף כשאינה לשם הנאה אסורה. ועי' **בכה"ח** (סי' תקנא סקמ"א).

¹⁰ **הגר"ר בצלאל שטרן זצ"ל** (שו"ת בצל החכמה ח"ו סי' ס"א), וכמו"כ **האשל אברהם** (סו"ס תקנב) כתב שאי אפשר לאסור במה שנוגע לריוח פרנסתם. והוא מסביר משום שאין לו שמחה מהריקודים של הגויים, והתיר זה עד חצות של ערב ת"ב.

¹¹ **מנן הגר"מ פיינשטיין זצ"ל** (מועדי ישרון עמ' 128).

¹² **כ"כ הגר"ר בצלאל שטרן זצ"ל** (שו"ת בצל החכמה ח"ו סי' סא). ועי' בס' אשרי האיש (פס"ה אות כה) בשם **מנן הגר"ש אלישיב זצ"ל** שפסק לענין ספיה"ע שלימוד נגינה כל זמן שאוחז בתחילת הלימוד ולא יוצא שיר גמור מותר, אבל כשיודע כבר לשיר ותוך כדי לימוד יוצא שיר גמור, אין ללמוד נגינה בימים אלו. וגם **הגר"נ קרליץ** (בנתיבות ההלכה חלק מד עמ' 491) הורה שתלמיד שמתרגל ללמד מוזיקה בתחילה מותר לו ללמד ואח"כ שנהנה אסור. ודעת **הגר"צ אבא שאול זצ"ל** (שו"ת אורלי"צ ח"ב סי' כה אות ב') שאין לנגן בימי בין המצרים אף כשכוונתו לשם לימוד ותירגול נגינה.

¹³ **כה"ח** (סי' תקנא סקמ"א) בשם **מועד לכל חי** לגבי שבוע שחל בו ת"ב כתב שהמלמדים שירות ותשבחות לתלמידיהם לא ילמדו כ"א מהנגונים של אלו דשוברים הלב, וטוב יותר שלא ילמדו כל עיקר. וכ"ד **מנן הגר"ח קנייבסקי** (סי' יד בבין

בפשיטות כי הדבר נאסר לאחר חורבן ביהמ"ק. וכמו"כ הורו הפוסקים¹⁵ שיש להימנע מלקיים חוג ללימוד מחול ונגינה בימים אלו.

אשכנזי לנגן בחתונת ספרדי

ה. יש הסוברים¹⁶ שה"ה שמותר לישראל לנגן אחרי י"ז בתמוז אצל חתונת ספרדי משום פרנסה. וכמו"כ ספרדי העושה חתונה אחר י"ז בתמוז מותר לאשכנזים להשתתף בחתונה ולאכול שם ולשמוע תזמורת, כיון שהחתן עושה לפי מנהגו ע"פ הדין, ויש בזה מצות שמחת חתן וכלה¹⁷. אך אסור לו לרקוד בשבע ברכות של ספרדים אחר י"ז בתמוז^{17*}.

לימוד נגינה לצורך נגינה בעיתות מצוה

ו. מי שלומד נגינה וכוונתו בזה כדי שיוכל לנגן אצל שמחת חתן וכלה, או כדי להודות לה' בשירה וזמרה, וכדי לשמח בכל עתות של מצוה, אע"פ שיש שמתיר¹⁸ לגבי שאר ימות השנה משום שיש מצוה

שער הציון

המצרים עמ' מה הע' (כד) וכן הורה מרן הגר"ש וואזנר זצ"ל (קובץ מבית לוי ח"ג עמ' לט, ועניני ניסן עמ' עו, ובנתיבות הלכה חלק מד עמ' 468) ואסר גם כן בספיה"ע, והוסיף שה"ה שאסור לנגן בגני ילדים לצורך פרנסה.

¹⁴ בספר יוסף אומץ (סי' תתצ) כתב וז"ל: "כל שכן כלי זמר דאסור לשומעם במשתה, לכן מה מאד נחשב בעיני לאיסור גדול מה שהעשירים שוכרין לבנותיהן יודע נגן, ללמדם כלי שיר, כי אין זה אלא להתענג ולהתיהר בס' עכ"ל. ובשו"ת מהר"ם שיק (יו"ד סוף סי' שסח) בתו"ד בזה"ל: "בנידון הנ"ל שכל לימוד המוזיקה הוא רק שחצנות [היינו על דרך שכתב היוסף אומץ הנ"ל כי אין זה אלא להתיהר], ולא לפרנס את עצמו, ובזה אדרבא איסורא איכא, דכבר אמרו חז"ל משעה שחרב ביהמ"ק גזרו חז"ל שלא לנגן בכלי שיר, ובכל מיני כלי זמר אסור וכמבואר באו"ח סי' תקס ס"ג, וא"כ אם לומדים הוי איבוד ממון, וגם עבירה, בכה"ג ודאי א"א לומר דיהיה מותר משום הפסד ממון, ואדרבא אם לומדים איכא ב' עבירות, כן נראה לפענ"ד עכ"ל. ועי' בשו"ת שבט הלוי (ח"ו סי' סט ד"ה ולמעשה) שלאחר שכתב כמה אופנים של היתר, הוסיף וכתב יופשיטא דאין זה נותן היתר ללמד כלי שיר, ולהחזיק סתם ע"מ לשורר סתם'.

¹⁵ כן הורו מרן הגר"ש וואזנר זצ"ל (הליכות שלמה פ"א הע' 51) והגר"נ קרליץ (חוט שני שבת ח"ד עמ' שעט) לגבי ספיה"ע, ולכאוי"ה בימי בין המצרים.

¹⁶ סי' כל המתאבל עליה (פ"ב הע' 26) בשם כמה ספרים אך כתב שיש לחלק עיני"ש. ועי' בס' נחמת ישראל (פ"ב הע' 25).

¹⁷ כ"ד מרן הגר"ש אלישיב זצ"ל (אשרי האיש פס"ח אות ג'), וכ"כ מרן הגר"מ שטרנבוך (תשובות והנהגות ח"ד סי' קכח) אך כתב שזהו נראה מדינא, אבל למעשה נראה שאם משתתפי החתונה הספרדיים משמחים אותו כראוי גם בלעדי, ואין חשוב לו במיוחד לרקוד בחתונה, ואי ריקודו לא ניכר לגרוע מהשמחה, ראוי להמנע ולקיים אבילות כמנהג האשכנזים כשיש מספיק מרקדים. ועי' בקונטרס על חודש אייר בהערות והוספות על פסקי הגר"ע אויערבאך (הע' 14) שהבאנו מח' הפוסקים אם מותר לאשכנזי להשתתף בחתונה של ספרדי לאחר ל"ג בעומר. ויל"ד אם ה"ה לכאן.

^{17*} כ"כ מרן הגר"מ שטרנבוך (שו"ת תשובות והנהגות ח"ד סי' קכח) שלענין ריקוד בשבע ברכות בימי בין המצרים נהגתי למנוע, כיון שאין זה מנהג תמיד לרקוד בשבע ברכות ע"כ ראוי למנוע, וכן שמעתי שהורה מרן הגאון רבי יעקב קנייבסקי זצ"ל, ולא דמי לחתונה שהריקודים הם עיקר השמחה מצוה להשתתף, עכ"ל. ועי' לקמן בפ"ג סעי' ד'.

¹⁸ סי' פנינת המקדש (פ"ה הע' פג) בשם שו"ת זקני יהודה (סי' ו' סוף תשובות המחבר קודם שהביא מדברי חכמי דורו) [אך כתב שמתוך דברי הזקני יהודה יל"ד דמייירי אולי בלימוד נגינה בפה, ולא בכלי שיר, כי על ענין זה נשאל שם, אבל כתב שלכאוי"ה ה"ה הטעם לענין לימוד נגינה בכלי שיר] והוסיף שכ"כ באשל אברהם (תנינא סוד"ה מש"כ המג"א) שהמלמד ניגונים לנגן בהם בשב"ק או שבחות להשי"ת, אין קפידא ומותר לכ"ע היטב.

בעצם הלימוד, שהרי בלא הלימוד לא יהא בידו לקיים המצוות הנ"ל, מ"מ בבין המצרים אין להקל בזה.¹⁹

שמיעת שירים בשעת התעמלות

ז. במקומות שבאים בני אדם לעשות התעמלות וכדו', מקובל להשמיע שירים ומנגינות, יש מהפוסקים²⁰ שהורה בסתמא דהדבר אסור. ויש מהפוסקים²¹ שחילקו בין סוג המוזיקה שמשמיעים ומה מטרותיה, שאם היא מושמעת להועיל לשומעים לעמוד בקצב הנדרש וכיו"ב, ולא לשם שמחה והנאה, הרי הדבר מותר, אבל אם משמיעים מוזיקה ללא שייכות לסוג ההתעמלות וצורתה, אלא כדי שיהא נעים לשוהים שם מהמוזיקה הנשמעת, הרי הדבר אסור.

שמיעת שירים כשעובדים או בשעת עבודת הבית וכדו'

ח. מי שרגיל שכשהוא עובד הוא צריך לשמוע שירים וכדו', ואם הוא לא ישמע, הוא לא יוכל לעבוד לכדי פרנסתו, מותר לו לשמוע שירים עד ר"ח^{21*}. אך מה שמצוי בזמננו מאד דכאשר עסוקים בעבודות הבית, כגון בשעת שטיפת כלים, או שטיפת הרצפה, שומעים תוך כדי כך מוזיקה, וכן הוא הדרך אצל עוד בעלי עבודה שונים, שמאזינים למוזיקה תוך כדי עבודתם, אע"פ שיש מי שאמר²² לגבי שאר ימות השנה כי יש ללמד זכות על מנהגם, מכיון שאינם קובעים עצמם לשמיעת המוזיקה, אלא אדרבה

----- שער הציון -----

¹⁹ ע"י בפסקי תשובות (סי' תקנא הע' 95) שכתב שאסור לדקלם ולהכין ניגונים בלויי כלי זמר לצורך שמחת נישואין שיתקיימו לאחר ת"ב, ובלא כלי זמר וריקודין ומחולות, עד ר"ח ליכא איסור מדינא אבל נהוג להחמיר, ומר"ח ואילך אסור מדינא, ובאם הוא חרוזים במליצה ולא ניגון ממש אין קפידא עי"ש.

²⁰ **הגר"י ישראל יעקב פישר זצ"ל** (הליכות אבן ישראל עמ' שצ ס"ג) אסר זאת בשאר ימות השנה וכ"ש בספיה"ע ובביהמ"צ שאסור.

²¹ כ"כ בס' ישועות דניאל (שו"ע סי' תקנא אות כ"א) בשם **הגרש"ז אולמאן** שלהשמיע מוזיקה קצבית במקום שיש התעמלות (חדר כושר), כיון דאין בזאת משום שמחה, אלא לשפר את יכולת ההתעמלות והכושר, יש להתיר בזה אפי' בטי הימים. אך בענין המוזיקה שמשמיעים שם בריקוד איירובי יש להחמיר. וכ"כ בקוני' ביהמ"צ להגר"מ סנדר (תשע"ד עמ' לו אות נא) בשם מורה הוראה שמוותר לשמוע שירים אפי' שמחים לצורך הליכה מהירה, שחיה בברכה וכדו'. וכ"ד בעל השו"ת מחזה אליהו-הגר"ר פסח אליהו פאלק (פנינת המקדש פ"ה הע' 13) לגבי שאר ימות השנה, שמוותר לשמוע מוזיקה בשעה שעושים התעמלות, כאשר הוא חלק מעבודת ההתעמלות, שעושים ההתעמלות לפי הניגון וכיו"ב דהוי בגדר רפואה. וכ"כ בס' משיב נבונים (ח"ג סי' עט) גבי מי שהוא בשנת האבילות על אביו או על אמו מותר וכו' לו לילך למקום שעושים התעמלות לצורך רפואה לקול זמרה אם אין כוונתו אלא לזרז את עצמו. **והגר"מ גרוס** (קובץ פסקים ותשובות על חודש ניסן עמ' קלד) כתב גבי אבילות בספיה"ע ששיעורי התעמלות הנצרך לשירה של טייפ יש לשאול, כי פעמים מקילין בזה ובפרט כשהתעמלות לקטנות, ובתשובה כ' (שם בשער התשובות סי' צ) וז"ל: "כמו"כ נשאלתי בהלמדנים התעמלות, ונצרך טייפ המנגן לפי קצב וכיו"ב, ונראה דבזה נמי יש להקל כיון דההתעמלות הוא לצורך, וא"כ שירה שאינה לשמחה אלא להכשיר אופן הפעולות שרי" עכ"ל. והוסיף, שגם בקשיי למידה שנצרך לצורך למידה שיהא שירה מסוימת בטייפ, ונראה דגם בהא שרי כיון דאין המכוון לשמחה, אלא הוי אופן שע"ז יש ריכוז ללומד והוא נצרך בהכרח לו ושרי עי"ש.

^{21*} **הגר"נ קרליץ** (ספר יד בבין המצרים פ"ז, יז).

²² כ"כ בס' פנינת המקדש (פ"ה הע' צז) בשם **הגר"ר משה שאול קליין**, והוסיף בזה ביאור, דבאמת אין כוונת האנשים אל תוכן השירה והנגינה, אלא שנוח להם שאין שקט בבית, ומצוי הרבה שאפי' מסיחים את הדעת מהשירה, וכוונתם רק שיהיה איזה קול בבית, ולא שקט לגמרי, ובכל כגון דא לא נאסרה שירה, והא דאיתא בגמ' בסוטה 'דגרדאי אסיר', צ"ל דהדרך היה אצלם שהיו רוצים לשמוע השירה, וכוונתו להרבות השמחה עי"כ, וכדכתב רש"י 'דאינו אלא לשחוק', ולכן הדבר אסור, אבל בזמנינו המציאות היא דאין המטרה בשמיעת המוזיקה להרבות שחוק או להרבות השמחה, אלא כפי המבואר לעיל. וכ"ז נאמר רק בדרך 'לימוד זכות' על המנהג המצוי.

עסוקים הם במלאכתם, ורק אגב אורחיה הם שומעים המוזיקה, מ"מ בימי בין המצרים אין להקל בזה.

שעון שמעורר ע"י שמשמיע שירים

ט. שעונים מעוררים אשר בהגיע העת שכונו אותם להעיר, הרי הם משמיעים שירים או מנגינות, יש מהפוסקים²³ שהורו כי הדבר אסור מחמת האיסור לשמוע שירים לאחר חורבן ביהמ"ק, ויש מהפוסקים²⁴ שהורו כי אם האדם מכבה השעון תיכף כשמתעורר, ואינו ממשיך להאזין לשם תענוג הרי הדבר מותר. ובאופן שנצרך האדם להתעורר לדבר מצוה, כגון לקום לתפילת שחרית, או לשיעור תורה, וכל כיו"ב, יש שהורו²⁵ כי הדבר מותר מחמת דהוי צורך מצוה.

השמעת שירה להודיע על סיום ההפסקה בת"ת - ושירה עם התלמידים בער"ש

י. יש תלמודי תורה שכדי להודיע על סיום ההפסקה, משמיעים שירה ונגינה, אע"פ שנחלקו הפוסקים לגבי שאר ימות השנה אם מותר או אסור, דיש שהורה²⁶ שמותר כי אופן זה אינו נכלל באיסור שירה ונגינה, כי אין המטרה בהשמעת השירה להרבות השמחה, אלא רק להעיר את התלמידים, או כדי להודיע להם כי עליהם לחזור ללימודם, והשמעת השירה נשמעת רק למשך זמן קצוב כפי הנצרך להעיר את כל התלמידים. ויש מי שהורה²⁷ דמלבד מה שהדבר אסור מחמת איסור שמיעת שירים, גם יכול לבוא ע"י זה עוד קלקולים, אבל מותר להשמיע פסוקים מעוררים דרך נגינה של תפילה וכדו', מ"מ בימי בין המצרים יש לעשות שאלת חכם. ולענין רבי בחיידר אם מותר לשיר בער"ש וכדו' עם התלמידים יש מי שהורה^{27*} שאם זה נעשה לחינוך ולא להתענג מותר.

שמיעת נגינה בהמתנה בטלפון

יא. מצוי בזמננו שכאשר מתקשרים בטלפון למשרדים וכדו', הרי שבזמן ההמתנה עד שמתפנים לענות

----- שער הציון -----

²³ הג"ר אביגדור נבנצאל (בנתיבות ההלכה חלק מד עמ' 519) **ומרן הגרש"ז אויערבאך זצ"ל** (הליכות שלמה תפילה פ"א סי"ח) משום דגזרו שלא לנגן בכלי שיר כנפסק בש"ע ואף ליי"א שהביא הרמ"א דהאיסור הוא דוקא מי שרגיל בהם, כגון המלכים שעומדים ושוכבים בכלי שיר בכה"ג יש להחמיר. וכן הורה הג"ר **ישראל יעקב פישר זצ"ל** (הליכות אבן ישראל עמ' שפט ס"ה) שאם אינו משתמש בשעון מעורר לצורך מצוה אז אסור אפי' שעון שמצלצל, דהוי ג"כ כלי שיר.

²⁴ כן הורה **מרן הגר"ש אלישיב זצ"ל** (אשרי האיש פע"ג אות ז') דכל ההיתר הוא דוקא כשמכבה מיד, אך להמשיך ולהתענג בשמיעת הנגינה אסור. וכן הורה בעל השו"ת מחזה אליהו-הג"ר פסח אליהו פאלק (פנינת המקדש פ"ח הע' צט) לגבי שאר ימות השנה.

²⁵ כ"ה הג"ר **ישראל יעקב פישר זצ"ל** (הליכות אבן ישראל עמ' שפט ס"ה), וכ"כ הג"ר אברהם יפה שלזינגר (גאב"ד זינבה) (שו"ת באר שרים ח"ב סי' רכו) והוסיף, שזה בכלל דברי המאירי שבי' 'או לצד מצוה' שמותר עי"ש.

²⁶ כ"פ בעל השו"ת מחזה אליהו (הג"ר פסח אליהו פאלק) כמובא בס' פנינת המקדש (פ"ה הע' קב).

²⁷ כ"כ **מרן הגר"ש וואזנר זצ"ל** בשו"ת שבט הלוי (ח"א סי' ב') וז"ל: "בישיבה שהתקינו מערכת כריזה, האם מותר להעיר התלמידים ע"י מנגינות. תשובה הענין הנ"ל, אם ישיבה תעשה כזאת חושש אני מלבד מההלכה הנזכרת בש"ע סי' תקס והירושלמי הידוע (מגילה פ"ג ה"ב), שיעשו זאת בניגון של מקימי בוקר של חילונים או רדיו וכיו"ב, ויש בזה נקודת פגם ברורה. אבל להקים אותם בדבור הנוטה לנגינת הבעל תפילה ירא אלוקים, כמו הקמת סליחות שהזכיר כ"ת, וכעין 'לומדי תורת ה' קומו לעבודת ה' של תורה ותפילה', או 'קומי רוני בבוקר שפכי כמים לבך נוכח פני ה'', זה יעשה רושם בלבם אם בא מפה ת"ח ועובד ה', זה הנלע"ד לפי הזמן ולפי ההתחזקות בירא"ש בדורנו", עכ"ל.

^{27*} **מרן הגר"מ שטרנבוך** (ליקוטי תשובות והנהגות על ת"ב עמ' לא).

מושמעת שירה ונגינה, והורו הפוסקים²⁸ דאין בזה בית מיחוש, כי אין כוונת השומע להנאת המנגינה, אלא דעתו נתונה לכך שידע כי בא תורו. אבל אם מתקשרים למקום של נכרים, ומושמעים שם שירים שיש בהם דברי ניבול, ודאי אסור לשומעם²⁹. אמנם מי שיש לו מרכזיה יש לו לבטל את המוסיקה שמשמיעים בהמתנה בימים אלו³⁰.

פלאפון שמשמיע שירה בעת ההתקשרות

יב. מצוי בזמננו שאפשר לסדר במכשיר הפלאפון שכאשר מחייגים אליהם, אזי הם משמיעים איזה ניגון או שיר, והורו הפוסקים³¹ כי הדבר מותר, שאין כוונת האדם להנות מהשירה המושמעת, אלא לדעת כי מתקשרים אליו, ותיכף האדם עונה ומפסיק השירה. אמנם אם אפשר להחליף את הצליל ראוי לעשות כן³². ויש שהורה^{32*} שאף כל השנה אין להשמיע מוסיקה בצליל הטלפון מפני החורבן, ורק בחוה"מ וכיו"ב יכול להשמיע צלצול בצורת מנגינה. ומ"מ אין להשמיע צלצול ומנגינה של פסוקים דלפעמים הטלפון מצלצל במקומות המטונפים, ומשמיע שם את הניגון עם תיבות הפסוקים, וזהו ממש איסור³³.

הנוסע באוטובוס וכדו' ושומע נגינה שלא ברצון

יג. בזמננו מצוי שהאדם נקלע שלא ברצונו ובחירתו למצב או למקום של שמיעת שירה ונגינה, וכגון שנוסע באוטובוס ומושמעים בו שירה, או שנכנס לחנויות או משרדים שמושמעים שם דרך קבע שירה ונגינה, או שמשותף באיזה אירוע ומשמיעים בו שירה ונגינה, בכל כיו"ב הורו הפוסקים^{33*} שאין לחוש לזה ואי"צ לאטום את אוזניו, ומשום שאין כוונת האדם להנות מאלו השירים ולבוא לידי שמחה ע"י כך. ויש שכתב שבמקום שאפשר בקל לבקש מהנהג לסגור הטייפ בודאי צריך לבקש דא"כ אי"צ בעל כורחו³⁴.

----- שער הציון -----

²⁸ כן הורו **מרנן הגר"מ פיינשטיין** (מועדי ישורון עמ' 128), **הגר"ש אלישיב** (אשרי האיש פס"ה אות כ"ז ופס"ח אות ח'), **והגר"ש וואזנר זצ"ל** (שו"ת שבט הלוי ח"א סי' סט), **הגר"ח קנייבסקי** (תורת המועדים וסי' נחמת ישראל פ"ב הע' 39), **והגר"מ שטרנבוך** (ליקוטי תשובות והנהגות על ת"ב עמ' לג). וכן הוא בתשובת **הגר"י ליברמן** שליט"א לידידי **הגאון רבי גמליאל הכהן רבינוביץ שליט"א** בספרו גם אני אודך (תשע"א סי' צח). וכ"ה **הגר"מ גרוס** (קובץ פסקים ותשובות על חודש ניסן עמ' קלג) גבי אבילות בספיה"ע, ולכאוי"ה לימי ביהמ"צ. וכן הורה בעל השו"ת מחזה אליהו-הגר"ר פסח אליהו פאלק (פנינת המקדש פ"ה הע' קו) לגבי שאר ימות השנה.

²⁹ כ"כ בקובץ עץ חיים (קובץ ט"ו, עמ' קכא שאלה ב').

³⁰ סי' נחמת ישראל (פ"ב הע' 39) שכן הנהיג הגר"ר ישראל זיכרמן בבית הרפואה מעייני הישועה בבני ברק ע"פ הוראת הרבנים.

³¹ קובץ עץ חיים (קובץ ט"ו עמ' קכב שאלה ו') בשם **מרנן הגר"ש אלישיב זצ"ל**.

³² הליכות והנהגות (עמ' 6) בשם **מרנן הגר"ש אלישיב זצ"ל**.

^{32*} הגר"ר אביגדור נבנצאל (בנתיבות ההלכה חלק מד עמ' 519).

³³ תשובת **הגר"י ליברמן** שליט"א לידידי **הגאון רבי גמליאל הכהן רבינוביץ שליט"א** בספרו גם אני אודך (תשע"א סי' צח).

^{33*} כן הורו **מרנן הגר"מ פיינשטיין** (מועדי ישורון פ"ה הע' טו), **והגר"ש ז' אוערבאך זצ"ל** (הליכות שלמה פ"א הע' 57), **והגר"ח קנייבסקי** (תורת המועדים סי' תקנא). וכ"ה **הגר"מ גרוס** (קובץ פסקים ותשובות על חודש ניסן עמ' קלד) גבי אבילות בספיה"ע, ולכאוי"ה לימי ביהמ"צ. וכ"ד בעל השו"ת מחזה אליהו-הגר"ר פסח אליהו פאלק (פנינת המקדש פ"ה הע' קו ופ"ה אות ה') לגבי שאר ימות השנה.

³⁴ סי' נחמת ישראל (פ"ב הע' 38) בשם **מרנן הגר"ח קנייבסקי**.

פועלים נכרים המפעילים כלי נגינה בבית יהודי

יד. פועלים נכרים העובדים בבית יהודי ומפעילים כלי זמר להנעים עבודתם, נראה שהכל לפי הניגונים, ואם ידוע שמטרידים הם ואין מהם שום התעוררות שמחה, כפי שהוא ברוב ניגוני העולם, אין לאסור עד חצות היום דערב ת"ב, אך אם יש בהם צד שמחה אסור כל בין המצרים.³⁵

ספרדי להדליק מוזיקה במקום בני אשכנז

טו. בחור ישיבה ספרדי הנמצא בחדר של אשכנזים אסור לו להדליק טייפ וכדין מקום דנהגו איסור אי אתה רשאי להתירם בפניהם, ואם הדליק האשכנזים צריכים לצאת מהחדר ואסור להם לשמוע.³⁶

השמעת שירה בחנויות ובמקומות ציבוריים

טז. אע"פ שיש מי שהתיר³⁷ לבעלי חנויות וכדו' להשמיע שירה ומוזיקה בשאר ימות השנה, מכיון שאין מטרתם להרבות השמחה והתענוג לאנשים הבאים לשם, אלא המטרה היא להרבות הקונים, ולעשות להם נעים יותר בעת ששוהים בחנות, ודבר זה לא נכלל באיסור שירה ושמיעת שירה. מ"מ בימי בין המצרים יש לעשות בזה שאלת חכם.

לשמוע מכשיר רדיו

יז. מכשיר רדיו ששומעים בו בעיקר דיבורים ומדי פעם מושמעים בהם גם שירים [ואפי' שירי ווקאלי] אסור לשמוע כל השנה וכל שכן בבין המצרים שאסור³⁸, ועי' הערה³⁹. והמדליק טייפ כדי למנוע אחרים מלשמוע רדיו עי' הערה⁴⁰.

----- שער הציון -----

³⁵ **אשל אברהם בוטשאטש** (סוס"י תקנ"ג).

³⁶ כן הורה **מרן הגר"מ שטרנבוך** (ליקוטי תשובות והנהגות על ת"ב עמ' לב).

³⁷ כן התיר בעל השו"ת מחזה אליהו (הגר"ר פסח אליהו פאלק) כמובא בס' פנינת המקדש (פ"ה הע' קז).

³⁸ עי' בנטעי גבריאל (ביהמ"צ) שכי' בשם כמה פוסקים שמותר לשמוע דיבורים אף כשיש בתוכם קצת שירים דאזלין בתר רובא ואין זה נקרא להנאה, וכ"כ בשערי המצוינים בהלכה (סי' קכו סק"ד) שכתב לגבי קלטות ששומעים בהן בעיקר דיבורים ומדי פעם מושמעים בהן גם שירים, שכיון שהרוב והעיקר נעשה לדברים המותרים, מותר לשמוע גם את השירים. אך כתב על דבריו **מרן הגר"ש וואזנר זצ"ל** (שו"ת שבט הלוי ח"ו סי' סט) שדבריו תמוהים, כיון שלא הכלי המשמיע קובע אלא השמיעה קובעת, ולכן במקרה שאסור לשמוע שירים, אסור לשמוע גם באופן כזה. ולפי"ז כ"ש רדיו ששם אין הרוב והעיקר נעשה לדברים המותרים והשירים שמשמיעים שם אינם טפלים אלא יש להם מטרה מסוימת שבביל לפרסם את הזמרים והשירים, וגם מה שהם משמיעים בבין המצרים וספיה"ע שירי ווקאלי ג"כ אסור לרוב הפוסקים, וכבר כתבתי בבירור הלכה שמסתבר שגם הפוסקים שמתירים שירה בפה המוקלט בטייפ מסתבר שלא התירו אלא שירה של אדם יחיד בפה בלבד אבל שירה של מקהלה שלמה ובליווי ניגונים שאנשים יודעים לעשות בקולם ובפיהם מיני קולות ותופים ומנגינות עד שנשמעים ממש כמו כלי זמר ממש מסתבר שזה לא התירו, וראוי לעורר את המקילים בזה שאינם יודעים את ההלכה (ועי' בזה הע' הבאה). ובכלל שמיעת מכשיר רדיו אסורה בכל ימות השנה וכמו שפסק **מרן הגר"מ שך זי"ע** והובא בס' דרך שיחה. וכן פסק **הגר"מ גרוס** בספרו מנוחת אמת וז"ל: "ברכב שנוסעים, מכשיר הרדיו לא יהיה פתוח כלל גם לא לשמיעת דברים המתחדשים בעולם, ואין צריך לומר בשאר הזמנים, וכן לא בזמן שיש קול זמר שהוא ניגונים כשאינם ניגוני פריצות ופריקת עול, ובקול אשה איכא נמי משום קול באשה ערוה. (עי' אום אני חומה בהוגי שעשועות אות שלט). ולא יהיה מכשיר הוידאו פתוח, וגם אם נראים בו דברים תורניים (עי' שם בחידות משתעשעות סוס"י קל"ד)", עכ"ל.

³⁹ עי' בקובץ פסקים ותשובות-חודש ניסן **להגר"מ גרוס** (בשער התשובות סי' צ) שכי' גבי אבילות בספיה"ע וז"ל: "נשאלתי באחד מהערוצים בדבר אופן השירה בימי ספיה"ע, והא ודאי שלמנוע משירה שם ורק דעבורים במשך כל שעות היום והלילה לא שייכא, הא ברירא שאם ע"פ דעת תורה אמיתית טוב שיסגור הערוץ א"כ אין להורות היתר וקולא בזה, אך אם

----- שער הציון -----

יש סיבה שיתקיים לצורך שלא ישמעו ברדיו הרגיל, בזה לכאוף יש להקל להם בשירה בלא כלי שיר ולסמוך על הדעות בעצם השירה במכשיר או בטייפ לא הוי כלי שיר ודעת השבה"ל והצ"ח שבכה"ג הוי בכלל כלי שיר, אך אומרים שאין אפשרות רק בשירה באופן זה, ולכי אולי יש להקל בגוונא דמוכח דאין השירה לצורך שמחה, אלא לצורך הפסקה בין קטעים מסוימים וכיו"ב, ובאופן שקט, ומצטרף לזה כאן שאינו כלי שיר אלא דרך טייפ, אמנם בעלמא ודאי מחמירין בזה כמבוי באג"מ במנח"י ובקנ"ת, אבל בגוונא דליכא עצה אחרת קילא טפי ובודאי יש להעדיף זימרי קודש המעוררים לאהבת ה' ויראתו" עכ"ל.

⁴⁰ ע"י בקובץ פסקים ותשובות (שם סי' פז אות ב) **להגר"מ גרוס** שכ' גבי אבילות בספיה"ע וז"ל: "אשר שאל במי שאשתו עובדת במקום שעובדות אחרות שם שומעות רדיו ועי"ז היא ג"כ שומעת, וכדי למנוע דבר זהמביאה טייפ של שירים ועי"ז נמנעות האחרות מלפתוח את הרדיו, האם בימי ספיה"ע מותר להם למנוע שירים אלו, נראה דכיון ששמיעת השירה בכה"ג שאינו בכלי שיר אלא רק טייפ ולא בגוונא דמביא לידי ריקודים ומחולות אסירא רק ממנהגא ומאידך לשמוע דברים האסורים הוא מדינא, עדיפא שישמעו שירים ולא להיכשל, וכיון דאינו מעיקר הדין אין זה סיבה דתצטרך להפסיק לעבוד שם להפסיד פרנסתה, ואף תספורת שרי משום הפסד ממון וכ"ש בהא" עכ"ל. אמנם כיון דמיירי גבי אבילות בספיה"ע שאסור ממנהגא ולא מדינא לכן באבילות דביהמ"צ שחמור טפי יש לשאול כ"ז לחכם.

פרק ג' - שמיעת שירה ונגינה בסעודות מצוה

בברית מילה

א. לשיר בפה שירות ותשבחות לכ"ע מותר¹, רק שנחלקו הפוסקים אם מותר שירה בכלי זמר וריקודין ומחולות, די"א² שמותר גם לנגן. וי"א³ שאין להתיר כלי זמר וטייפ [אלא ריקודין ומחולות], ויש⁴ מחמירים שלא לעשות ריקודין ומחולות אלא שירה רגילה בלי שמחה יתירה, ויש⁵ מחמירים גם לשיר בפה, ומ"מ במקום שנוהגים היתר בכלי זמר בסעודות מצוה עד ר"ח אב יש להם על מי לסמוך⁶.

בבר מצוה ופדיון הבן

ב. מותר לעשות סעודת בר מצוה כרגיל בכל השנה אך ללא תזמורת, וכן ללא כלי שיר ומחולות, וכן אין להשמיע בבר מצוה מנגינות⁷, וכן אין להדליק טייפ אפי' לשמוע שירה בפה בלבד, כיון שהדלקת כלי

----- שער הציון -----

¹ כמבואר בכל הפוסקים דלקמן.

² **בשד"ח** (פאת השדה אסיפת דינים מע' ביהמ"צ סי' א' אות י') הביא מספר משא חיים למרן החבי"ץ שלא לנגן בשום ניגון בשלושת השבועות זולת בשעת ברית מילה. וכ"כ בשו"ת יחו"ד (חי"ו סי' לד) דעת שבשמחת מצוה כגון מילה, פדיון הבן, סיון מסכתא או בר מצוה מותר לשמוע שירי קודש המלווים בכלי נגינה, שכל שהיא שמחת מצוה יש להקל בדבר. וכ"כ **בשיכנה"ג** (סי' תקנא הגהות ב"י סקל"ג) שמותר להביא מנגנים בכלי שיר בברי"מ דהוא סעודת מצוה. אך מה שהביאו הפסקי תשובות (סי' תקנא הע' 91) וסי' נחמת ישראל (פ"ב הע' 35) בשם **שו"ת חיים שאל** (חי"א סי' לו) להתיר זה אינו ראייה דאולי מייירי להתיר לנגן בברי"מ בשאר ימות השנה משום דלא כתב להדיא בביהמ"צ, ולכן גם מה שהביא הפסקי תשובות להתיר בשם סי' אות חיים ושלוש (סי' רסה אות שלום סקכ"ט) ג"כ אינו ראייה ואדרבה משמע מדבריו דמייירי לגבי איסור שמיעת כלי נגינה בשאר ימות השנה ועי' התיר בברי"מ אבל מהיכא תיתי להתיר בברי"מ בביהמ"צ וצ"ע. ועי' בס' מעשה אברהם (יו"ד סי' מח), ובעיקרי הד"ט (חי"ד סי' לו אות כג), ובס' פנינת המקדש (פ"ה הע' מב), ומה שכתבנו בזה בהקדמה כללית הע' 24, 25, 26 לגבי שאר ימות השנה. ועי' בקובץ פסקים ותשובות-חודש ניסן **להגר"מ גרוס** (עמ' קלא אות יד) להגר"מ גרוס שכי' גבי אבילות בספיה"ע לגבי ריקודים וכלי זמר בברית מילה שאף שהמג"א המחצה"ש הח"י הא"ר והפמ"ג מתירים בסעודת מצוה בריקודים ומחולות מ"מ להלכה מחמירים בזה כהגר"ז והא"א שאוסרים ובמקומות שנוהגים לעשות ברית עם כלי שיר, מותרים גם בימים אלו, אולם מה שחדשים מקרוב באו שעושים כלי שיר בבר מצוה, אין לדבר יסוד, ובודאי שאין להתיר בימי הספירה עי"ש. ומ"מ אין ללמוד מזה מאבילות דביהמ"צ שחמור טפי.

³ **בא"ר** כתב שאפי' במילה עצמה אין נוהגין ליקח מנגינן, וכ"ד **מרן הגר"ש אלישיב זצ"ל** (תורת המועדים סי' תקנא ס"ה אות ג') וכ"כ הפסקי תשובות בשם שו"ת משנה הלכות (חי"ו סי' קט) **להגר"מ קליין (גאב"ד אונגואר)**, וכ"כ **מרן הגר"מ שטרנבוך** במועדים וזמנים (חי"ח סי' שלח) ובליקוטי תשובות והנהגות (על ת"ב עמ' ל"ג) הוסיף שכל ענין השירה במוזיק בברית הוא דבר חדש שראוי למונעו. אך בשו"ת תשובות והנהגות (חי"ה סי' קסז) כתב שמה שנוהגין לרקוד בגמר סעודת ברית מילה, יש להימנע מ"יז בתמוז כיון שאין זה מעיקר מצותה, והוסיף שמיהו בעיקר יש לזיזוה משבוע שחל בו ת"ב שיש שורש לאבילות בחז"ל או אף מר"ח, אבל בג' השבועות יש מקום להקל בלי כלי שיר. וגם **הגר"ר מאיר ברנדסדרופר זצ"ל** (בנתיבות ההלכה חלק מ"ד עמ' 476) אוסר להשמיע קול תזמורת בכל סעודת מצוה.

⁴ כ"כ בלוח אר"י ובשו"ת שרגא המאיר (חי"ב סי' יג).

⁵ כ"כ **מרן הגר"ח קנייבסקי** (נחמת ישראל פ"ב הע' 37) שכמדומה שלא שרים בפה בבין המצרים בסעודת מצוה. ועי' גם בסידור **היעב"ץ** שכתב שאין ליקח מנגנים לשום סעודת מצוה בימים אלו.

⁶ כ"כ **הכה"ח** (סי' תקנא סק"מ) ותלה השאלה האם מותר להביא מנגנים לכבוד מצות מילה שתלוי, שאלו המתירים דבר שמחה לצורך מצוה ה"ה הכא, ואילו לדעת האוסרים אסור עי"ש.

⁷ **מרן הגר"ש אלישיב זצ"ל** (אשרי האיש פס"ח אות ה'), וכ"כ **מרן הגר"מ שטרנבוך** (ליקוטי תשובות והנהגות עמ' ל"א ול"ג) גם לגבי פדיון הבן.

לשמוע שירה נחשב כעין כלי שיר, אכן, מותר בבר מצוה לזמר שירי קודש בפה⁸. ויש מתירים⁹ ריקודין ומחולות בלא כלי זמר. ויש מפוסקי ספרד¹⁰ שמתיר לשמוע שירי קודש המלווים בכלי נגינה, שכל שהיא שמחת מצוה יש להקל בדבר. [ולכן נראה שאשכנזים שאינם רגילים בתזמורת בבר מצוה אין להתיר¹¹].

בסעודת אירוסין ושמחת חברים [סנטוחה']

ג. בסעודת אירוסין מותר לשיר בפה אפי' בציבור, כיון שזה סעודת מצוה, אך לא ריקודים ומחולות וכ"ש שלא כלי זמר. ובקבלת פני חתן הנהוגה בישיבות במסיבה שעושים החברים לכבוד החתן מותר

----- שער הציון -----

⁸ כ"ד מרן הגר"ש אלישיב זצ"ל (אשרי האיש פס"ח אות ה'), וכ"כ בס' בנתיבות ההלכה (חלק מ"ד עמ' 476) בשם הגר"מ מאיר ברנדסדורפר זצ"ל, ובס' בנתיבות ההלכה הוסיף וכה הלשון: ומכל מקום ראוי לציין, שאם כי רבינו (הגרמ"ב) סבר כן והורה כן, אולם לא היה נמנע מלהשתתף באירועי שמחה שנתקיימו בליווי תזמורת, ואפילו בלי ל"ג בעומר (שעדיין נוהגים בו עיקר דיני הספירה), עם כל זה היה מפאר את מעמד ההדלקה בק"ק תולדות אברהם יצחק המתקיימת בליווי תזמורת, ובעוד עשרות אירועים כיוצא בהם. והיה אומר, שאף טייפ נחשב בכלל כלי שיר, ואסור לשמוע קול תזמורת מטייפ או נגן שלא בסעודת נישואין (כן היה רבינו רגיל להורות, ובביתו לא הרשה לקנות טייפ, והיה אומר שגם זה נכלל באיסור שמיעת קול שירה, כי לא הותר אלא שירה בפה, אך לא קול שירה הבוקעת מכלי, ואמר שזה מדויק ומבואר בלשון המחבר שכתב שגזרו שלא לנגן בכלי שיר וכל מיני זמר וכל משמיעי קול של שיר לשמח בהם, דלכאורה צ"ע דמאחר שכבר כתב איסור בכלי שיר וכל מיני זמר, מה כוונתו במה שהוסיף וכל משמיעי קול שיר, אלא ודאי שכוונת הדברים אף לטייפ וכיוצא בו, שבעצמותו אינו כלי שיר ולא כלי זמר, דאפילו הכי הוא בכלל האיסור כי חכמים אסרו כל קול שיר הנוצר על ידי כלי ולא התירו אלא בפה. (וכן הוכיח מרן הגר"ש וואזנר זצ"ל שמהא דכתב 'וכל משמיעי קול' משמע שגם שירה בפה המקולט בטייפ אסורה) וכשנשאל רבינו, דהלוא בזמן רבינו המחבר לא היה טייפ ומה שייד לומר שהמחבר נתכוין לזה, היה משיב על פי מה שכבר העיד לנו בספר התומים בקיצור תקפו כהן (סוף סי' קכ"ג קכ"ד) על המחבר והגרמ"א, וז"ל, ולדעתי אין ספק כי הכל בכתב מיד ד' השכיל על ידס, כי קושיות רבות שהקשו עליהם אחרונים ותירצו בדרך חריף ועמוק, וכמו כן כללו במתק וקוצר לשונם דינים הרבה ולאין ספק שלא כוונו להכל, כי איך היה אפשר לרב המלאכה מלאכת שמים שהיה עליהם ומי הוא הגבר שיעשה חיבור על כל התורה לקוח מכל דברי הראשונים ואחרונים ולא יכבד עליהם המלאכה מלאכת שמים, רק רוח ד' ניססה בקרבם להיות מכוון להלכה בלי כוונת הכותב וחפץ ד' בידם הצליח, עכ"ל. והיינו שדברי השו"ע נכתבו ברוח ד' אשר ניססה בקרבם, ולפעמים יכתוב תיבה שאין לה משמעות, והאמת הוא שזה בא להורות הלכה בשאלה שתעורר לאחר כמה דורות, - כתבי הגאון רבי משה ברנדסדורפר, והרה"ג דוד קליין שליט"א. והעיד הרב שמעון דב ברי"א ברנדסדורפר שליט"א נכד רבינו, שבילדותו הדליק פעם טייפ שהשמיע קול תזמורת, ורבינו אמר לו לכבות את הטייפ. ע"כ

⁹ כ"כ הפסקי תשובות (סי' תקנא הע' 92) בשם שו"ת משנה הלכות להגר"מ קליין זצ"ל ומועדים וזמנים להגר"מ שטרנבוך.

¹⁰ כ"כ בשו"ת יחו"ד (ח"ו סי' לד).

¹¹ ע"י בקונטרס על חודש אייר (וכעת צירפנו את זה גם בקונטרס זה בסוף החוברת עיי"ש) בהערות והוספות על פסקי הגאון רבי עזריאל אויערבאך שהארכנו בזה לגבי אבילות בספיה"ע והבאנו בשם האורחות חיים בהג' מהרש"ם (סי' תצג), וכן בשם המנחת יצחק (ח"א סי' קיח), שו"ת שרגא המאיר (ח"ב סי' יג), והגר"ע אויערבאך (בנתיבות ההלכה על ספיה"ע חלק לט עמ' 372) והגר"מ גרוס (אור לארבעה עשר פט"ז אות י') לאסור, ובשם היחו"ד (ח"ו סי' לד) להתיר, וכתבנו שאין זו מחלוקת אלא הכל תלוי לפי הרגילות שהספרדים שרגילים בכל בר מצוה לעשות עם תזמורת הכל הולך בזה אחר המנהג ולכן התיר להם היחווה דעת, משא"כ האשכנזים שאינם רגילים בזה אין להתיר להם, והבאנו סמך לכך מדברי מרן הגר"ש אלישיב זצ"ל (אשרי האיש פס"ה אות כא) שהורה לגבי בר מצוה ברי"ח סיון שאם היה הדרך כך היה אפשר להקל בתזמורת אבל אם לא, ודאי שלא. וחזינו שהכל תלוי לפי הרגילות, ומ"מ אין ללמד מזה לבין המצרים שחמור טפי מאבילות דספיה"ע, וכן מש"כ בפסקי תשובות בהל' ספיה"ע (סי' תצג הע' 39) שמהמג"א והמ"ב משמע שמותר בריקודין ומחולות בסעודת מצוה מהא דאסרו רק בסעודות של רשות אין ללמד מזה לבין המצרים שחמור טפי, ומ"מ נראה שגם מה שהיחו"ד התיר בביהמ"צ מיירי רק לספרדים שרגילים בכך כל השנה לעשות תזמורת בבר מצוה אבל לאשכנזים שאינם רגילים בכך אין להקל.

לשיר, אך ללא ריקודים, אלא בשירה בלבד¹², ובלא מחיאת כפים וכדו' כנהוג שלא לבא לידי ריקוד¹³. ויש שהורה¹⁴ שאף אין לשיר בשמחה זו. ובתשעת הימים יש שהורה¹⁵ שאין לעשות כלל רק לדחותה לאחר ת"ב.

בשבע ברכות

ד. בשבע ברכות מותר לשיר, אבל ריקודין ומחולות, וי"א¹⁶ שמותר, וי"א¹⁷ שאסור, וכן בכלי זמר, וי"א¹⁸ שמותר, וי"א¹⁹ שאסור, ויש מחלקים²⁰ דבמקום שנוהגים לזמר תמיד בכל שבע ברכות, אפשר להקל אף לזמר בכלי שיר, אבל במקום שלא רגילים לנגן בכל שמחת שבע ברכות, אם יעשו כך הרי זה

----- שער הציון -----

¹² כ"ד מרנן הגרש"ז אויערבאך (הליכות שלמה פי"ד הי"ד), והגר"ש אלישיב זצ"ל (אשרי האיש פס"ה אות כג, ופס"ח אות ד') [אך לגבי ספיה"ע הורה הגרש"א שמותר לרקוד לחתן בישיבה, כפי הרגילות שרגילים לרקוד לכבודו בכל השנה. וחזינן מהכא דיש חילוק בין אבילות דספיה"ע לאבילות ביהמ"צ], ומרן הגר"מ שטרנבוך (ליקוטי תשובות והנהגות על ת"ב עמ' לב), הגר"נ קרליץ (קרא עלי מועד פ"ב הע' יב), וכ"ד הגר"מ גרוס (קובץ פסקים ותשובות על חודש ניסן שיעור ט' אות יד) גבי אבילות בספיה"ע, ופשוט שה"ה לכאן, וכ"ה הגאון רבי עזריאל אויערבאך (קוני ביהמ"צ להגר"מ סנדר תשע"ד עמ' כה אות כה), והוסיף, שאין לשיר גם שירים שמחים, וכן בקוני ביהמ"צ להגר"מ סנדר (תשע"ד עמ' נ אות ו) בשם מרן הגרש"א זצ"ל שמ"מ יש למעט גם בשירים, וכ"כ היעב"ץ (בסידורו) שבשידוכין אין מרקדין [אולם לדעתו גם לא עושים סעודה].

¹³ כ"ד מרן הגרש"ז אויערבאך זצ"ל (הליכות שלמה שם). וכן נשאל מרן הגר"מ שטרנבוך (ליקוטי תשובות"נ שם) לגבי בחור החוזר לישיבה דמנהג לעשות לו כעין סעודה קטנה אם מותר בימים אלו לקבלו במחאות כפים, והשיב, שבשירה וריקודין ראוי למנוע דאין לעשות כן ברבים. אך לענין ווארט הורה מרן הגר"ש אלישיב זצ"ל (קוני ביהמ"צ להגר"מ סנדר תשע"ד עמ' ג) שמותר גם למחוא כפים אך יש למעט בזה.

¹⁴ מרן הגר"ח קנייבסקי (תורת המועדים סי' תקנא ס"ה אות ג'), והגר"ר מנחם מנדל לובין (בנתיבות ההלכה חלק מ"ד עמ' 534).

¹⁵ מרן הגר"מ שטרנבוך (ליקוטי תשובות"נ שם).

¹⁶ כ"כ הגר"ר מנשה קליין זצ"ל (גאב"ד אונגוואר) בשם מרן הגר"מ פיינשטיין זצ"ל (שו"ת משנה הלכות ח"ו סי' קט), וכ"ד מרנן הגר"ש אלישיב (אבני ישפה ח"א סי' קיג), הגר"ר בנימין זילבר (בירור הלכה תליתאה סי' תקנא), והגר"ר נתן גשטטר זצ"ל (שו"ת להורות נתן ח"י סי' מט), ומרן הגר"מ שטרנבוך (מועדים וזמנים ח"ח סי' שלח, ותשובות והנהגות ח"ד סי' קכח), והגר"נ קרליץ (סי' יד בבין המצרים פ"ז, ח).

¹⁷ היעב"ץ (סידור היעב"ץ שער החרסית דיני ביהמ"צ שער חמישי אות ד'), ומרנן הסטייפלר (אורחות רבנו ח"ב עמ' קכח), והגר"ש וואזנר זצ"ל (שו"ת שבט הלוי ח"ג סי' קנז) [והתיר רק שירים של מצוה], וכ"כ בשו"ת שרגא המאיר (ח"ב סי' יג), ועי"ע משי"כ בשו"ת מנחת אהרן (ח"ג סי' תרה), ובסי' בנתיבות ההלכה (חלק מ"ד עמ' 469) הובא בשם הגר"ר מאיר ברנדסדורפר זצ"ל שעריכת סעודת ש"ב לחתן וכלה בימי ביהמ"צ מ"ז בתמוז ואילך, אינו פשוט להתירא כלל, אך להלכה למעשה יש סמך להקל למעשה בימים שלאחר י"ז בתמוז עד ר"ח אב, שאינם אסורים אלא ממנהגא ולא מדינא. אמנם בשו"ת קנה בושם (ח"ג סי' לו) הוא כתב שאין להתיר אלא עצם עריכת הסעודה, שאין בה שמחה כ"כ אבל לשיר ולנגן כדרך מזמורי חתן וכלה, וכ"ש ריקודין ומחולות, אין שום מקום להקל כלל וכלל, ואפי' ללא שום סעודה.

¹⁸ כן מבואר במקו"ח לבעל החו"י (סי' תקנא) מהא דכ' שאסור לשמוע קול זמרה דמנא ודפומא אם לא בסעודת מצוה, וכ"כ הגר"ר מנשה קליין זצ"ל (גאב"ד אונגוואר) בשו"ת משנה הלכות (ח"ו סי' קט) בשם מרן הגר"מ פיינשטיין זצ"ל, [אולם עי' בס' מועדי ישורון (עמ' 129 הע' 27) שהגרמ"פ לא התיר כלי שיר בשבע ברכות בבין המצרים וצ"ע]. וכמו"כ כתב בס' הליכות שלמה (דיני תענית פי"ג הע' א') בשם מרן הגרש"ז אויערבאך זצ"ל שבשמחת חתן בשבעת ימי המשתה שנמשכים אחרי י"ז בתמוז, אין נוהגים דיני בין המצרים, וכן הוא לפי היחודה דעת שכל שהוא סעודת מצוה יש להקל בדבר. ועי' בקובץ פסקים ותשובות-חודש ניסן להגר"מ גרוס (עמ' קלא אות טו) שכי' גבי אבילות דספיה"ע שמותרים לכ"ע בריקודים וכלי שיר, ואף לאוסרים בשאר סעודות מצוה, שאני הכא שזוהי עיקר מצות שמחת חתן וכלה, ואף שיש מחמירים בזה לדינא שרי עי"ש. אך ללמוד מזה לאבילות דביהמ"צ דחמור טפי.

זלזול בימי בין המצרים. ונכון לסדר החתונה שיהיה נגמר ז' ימי המשתה קודם י"ז בתמוז²¹. ולגבי ריקוד בשבע ברכות בשבת יש מי שכתב^{21*} שהכל תלוי במנהג שאם מקפידים תמיד לרקוד בשבע ברכות בשבת יש לחשוש שאם ימנעו הוי אבילות בפרהסיא וירקדו, אבל אצל האשכנזים שלא נהגו לרקוד תמיד אין צורך לרקוד בשבת שבע ברכות בכל השבועות. וכמו"כ אלו הנוהגין שבמוצ"ש קודם הנישואין עושין ריקודין ומחולות אפשר שמותרים גם בזה²².

בסיום מסכת ומסיבות סיום בביה"ס וקייטנות וכדו'

ה. בסיום מסכת אין לנגן בה בכלי נגינה אך מותר לשיר בפה, וגם בזה ימנעו מהרגילות ולא להפליג בשירים^{22*}. ומסיבות סיום הנערכות בבית הספר ומוסדות, אם אכן זהו הנוהג לקיימן מדי שנה, יש מקום להתיר, אך בלא שירה וזמרה²³. ויש²⁴ שהורה שאף בקטנים שהגיעו לאבילות ויש צורך לעשות מסיבת סיום מותר אבל לא בשבוע שחל בו. ויש שהורה²⁵ שבתשעת הימים אסור לעשות כל מיני מסיבות כגון מסיבת סיום הנוהגים לעשות בסוף שנה בבית ספר וכיו"ב.

בסעודת מצוה בתשעת הימים

ו. יש מי שכתב²⁶ שבסעודות מצוה המתקיימות לאחר ר"ח אב לכ"ע אין לזמר אלא הניגונים שנהוג לזמר (כגון 'יום ליבשה' בברי"מ, או 'רחם בחדשך'²⁷, 'ולירושלים עירך'²⁸) ושאר שירי דביקות המעוררים לגאולת ישראל ובלא כלי זמר וריקודין ומחולות. ועיי' לעיל פ"א ס"ט.

----- שער הציון -----

¹⁹ מרן הגר"מ שטרנבוך (מועדים וזמנים ח"ח סי' שלח), והגר"ר מנשה קליין זצ"ל (גאב"ד אונגוואר) בשו"ת משנה הלכות (ח"ו סי' קט) בשם הגר"ח שטיין זצ"ל (ר"מ ישיבת טעלז), וכ"ד הגר"נ קרליץ (סי' יד בבין המצרים פ"ז, ח).

²⁰ מרן הגר"ש אלישיב זצ"ל (אבני ישפח ח"א סי' קיג, ותורת המועדים סי' תקנא ס"ה אות ג).

²¹ נטעי גבריאל (הל' בין המצרים ח"א פ"א הע' א' ובי).

^{21*} כ"כ מרן הגר"מ שטרנבוך (תשובות והנהגות ח"ה סי' קסז), והגר"מ גרוס (קובץ פסו"ת חודש ניסן עמ' קלב) הביא מהמקו"ח סי' תנא שמקום שנהגו לרקוד בשבת קודם החתונה מותרים גם בשבת חזון, וה"ה לעניינינו עיי"ש.

²² כ"כ הגר"מ גרוס (קובץ פסו"ת חודש ניסן עמ' קלד) גבי אבילות דספיה"ע והביא דוגמא לדבר וז"ל: "דוגמא לדבר ברמ"א (תקנא ס"א) שמישיש לו נישואין בשבת נחמו מותר לבוש בגדי שבת בשבת החתן והוא במנהגי מהרי"ל (עמ' רמג) ושם מבואר שהמעשה היה בליל שבת חזון, וה"ה לעניינינו שמותרים במוצ"ש כיון שיו"ט שלו הוא" עכ"ל. והנה אף דמייירי הגרמ"ג באבילות דספיה"ע מ"מ מהא דהביא הרמ"א גבי שבת נחמו והמהרי"ל בשבת חזון נראה שה"ה לאבילות דביהמ"צ.

^{22*} כ"ד מרן הגר"ש אלישיב זצ"ל (אשרי האיש פס"ח אות ו'), [והגר"י דרזי (בנתיבות ההלכה חלק מ"ד עמ' 544) הביא

בשמו דבסעודת סיום בתשעת הימים ימנעו בשירה ולא ילבשו בגדי שבת], והגר"נ קרליץ (קרא עלי מועד פ"ב הע' יב). וגם בזה לפי היחוד (ח"ו סי' לד) כל שהוא סעודת מצוה יש להקל גם בסעודת סיום.

²³ כ"ה הגר"ש אלישיב זצ"ל (תורת המועדים סי' תקנא ס"ה אות ג').

²⁴ כ"ה מרן הגר"מ שטרנבוך זצ"ל (ליקוטי תשובות והנהגות על ת"ב עמ' כט).

²⁵ כ"ה מרן הגר"ח קנייבסקי (סי' יד בבין המצרים פ"י, ה').

²⁶ כ"כ בשו"ת שארית שמחה (במברגר סי' טו).

²⁷ עיי' בליקוטי תשובות והנהגות (על ת"ב עמ' לב) שנשאל מרן הגר"מ שטרנבוך אם מותר לשיר שירים על החורבן כגון רחם בחדשך וכדו' באמצע השבוע, והשיב שיש לדון בזה.

²⁸ כן הורה מרן הגר"ח קנייבסקי (תורת המועדים ס"ה אות א') ששירים מענין החורבן, כגון ולירושלים עירך, מותר לשיר.

בשבת - זמירות שבת וניגון לכה דודי

ז. אע"פ שיש מי שהחמיר²⁹ לא לומר זמירות שבת כל שלושת השבועות, מ"מ הכרעת הפוסקים³⁰ שמותר לשיר זמירות שבת אפי' בשבת חזון בכל הסעודות, ואף למי שאינו רגיל בכך בכל שבתות השנה, ויכול³¹ גם להוסיף ניגונים שאינו מנגן בכל שבת. אמנם יש מי שהורה³² לבחורים בישיבה שאת הזמירות הקבועות בסידורים ורגילים לזמרם בכל שבת, ישירו גם בשבת זו בלא שינוי ואף בסעודה שלישית, אבל שלא ישירו שירים אחרים. וכמו"כ מנגנים בלכה דודי כרגיל³³. ובשבוע שחל בו לא ישירו אחרי הבדלה 'אמר ה' ליעקב'^{33*}.

לזמר ולרקוד 'טובים מאורות' לאחר קידוש לבנה בתשעת הימים

ח. מה שנוהגים לאחר 'קידוש לבנה' לזמר ולרקוד 'טובים מאורות' יש מהפוסקים שהורה³⁴ שאפי' בשבוע שחל בו ת"ב מותר לשיר 'טובים מאורות', ואף³⁵ לצאת בריקודין ומחולות כנהוג, ויש שהורה³⁶ שהמנהג הוא שאין מזמרים 'טובים מאורות'. ויש מי שמסתפק³⁷ בזה וכתב דמ"מ המיקל אין גוערין בו.

----- שער הציון -----

²⁹ **הלקט יושר** (עמ' 106) כתב שכן נהג **התרה"ד**. ואף שבס' כל המתאבל עליה כתב שלא ברור אם התכוון לזמירות שבת או לזמירות מוצ"ש, מ"מ כבר כתב **מרן הגר"מ שטרנבוך** (מועדים וזמנים ח"ח סי' שלח) דמייירי בזמירות שבת, והסביר דהיינו למנהגם שנהגו אבילות גם בשבת.

³⁰ **מרנן הגר"מ פיינשטיין** (שו"ת אג"מ או"ח ח"ד סי' קיב אות א') **והגרש"ז אויערבאך זצ"ל** (הליכות שלמה ביהמ"צ פט"ו א"ה הע' 33).

³¹ כ"כ **מרנן הגר"מ פיינשטיין זצ"ל** (שו"ת אג"מ שם).

³² כן הורה **מרנן הגרש"ז אויערבאך זצ"ל** (הליכות שם) לבחורים בישיבת קול תורה.

³³ בדברי תורה (מונקאטש ח"ו אות צח) כתב בשם בעל **השו"ת קול אריה** שהתרעם על האשכנזים שמזמרים לכה דודי בניגון אלי ציון, וסיפר שבהיותו עלם באזניו שמע בעירו שהיה בית אחד שקוננו בו שדים ורוחות בעליית הגג ר"ל עד כי הוכרחו הדרים לצאת משם ושמעו שם בלילה בימות החול שאמרו לכה דודי בניגון אלי ציון הנהוג, כאילו מתגרים בנו ללעג וקלס, וכנראה שהס"א נהנים מה שמזמרים ניגון זה בשב"ק.

^{33*} כ"ה **מרנן הגר"ש אלישיב זצ"ל** (בנתיבות ההלכה חלק מ"ד עמ' 454).

³⁴ כ"ה **מרנן הגר"ש אלישיב זצ"ל** (ספר קידוש לבנה עמ' קלא הע' ד'), **והגר"ח קנייבסקי** (נחמת ישראל פ"ב הע' 40).

³⁵ כן הורה **מרנן הגר"ש אלישיב זצ"ל** (ס' קידוש לבנה עמ' קלא הע' ה'). וכ"כ **הגר"מ גרוס** (קובץ פסו"ת חודש ניסן עמ' קלב סוף אות טו) גבי אבילות דספיה"ע. ועי' בס' נחמת ישראל (פ"ב הע' 42) שכתב לו **מרנן הגר"ח קנייבסקי** שבכלל לא ראינו מנהג זה לצאת במחול אחרי קידוש לבנה. ושאל אותו מהרמ"א (סי' תכו ס"ג) שכתב "ולכן עושין שמחות וריקודין בקידוש החודש דוגמת שמחת נישואין", וענה לו 'אולי פעם היו רוקדין אבל אני לא ראיתי מנהג זה'.

³⁶ כ"ה **מרנן הגרש"ז אויערבאך זצ"ל** (הליכות שלמה תפילה פט"ו א"ה הע' 22), **והגר"מ שטרנבוך** (תשובות והנהגות ח"א סי' רו) הורה שלא רוקדין. ועי' משי"כ ב'קול מהיכל' (ספיה"ע-תשס"ה) בשם מרנן הסטייפלר והגרש"ז ז"ע.

³⁷ כ"כ **הגר"ר מנשה קליין זצ"ל** (גאב"ד אונגוואר) בשו"ת משנה הלכות (מהדורא תנינא ח"א סי' תמג) בתשובה שהשיב **להגר"ר אפרים גרינבלאט זצ"ל**, וז"ל, "ולפענ"ד דבכזה דברים שאין להם מקור בש"ס קשה להשיב עליהם וכל ערום יעשה בדעת והרי אפי' בשבת ישנם מבני אשכנז שאינם מנגנים לכה דודי בשבת חזון וכ"ש בחול ואף דכוונתו רצויה והמשכיל ידום וכדאי הוא בית אלוקינו לבטל נגינה זו, ומ"מ המיקל אין גוערין בו שהרי כ' הרמ"א (בא"ח סי' תכו) 'ולכן עושין שמחות וריקודין בקידוש החודש דוגמת שמחת נישואין וכיון דמבואר גודל המצוה מי שכוונתו לש"ש אין מזניחין אותו' אלא שהרמ"א לשיטתיה בס"ד שם דאין מקדשין הלבנה קודם ת"ב ולא קודם יוה"כ ובמוצאי יוה"כ מקדשין אותו דאז שורין בשמחה אבל לא במוצאי ט"ב או שאר תענית" עכ"ל. עיי"ש עוד מש"כ בזה. ועי"ש בשו"ת ישכיל עבדי (ח"ח סי' לח אות ד' ס"ב).

ובקידוש לבנה שבמוצאי ת"ב יש מי שכתב³⁸ שאף שנוהגין עוד איסור בבשר ויין להתענג, מ"מ לרקוד ב'טובים מאורות' כיון דהוא למצוה וכעין סעודת מצוה מותר.

כלי זמר במסיבת חומש בתשעת הימים

ט. מסיבות חומש סעודה שעושים כהיום התלמודי תורה ברוב עם, עם כלי זמר בודאי אסור לעשות בימי בין המצרים³⁹.

----- שער הציון -----

³⁸ כ"כ מרן הגר"מ שטרנבוך זצ"ל (תשובות והנהגות ח"א סי' רו).

³⁹ כן הוא בתשובת מרן הגר"ח קנייבסקי שליט"א לידידי הגאון רבי גמליאל הכהן רבינוביץ שליט"א המובא בספרו קונטרס גם אני אודך (ח"ב סי' קג). וכן השיב לו הגר"י ליברמן שליט"א והודפס בספרו גם אני אודך תשובות מהגר"י ליברמן (תשע"א סי' פט) וז"ל: "אם כי מקור סעודה זו קדומה מאד ומובא ברוקח (סימן רצו), מ"מ כבר כתבו כנסת הגדולה (או"ח סימן שצג) וש"ך (יו"ד סימן רמה סק"ח), שאין נוהגין עכשיו לעשות חומש סעודה. ולפי זה נראה, שאין לעשות סעודה זו בתשעת הימים. ואף שכהיום נוהגים לעשות חומש סעודה, ויש מקומות שעושים אפילו סעודה, מ"מ אין שליט"א והובא לעשות סעודה זו בימים אלו, דידוע שנחלקו גדולי הדורות בזמן התחלת הלימוד, האם מתחילים ללמוד עם כל ילד דוקא בהגיעו לגיל חמש, וכן כתב הא"ר (סימן תצד סק"ג), או יש זמן מיוחד והוא ביום מתן תורתנו חג השבועות, ואפילו בסביבות בני חמש שעדיין אינו בגיל חמש או קצת יותר, מתחילים הלימוד בשבועות, כמו שכתבו הרוקח ורבינו אפרים ומובא במקור חיים (סימן תצד) וחק יעקב (שם סק"א) עיי"ש. הרי שאין סעודה זו צריכה להיות בדוקא ביום שנעשה בן חמש, וא"כ מסתבר שאין לעשות סעודה זו דוקא בתשעת הימים. וכדכתב המשנ"ב (תקנא סקע"ג) משמיה דהא"ר, שאם לא נזדמן בלימודו הסיום, לא ימהר או יאחר בשביל לעשות הסיום בימים אלו. וכמובן שכל זה בסעודה גמורה, אבל אם אין עושין סעודה גמורה אלא מיני מרקחת, לכאורה מותר לעשות כן, וכמו שכתב המג"א (או"ח סימן תקנא סק"י), דמה שנוהגין לאכול מיני מרקחת בשעת כתיבת התנאים, לא מיקרי סעודה וזה מותר בימים אלו, עיי"ש. אבל מסיבות חומש סעודה שעושים כהיום התלמודי תורה ברוב עם, עם כלי זמר בודאי אסור לעשות".

פרק ד' - המותרים בשמיעת שירה ונגינה בימים אלו

קטנים שלא הגיעו לחינוך

א. קטנים שלא הגיעו לחינוך, יש מהפוסקים¹ שהורו כי ראוי להחמיר בזה גם בשאר ימות השנה, וכל שכן בימי בין המצרים. ולכן אף בגני ילדים אסור לשיר שירי שמחה, אבל סתם שירים מותר². ויש שהורו³ שקטן שלא הגיע לחינוך מותר להשמיע לו שירים אם יש בזה צורך. ויש שהתירו⁴ רק עד ר"ח אב.

קטנים שהגיעו לחינוך

ב. קטנים שהגיעו לחינוך ג"כ אסורים לשמוע בכלי שיר בימים אלו⁵. ואם יש צורך לנגן עבור קטנים כגון בקייטנה וכדו' ישאלו לחכם⁶. ומ"מ בבית שיש בו ילדים קטנים שהגיעו לחינוך ולעיתים יש צורך להשמיע להם שירה, כדי להרגיע אותם וכדי שלא ישתובבו יתר על המידה, וכמו"כ מצוי שכדי להרדימם יש צורך להשמיע להם שירה ונגינה, יש מי שהורה⁷ כי בעת הצורך יש להקל בזה, ואף שאגב אורחיה גם הגדולים שבבית שומעים זאת. ועיי' בזה לעיל בפ"ב ס"א.

----- שער הציון -----

¹ כ"ה מרן הגר"ש וואזנר זצ"ל (קובץ עץ חיים, טו עמ' קכד ד"ה אחר, הובא בס' פנינת המקדש פ"ה הע' פז) הורה להחמיר כן בכל ימות השנה. ובס' חוט שני (חלק שבת ב-ג עמ' שכה) להגר"נ קרליץ כתוב: אסור לשיר שירים בביהמ"צ אף בגני ילדים, ודוקא שיר המביא לידי שמחה, אבל סתם שירים מותר. ודייק בס' כל המתאבל עליה שמשמע שגם בילדים שלא הגיעו לחינוך יש להחמיר. והקשה ממה שכתב לגבי ספיה"ע שגגנת שמגגנת בגן א"א לאסור, דהקטנים לא הגיעו לחינוך, והיא עצמה אין לה שמחה אלא שעושה מלאכתה. אך כאמור יש לחלק בין ביהמ"צ שחמור טפי מספיה"ע כמו שמצאנו חילוקים גדולים בפסקי מרן הגר"ש אלישיב זצ"ל בין ספיה"ע לבין המצרים.

² הגר"נ קרליץ (חוט שני שבת ח"ב עמ' שכה).

³ כ"ה מרן הגר"ש אלישיב זצ"ל (אשרי האיש פס"ח אות י'), [ולגבי ספיה"ע הורה שמותר לנגן בגני ילדים לתינוקות שלא הגיעו לחינוך כשאין למנגנת הנאה מזה, אבל במסיבות שיש הנאה לגגנת ולהורים אסור], וכן מבואר מדברי מרן הגר"מ פיינשטיין זצ"ל (שו"ת אג"מ ח"ד סי' כא אות ד') שאסר רק לקטנים שהגיעו לחינוך משמע שכשלא הגיעו לחינוך מותר. וכן הורה בעל השו"ת מחזה אליהו-הגר"ר פסח אליהו פאלק (פנינת המקדש פ"ה הע' פז) לגבי שאר ימות השנה שעל קטנים שלא הגיעו לחינוך אין איסור שמיעת שירה ונגינה.

⁴ עיי' בס' נחמת ישראל (פ"ב הע' 16) בשם קובץ הלי' לימי בין המצרים (עמ' 13).

⁵ כ"ד מרן הגר"מ פיינשטיין זצ"ל (שו"ת אג"מ או"ח ח"ד סי' כא ריש אות ד'), וכן מבואר במג"א (סי' תקנא סקל"ח) דאבילות דרבים נוהג חיוב חינוך. ועיי' בזה בס' פנינת המקדש (פ"ה הע' פז), ועיי' בשו"ת רבבות אפרים להגר"ר אפרים גרינבלאט זצ"ל שכתב (ח"ב סי' קנה אות ב') שילדים יכולים ללמד מוסיקה בביהמ"צ כי זה לימוד ולא הנאה. ועיי' גם בזה בס' נחמת ישראל (פ"ב הע' 15).

⁶ כ"ה מרן הגר"ש אלישיב זצ"ל (אשרי האיש פס"ח אות י').

⁷ כ"כ בס' מקדש ישראל (על עניני ביהמ"צ סי' כב) להגר"ר ישראל דוד הארפענס וז"ל: "ייל"ע בקטנים שהגיעו לגיל חינוך שאין יכולים להשכיבן רק ע"י כלי שיר, או בלא"ה יפריעו כל הבית, אזי יש להקל לערוך לפנייהם טייפ של ניוני כלי שיר כדי להשכיבן, או כשהן בוכין הרבה וא"א להשקטים כי אם ע"י כלי שיר וכו'. ונראה להתיר מטעם דבכה"ג הוא בכלל צרכי קטנים, ומבואר בשו"ע ה"ל שבת (סי' רמו וסי' שכת) דצרכי קטנים חשיב כצרכי חולה הכולל כל הגוף וכו', ומבואר בפוסקים דחולה מותר לו לשמוע כלי שיר באלו הימים, ואפי' בט' הימים. ושוב יל"ד שהגם שנמצא בבית גם גדולים, שגם הם ישמעו הזמרה, דאעפ"כ מותר דהו"ל הנאה הבא לו לאדם בע"כ. ועוד דכיון דא"א בלא"ה, גם זה

חולה או עצוב או עצבני

ג. **חולה** הצריך לשמוע כלי שיר וכדו' (להרגיע דאגתו וכדו') מותר לו לשמוע רק עד ר"ח אב⁸, ויש שהתירו⁹ גם עד השבוע שחל בו. והנמצא במצב **עצבות** י"א¹⁰ שאם שומע שירים ומנגינות שלא לצורך שמחה אלא כדי להפיג הרגשות של פחד ובדידות מותר. וי"א¹¹ שאין לשמוע נגינות בבין המצרים אף אם סובל מעצבות או מחוסר מנוחת הנפש, אא"כ סובל מדכאון. וחולה **עצבים** י"א¹² שרשאי לשמוע נגינות בכל ימי בין המצרים ואף ביום ת"ב כיון שיכול להסתכן אם ימנע עצמו מכך. וי"א¹² שישמע רק שירים של ניגונים המושרים על החורבן והגלות. ויש מי שהורה¹³ לגבי מי שהפסיק לעשן והמוזיקה מרגיעה אותו מעצבנותו, שאעפ"כ אסור לו לשמוע מוזיקה בימי הספירה [וכ"ש בביהמ"צ] דלא מתירים דבר אחד בשביל השני.

נשים

ד. אע"פ שיש מי שכתב¹⁴ לגבי כל ימות השנה לדון דנשים מותרות לנגן בכלי שיר, דלגביהן הניגון הוא כתכשיט, ואין מטרתן לשמחה שיש בניגון, מ"מ בימי בין המצרים נראה מסתימת הפוסקים שאין להקל בזה.

----- שער הציון -----
עצמו נכלל בכלל ההיתר של צרכי חולה" עכ"ל. וכ"ד **מרן הגר"ש וואזנר זצ"ל** (בקובץ עת חיים, טו, עמ' קכד ד"ה אחר והובא בס' פנינת המקדש פ"ה הע' פח) לגבי שאר ימות השנה, אבל אין ללמוד מזה לימי ביהמ"צ, וע"ע **בשו"ת אור לציון** (ח"ג פ"ג שאלה ג' הערה ד"ה ונראה שמי שחולה).

⁸ **שו"ת דברי שלום** (קרויוז ח"ד פסקי הלכות אות פ'). וכ"כ **הגר"מ גרוס** (קובץ פסו"ת חודש ניסן עמ' קלד) גבי אבילות בספיה"ע שחולה הנצרך להסיר דאגתו כגון רתוק למיטתו וכד' מותר לשמוע שירה בפה.

⁹ **מרן הגר"מ שטרנבוך** (ליקוטי תשובות והנהגות על ת"ב עמ' לג). וע"י גם בנטעי גבריאל (פט"ו הע' כב) שכתב שחולה שאושפז בבית החולים נראה להקל גם אחרי ר"ח אב.

¹⁰ **תשובת בעל הבני ישפה זצ"ל לידידי הגאון רבי גמליאל הכהן רבינוביץ שליט"א** בספרו גם אני אודך תשובות בעל האבני ישפה סי' קיא ענף ה' (עדיין לא הודפס ונמצא אצל המחבר הגר"ג רבינוביץ), **וכן מרן הגר"ש ז"א אויערבאך זצ"ל** (הליכות שלמה פ"ד הע' 8, ובדיני ספיה"ע פ"א הע' 54) הורה כמה פעמים להקל בשמיעת קלטות אם המטרה היא רק להפיג בדידות או פחדים, כגון באשה אלמנה השוהה לבדה בבית וכדו'. וכן הורה לאלמנה ב"ב חודשי אבילות על אביה. ופעם הורה להתיר נגינה בכלי פסנתר בבית חולנית כדי לחזק רוחה, בהטעימו: 'אטו גרע מחטטין שהתירו לסוך ראשו מפני שאין זה לשם תענוג, וה"נ הרי אין המטרה לשמחה, אלא להקל מעליה הפחד'. והגר"ר מנחם מנדל לובין (בנתיבות ההלכה חלק מ"ד עמ' 534) הורה לענין אלמנה הזרה לבדה ורוצה לשמוע שירים להפיג פחדה שיש לומר לה שתשמע דרשות. וע"י מה שכתבנו בסוף ההקדמה כללית בענין שמיעת שירים בזמננו מה שגדולי הפוסקים כתבו ללמד זכות על מה שנהגו להקל בזמננו [אבל אין ללמוד מזה לבין המצרים דמה שכתבנו שם זה לגבי שאר ימות השנה].

¹¹ **הגר"ב"צ אבא שאול זצ"ל** (שו"ת אור לציון סי' כה אות ב').

¹² **הגר"ב"צ אבא שאול זצ"ל** (שו"ת אורל"צ סי' כה אות ב'). **והגר"מ גרוס** (קובץ פסו"ת חודש ניסן עמ' עמ' קלב אות טז) גבי אבילות בספיה"ע דמי שעצבו רופפים וצריך לשמוע נגינה לצורך רפואה שמותר.

¹² **מרן הגר"ח קנייבסקי** (תורת המועדים סי' תקנא ס"ה אות ו').

¹³ כ"ה **מרן הגר"ש אלישיב זצ"ל** (אשרי האיש פס"ה אות כ') לגבי ספיה"ע, ופשוט שה"ה לימי ביהמ"צ.

¹⁴ כ"כ **הצפת פנח** (על הרמב"ם ה' תעניות פ"ה הי"ד) על הרמב"ם וז"ל: "אפשר דנשים מותרות, דהוה כמו תכשיט, כמבואר בירושלמי פ"א דפאה ה"א [שם איתא, 'מותר לאדם ללמד את בתו יוונית מפני שהוא תכשיט לה'] וכו', דלא גזרו רק על דבר שיש בו תענוג ושמחה". עכ"ל. ועיי"ש שהביא סימוכין לחידושו.

חתן וכלה

ה. חתן וכלה מעיקר הדין מותר להם לשמוע מוזיקה בימים אלו שהוא כרגל אצלם והוא יו"ט שלהם. אמנם בלא שאחרים יראו שהוא דברים דנהגו בזה איסור¹⁵.

¹⁵ כן הורה מרן הגר"מ שטרנבוך (ליקוטי תשובה"נ על ת"ב עמ' לג).

פסקי חתנא דבי נשיאה עמוד ההוראה הגאון הגדול רבי עזריאל אויערבאך שליט"א

על דיני אבילות המקדש

(מתוך ספר בנתיבות הלכה חלק מ"ד עמ' 513)

עם הערות והוספות

כשאין מקום לאמה

א. אם אין מקום מול הפתח לעשות אמה על אמה מרובע, לא מהני לעשות אמה על אמה כדי לרבע בצורת מלבן¹.

כשאין מקום נגד הפתח

ב. אם אינו יכול לעשות זכר לחורבן כנגד הפתח, עדיף לעשות את הזכר לחורבן מעל הפתח מבפנים, מלעשות בצד בסמוך להפתח².

מקומות ציבוריים

ג. במקומות ציבוריים אין נוהגים לעשות זכר לחורבן, לכן בת"ת³, בתי ספר של בנות⁴, אולמי שמחות⁵ ופנימיות של ישיבות⁶ אין עושים זכר לחורבן.

----- שער הציור -----
¹ וכן דעת מרן הגר"ח קנייבסקי (שאלת רב עמ' 310, ופנינת המקדש פ"א הע' נז), וכ"כ בס' פנינת המקדש (פ"א הע' נז) בשם בעל השו"ת מחזה אליהו (הגר"ר פסח אליהו פאלק), וכן עולה ע"פ דברי הפמ"ג שכתב (סי' תקס א"א סק"ג) שהאמה על אמה צריך שתהיה דווקא בריבוע ולא ארוך וצר וכדו'. מאידך דעת מרן הגר"מ פיינשטיין זצ"ל (ספר הבית סי' יט סוף הע' יא) שאם אין מקום כנגד הפתח לעשות אמה על אמה מרובע, בכה"ג יעשה אם אפשר זכר לחורבן נגד הפתח בצורת מלבן ששטחו אמה על אמה.

² וכן דעת מרן הסטייפלר (אורחות רבנו ח"ב עמ' קמז אות ו') והגר"ר מנשה קליין זצ"ל (גאב"ד אונגוואר) כמובא בס' בנתיבות ההלכה (חלק מד עמ' 467), וכ"כ הגר"ר ישראל יעקב פישר זצ"ל (הליכות אבן ישראל עמ' שפו ס"ח). אך עיי' בס' הבית (סי' יט הע' יא) שהביא בשם הגר"י פישר שבכה"ג יעשנה במקום הקרוב יותר לקיר שהוא מול ונגד הפתח וצ"ע) וכ"כ בשו"ת משכנות הרועים (סי' יח). מאידך, היעב"ץ במור וקציעה (ד"ה ואין מחייבין) העיד שנהג בעצמו דבכה"ג שלא יכל לעשות נגד הפתח ממש שקיים מצוות קליפה בכותל שבצד הפתח, תיכף לכניסה סמוך לפתח. וכן פסקו הגר"צ אבא שאול זצ"ל (שו"ת אור לציון ח"ג פ"ל שאלה א') ובעל השו"ת מחזה אליהו (הגר"ר פסח אליהו פאלק) והובא בס' פנינת המקדש (פ"א הע' נא) שבכה"ג יש לשייר אמה בכותל שלצד הפתח, סמוך ונראה למקום הכניסה. וכן דעת הגר"נ קרליץ (בנתיבות ההלכה חלק מ"ד עמ' 491) שאם אין אפשרות לשייר בכותל של מול הפתח משיירין בכתלים שבצדדין, שגם בזה ניכר כשנכנס לפתח, ורק אם אין מקום בכתלים שבצדדים משיירין בכותל של הפתח שיהא ניכר כשיושב בביתו מול הפתח. ועיי' בנתיבות ההלכה (גיליון 12 עמ' 30, והובא בס' אשרי האיש א"ח ח"ג פע"ג הע' רפו) שהביא עדות מרבינו הגר"ע אויערבאך שליט"א שמקום האמה על אמה בבית חמיו (מרן הגר"ש אלישיב זצ"ל) בתוך החדר מול המקום שיושב ולומד, ולא מעל הפתח כיון שנמצא בעיקר במקום לימודו, ורוצה לראות את האמה על אמה כנגדו תמיד. ובס' בנתיבות ההלכה (חלק מד עמ' 133) הביאו שכן נהג אביו מרן הגר"ש ז"א אויערבאך זצ"ל, ושאצל מרנן הגר"מ שך והגר"ש וואזנר זצ"ל היה האמה על אמה מול הכניסה.

³ וכ"כ הגר"ר מנשה קליין זצ"ל (גאב"ד אונגוואר) כמובא בס' בנתיבות ההלכה (חלק מד עמ' 468), ובס' פנינת המקדש (פ"א הע' עז) כתב לגבי ת"ת שהם בכלל בתי מדרשות שפטורים מלשייר שם אמה בלא סיד כמש"כ רוב הפוסקים, דלענין ביהכ"ס כתבו המג"א (סי' תקס סק"ב) והפמ"ג (שם) שאין צריך לשייר והובא דבריהם בערוה"ש (סי' תקס

בתי מלון

ד. אולם בית מלון יש לעשות זכר לחורבן בכניסה למלון, ואין צריך לעשות זכר לחורבן בכל חדרי המלון.⁷

דירה להשכרה

ה. בית שמיועד להשכרה אין צריך לעשות שום זכר לחורבן, דהמשכיר פטור כיון שאינו דר שם והשוכר פטור כיון שאין הדירה שלו.⁸

----- שער הציון -----

סי"ה) ובביה"ל (סי' תקס ד"ה שאין). ולפי"ז כתבו בשו"ת לב חיים (חי"ג סי' קכח) ושו"ת מנחת אלעזר (חי"ג סי' סו אות ג') שה"ה בית המדרש שאין צריך, וכן הביא בס' אהל משה (עניני המקדש והגלות עמ' שיד הע' שדמ) בשם **מרן הגרש"ז אויערבאך זצ"ל**. ועיי' בספר זכרון ירושלים (פ"ד אות ט') ובס' אהל משה (שם) ובשו"ת מנחת אלעזר (שם) ובס' פנינת המקדש (שם) בשם בעל השו"ת מחזה אליהו (הג"ר פסח אליהו פאלק) כמה טעמים לדין זה, ואכמ"ל. מאידך בדעת תורה (ד"ה אלא טח ביתו בטיט) בשם שו"ת מהר"ם בר ברוך החדשות (לסי' שא) ובס' יוסף אומץ (סי' תתצב) ובדרכי חיים ושולם (אות תרפב) כתבו שיש לשייר גם בביהכ"ס אמה על אמה בלא סיד.

⁴ וכן דעת **הג"ר מנשה קליין זצ"ל (גאב"ד אונגוואר)** כמובא בספר בנתיבות ההלכה (חלק מ"ד עמ' 468). ודעת **מרן הגר"ש אלישיב זצ"ל** (אשרי האיש או"ח ח"ג פ"ג אות ה') שבנין של סמינר ובית ספר לבנות, רצוי לשייר אמה על אמה בחדר אוכל וכדו'.

⁵ וכ"ד **הג"ר מנשה קליין זצ"ל (גאב"ד אונגוואר)** כמובא בס' בנתיבות ההלכה (חלק מד עמ' 468), וכ"כ בס' פנינת המקדש (פ"א הע' פז) בשם בעל השו"ת מחזה אליהו (הג"ר פסח אליהו פאלק) שאולמי שמחות פטורים משיור אמה על אמה מכיון שמקום זה אינו מקום של דיורים. מאידך דעת **מרן הגר"ח קנייבסקי** (תורת המועדים סי' תקס סק"ב) שאולמי שמחות אע"פ שהוא מקום ציבורי, מ"מ כיון שהוא שייך לאדם פרטי, צריך לעשות שם אמה על אמה, ובפסקי תשובות (סי' תקס הע' 31) כתב שכן משמע מדברי **השל"ה הק'** (ריש מס' תענית ד"ה וכן) וכבר דחה הראיה מהשל"ה בס' פנינת המקדש (שם הע' פז) משום דמדברי השל"ה נראה דמיייר באופן שהיו מכינים בתיים לשמחת הנישואין, ולא במקום שמיועד רק לשמחות עי"ש.

⁶ וכן דעת **מרן הגר"ש אלישיב זצ"ל** (אשרי האיש או"ח ח"ג פ"ג אות ה') שפנימיה של ישיבה הרי היא כבנין של מצוה שאין צריך לשייר בה אמה על אמה. וכ"ד **הג"ר מנשה קליין זצ"ל (גאב"ד אונגוואר)**, וכן דעת בעל השו"ת מחזה אליהו (הג"ר פסח אליהו פאלק) כמובא בס' פנינת המקדש (פ"א הע' פב) עיי"ש טעמו. מאידך דעת **מרן הגר"ח קנייבסקי** (תורת המועדים סי' תקס סק"ב) והג"ר אביגדור נבנצאל (בנתיבות ההלכה חלק מ"ד עמ' 516) שגם פנימיה חייבת בשיור אמה על אמה, כי אינה בגדר מקום של מצוה, וגם אינה בגדר מקום של ציבור, אלא בגדר מקום פרטי שהושאל לבחורים המתגוררים שם. ודעת **הגר"נ קרליץ** (בנתיבות ההלכה חלק מ"ד עמ' 498) שפנימיה של ישיבה, הישיבה צריכה לשייר. ובשו"ת משנה הלכות (מהדו"ת ח"א סי' תסג) **להג"ר מנשה קליין זצ"ל** (גאב"ד אונגוואר) מסתפק אם צריך לשייר בפנימיות אמה על אמה ללא סיד. ולענין חדר האוכל של הישיבה גם **מרן הגר"ח קנייבסקי** (תורת המועדים שם) מודה שאין צריך לשייר, וכ"ד המחזה אליהו (פנינת המקדש שם הע' פי ועיי"ש הע' פא).

⁷ וכ"פ **הג"ר מנשה קליין זצ"ל (גאב"ד אונגוואר)** כמובא בס' בנתיבות ההלכה חלק מד עמ' 468, ובפסקי תשובות (סי' תקס הע' 31) כתב שכן משמע מדברי **השל"ה הק'** (ריש מס' תענית ד"ה וכן). מאידך בס' פנינת המקדש (פ"א הע' צד) כתב בשם בעל השו"ת מחזה אליהו (הג"ר פסח אליהו פאלק) שבתני מלון, אם אין בעל המלון מתגורר שם אין חיוב לשייר בהם אמה על אמה, מכיון שבעל המלון אינו גר שם, והאורחים המתארחים במלון אף הם פטורין דלגביהם הוי דירת עראי, ואף פונדק פטור מעיקר הדין ממוזזה, וה"ה שפטורים משיור אמה על אמה, עיי"ש.

⁸ וכ"כ **בשו"ת מגדל השן** (סי' סא) **ובשו"ת אגרות משה** (או"ח ח"ג סי' פז) שאף אם המשכיר היה חייב לשייר ולא שייר ונעשה הבית באיסור, מ"מ השוכר אינו צריך לקלוף ולשייר, כיון שאין זה ביתו שלו אלא שרק שכור לו לצורך שימוש. אך סיים המגדל שן דמדברי הש"ס משמע שיש להחמיר בענינים אלו, ולא כתב זאת אלא על דרך המדומה ולמעשה יש להחמיר. מאידך דעת **מרן הגר"ש אלישיב זצ"ל** (אשרי האיש או"ח ח"ג פ"ג אות א) וכ"כ בספר בנתיבות ההלכה (חלק מ"ד עמ' 468, 475) בשם **הג"ר מנשה קליין (גאב"ד אונגוואר)** והג"ר **מאיר ברנדסדורפר זצ"ל**,

לבישת בגד הקריעה

ו. הקורע קריעה כשרואה את מקום המקדש יכול לפשוט מיד את הבגד הקרוע בעודו נמצא בכותל המערבי.⁹

חיוב נשים בקריעה

ז. נשים אינם יכולות להקל בקריעה על ירושלים ומקום המקדש, ויש להן לקרוע טפח כנגד הלב, ואין להם להקל לקרוע טפח מלמטה.¹⁰

----- שער הציון -----
וכ"כ בשו"ת דבר יהושע (ח"ב סי' עג אות ג') ובשו"ת אבני ישפה (ח"א סי' קטז ענף ב') וכן נקט בספר זכרון ירושלים (סוף פ"ד) ובסי' בירור הלכה (או"ח ח"ג) להגרא"י זילבר שמוטל על השוכר חיוב בזמן השכירות לדאוג לכך שתהיה הדירה עם אמה בלא צבע. לכן הוא חייב לקלף בדירה אמה על אמה. ודעת הגר"נ קרליץ (בנתיבות ההלכה שם עמ' 498) שהבעה"ב חייב לשייר. רק שנחלקו הפוסקים אם כדי לקלף צריך לשאול את המשכיר שמרן הגר"ח קנייבסקי (אורחות רבנו ח"ב עמ' קמח אות יא) שאל את מרן החזו"א זי"ע אם מחויב בדירה שכורה לגרד אמה על אמה זכר לחורבן, וענה לו החזו"א זי"ע שבלי רשות מבעה"ב אסור לגרד, ואם בעה"ב אינו נמצא כאן לשאלו פטור. מאידך דעת מרן הגר"ש אלישיב זצ"ל (תורת המועדים סי' תקס סק"ה) שאף כשהמשכיר פטור מלשייר, השוכר חייב ורשאי לעשות אמה על אמה אף אם המשכיר אינו מרשה לו. אכן, אם המשכיר מקפיד על כך ויצטרך לריב עמו מחמת כך, או שיגרם לו הפסדים מכך כגון שהמשכיר יחייבו לצבוע את הבית מחדש בתום תקופת השכירות, אינו חייב לקלף. וכע"ז כתב באבני ישפה (ח"א סי' קטז ענף ב' ד"ה ולכן יוצא) שאם שאל השוכר את המשכיר ואינו מסכים לזה, אסור לו לקלף. וכן אם אמר המשכיר לשוכר שנותן לו רשות לקלף עתה אמה על אמה, ובתנאי שבסוף השכירות יצבע הדירה מחדש, יש להקל ולפטור את השוכר מלקלף אמה על אמה. וכ"כ בשו"ת דבר יהושע (שם) שאם המשכיר ישראל, אפשר לנקוט בסתמא דנותן לו רשות לקלף אמה על אמה, ואין צריך לשאול אותו על כך, ואם המשכיר הוא עכו"ם יפייסו בדמים כדי שיתן הסכמתו. ודעת הגר"ש דבליצקי (בנתיבות ההלכה שם עמ' 514) לגבי מי ששוכר ממי שאינו שומר תורה ומצוות יש לו לעשות זכר לחורבן, ואם בעה"ב אינו נותן לו רשות הרי הוא פטור מדין אונס. וכל האמור הוא לענין מי שנכנס לדירה שכורה, האם מוטל עליו חיוב לקלף מהקיר אמה על אמה שתהיה בלא צבע. אבל אם השוכר צובע את הדירה השכורה, הרי הוא חייב לשייר אמה על אמה בלא צבע אפי' אם שכר הדירה מנכרי כמבואר בפמ"ג (סי' תקס א"א סוף סק"ד). ולפי"ז לא קשה מה שבספר הבית (סי' סוף הע' כג) התפלא על האג"מ שפסק נגד הפמ"ג דהפמ"ג מיייר בשוכר שצובע הדירה ובוזא אפשר דגם האג"מ מודה דחייב ויל"ע. אמנם בתורת חיים (סי' תקס סק"ב) כתב ללמד זכות על מי שגר בדירה בשכירות, ולאחר מספר שנים הדירה חוזרת לבעליה, או לרשות, דבאופן זה אין חיוב על השוכר לשייר אמה על אמה, כי רק על ביתו של אדם יש חיוב זה. ושוב חזר בו, כי כתב הפמ"ג דהדר בשכירות ומסייד ביתו, צריך לשייר אמה על אמה בלא סיד. אך בשו"ת קנין תורה (ח"א ריש סי' קיז) מעיד על עצמו שאינו נוהג בשיור אמה וכתב בזה"ל: "אם כי לא זכיתי עוד לבית משלי, אך הלא הפמ"ג כותב דגם הדר בשכירות בבית עכו"ם אם מסייד או תולין קובריצון בהכתלים צריך לשייר אמה על אמה, אך כי לא ראיתי כן אצל אבותי ורבותי". ע"כ. וע"ע בדינים והנהגות ובסי' הבית (פ"י הע' כד) ובסי' פנינת המקדש (פ"א עמ' קטז).

⁹ וכ"ד מרן הגר"ח קנייבסקי (דולה ומשקה עמ' ריב) והגר"ש דבליצקי (קונטרס אחר כותלנו אות טו), וכ"ה בסי' סבו ציון (עמ' סה שאלה קצו), וכ"כ בסי' פנינת המקדש (פ"ז הע' קסא) בשם בעל השו"ת מחזה אליהו (הג"ר פסח אליהו פאלק), וכן נהג מרן הסטייפלר זצ"ל (אורחות רבנו ח"ב עמ' קמח) וכן הוא הורה (אורחות רבנו ח"א עמ' שיח). מאידך, דעת מרן הגר"ש אלישיב זצ"ל (אשרי האיש או"ח ח"ג פ"ג אות כג) שאת הבגד הקרוע צריך ללבוש כל זמן שהייתו במקום החורבן.

¹⁰ וכן הורו מרן הסטייפלר (אורחות רבנו ח"ב עמ' קמט) הדברי יציב מצאנו (הליכות חיים, מועדים וזמנים עמ' רמג) הגר"ר יעקב קמינצקי (סי' במחיצת רבנו עמ' ריז), והגר"ש אלישיב זצ"ל (פנינת המקדש פ"ז הע' 34), וכ"ה הגר"ש דבליצקי (זכרון בצלאל סוף הקדמה לסעיפים לו-לח ריש עמ' קכד), הגר"נ קרליץ (שו"ת רבבות אפרים ח"ח סי' קעד), הג"ר אביגדור נבנצאל (בנתיבות ההלכה חלק מ"ד עמ' 520), וכ"ד מרן הגר"ח קנייבסקי, וגאב"ד ירושלים הגר"ט ווייס (סי' פנינת המקדש שם).

כשרואה קודם את ירושלים

ח. הנוסע לכותל המערבי ורואה קודם את ירושלים וצריך לקרוע גם על ירושלים אינו יכול לשהות עם הקריעה הזו עד שיגיע למקום המקדש¹¹. ואם רוצה בדווקא לקרוע קריעה אחת על שניהם יסגור את עיניו עד שיגיע לכותל המערבי ואז יראה בבת אחת את ירושלים ומקום המקדש¹².

¹¹ מאידך, דעת מרן הסטייפלר זצ"ל (אורחות רבנו ח"א עמ' שכ אות ז' וח"ב עמ' קג) שמותר להתעכב ולא לקרוע על ירושלים עד שרואה את מקום המקדש, ומה שכתב הש"ע שקורעים פעמיים אינו אלא לכתחילה.

¹² וכן נהגו הסטייפלר (אורחות רבנו ח"ב עמ' קנד אות יח, וח"א עמ' שכב) והדברי יציב מצאנו זצ"ל (הליכות חיים, מועדים וזמנים עמ' רמא ס"א) לעצום העיניים ולא לפותחם עד בואו אל מקום אשר ממנו רואים את מקום המקדש, ואז יעשה קריעה.

השמעת קלטות בחתוננו

ט. חתונות בירושלים אין להדליק קלטות של שירה ואין נפק"מ אם זה קלטת של שירה בפה או בכלי זמר¹³.

ניגון בכלי בשבע ברכות

י. בסעודת שבע ברכות בירושלים אין לנגן בכלי שיר כמו בחתונות¹⁴.

פסקים ששמענו מרבינו הגר"ע שליט"א

בן גדול הסמוך על שולחן אביו לענין קריעה

יא. בן הסמוך על שולחן אביו אינו צריך לקרוע, כי אין לו רשות לקרוע, שהבגד של אביו. [ספר שריד בית מקדשנו עמ' יא בשם מרן שליט"א]. והיינו דוקא אם האבא מקפיד אבל אם אינו מקפיד חייב לקרוע. ובסתם צריך לבקש רשות אביו¹⁵. [כן אמר לי מרן שליט"א].

----- שער הציון -----

¹³ עי' מה שכתבנו בזה בהערות והוספות על פסקי הגר"ע אויערבאך על ספיה"ע (הע' מס' 7, 8).

¹⁴ וכן אמר לי הגר"מ גרוס בשם מרן הגר"ש אלישיב זצ"ל וכן הובא בשמו בקונטרס פניני שבע ברכות (עמ' מו), ובשבות יצחק (פורים פ"ז הע' יד), ובסי' ישא יוסף (ח"א סי' קכא). מאידך, דעת הגר"ר ישראל יעקב פישר זצ"ל (הליכות אבן ישראל עמ' 36 הע' יג) כי כל האיסור לנגן בכלי זמר הוא רק על חתונה, ולא בשבע ברכות.

¹⁵ וכ"ד מרן הגר"ח קנייבסקי (תל תלפיות פ"י הי"ד) שאם אביו מקפיד על הבגד אי"צ לקרוע בסמוך על שולחנו. מאידך, הגר"ר נתן גשטטנר זצ"ל (שו"ת להורות נתן ח"ב סי' לט) והגר"מ גרוס (מנוחת אמת פ"ב סי"ח), וכ"כ בשו"ת שרגא המאיר (ח"ב סי' עד) שע"פ הסברא דניחא ליה לאיניש למיעבד מצוה בממוניה חייב הבן לקרוע גם בלי רשות מאביו. והוסיף הגר"נ גשטטנר שרק אם אמר לו אביו בפירוש שלא יקרע בגדו אז לא יקרע. וכ"כ מרן הגר"מ שטרנבוך (תשובות והנהגות ח"ה סי' קסה) וז"ל: "מה שפסק גדול אחר שבחור ישיבה פטור מקריעה מפני שהבגד שייך לאביו, תמוה הדבר, ראשית דמסתברא שנתן לו במתנה והבגד שלו לגמרי, וכמו באתרוג, שאם נותן לבנו הסמוך על שולחנו הוי שלו לצאת בו, כך הבגדים שלו. אבל בלאו הכי נמי נראה שמדין צדקה חייב אדם לדאוג לחבירו לספק לו צרכיו הגשמיים, וכש"כ הרוחניים שיוכל לקיים מצות חז"ל לקרוע, ואין לפטור בחור כלל" עכ"ל. וכ"ה מרן הגר"ח קנייבסקי (בנתיבות ההלכה חלק מד עמ' 498) שאם יודע אבין שהולך שיקרע. ודעת מרן הגר"ש אויערבאך זצ"ל בתשובה שהשיב להגר"ר יוסף שוב (בנתיבות ההלכה חלק מ"ד עמ' 446) דכמו שאביו קונה לו תפילין וציצית וכדו' כדי שיקיים מצוות כך אביו רוצה שיתנהג כדין ויקרע את בגדו כשרואה את מקום המקדש. וכן הגר"ר ישראל יעקב פישר זצ"ל (הליכות אבן ישראל עמ' שצג ס"י, וקונטרס שריד בית מקדשנו שם) אמר על שאלה זו 'דאזיה אבא אינו רוצה שבנו יקיים מצוות. אמנם כהיום אחרי הקולות הרבות שיש בהלכה זו יש הרבה הורים שמקפידים ע"ז שבנם לא יקרע את בגדיו וכפי ששמעתי וכנראה שלכן פסק רבינו הגר"ע שליט"א שצריך את רשות אביו ובלי זה לא יקרע. ואכן, מצאתי בפסקי תשובות (סי' תקסא הע' 22) שכתב שאולי צריך הבן לבקש רשות אביו, כי אפשר שאם אביו ידע שקרע הוא יתן לו בגד פשוט וזול בשביל שלא יקלקל בגד חשוב, ואם הבן לא נהג כן וקרע בגד חשוב אפשר דהוי ליה כגזל. וכן נראה דעת הגר"נ קרליץ שפסק בענין זה (בנתיבות ההלכה שם עמ' 498) שאם יודע אביו שבנו הולך לכותל שיקרע. ומשמע שבלי זה אין נכון לקרוע בלא רשות אביו. ודעת מרן הגר"ש אלישיב זצ"ל (אשרי האיש או"ח ח"ג פע"ג אות כא) שאף שבגדיו שייכים לאביו חייב בקריעה. ובטעם הדבר ראיתי בספר בנתיבות ההלכה (שם עמ' 447) שהביא הר' יוסף ולדשיין ששאל לרבינו וכה היו הדברים: שאלה: האם זה שהבגדים שאני לובש הם של ההורים שלי, זה היתר לא לקרוע כשאני הולך לכותל. תשובת הגר"ש: אבא שלך יקפיד על זה? שאלה: כן. תשובת הגר"ש: למעשה אבא שלך הביא לך את זה מתנה, אם תרצה לקדש אשה עם הבגדים שלך, תהיה מקודשת. אם היה משאיל לך אז בסדר, אבל אני לא רואה שזה נקרא שאלה, זה נקרא מתנה. מה שאתה רוצה אתה יכול לעשות עם זה. זה לא היתר. שאלה: כשזה קטן עלי זה עובר לאחים שלי, ש"מ שזה שאלה. תשובת הגר"ש: אח"כ אתה נותן במתנה. ע"כ

תושבי ירושלים

יב. תושבי ירושלים החדשה מחוץ לעיר העתיקה חייבים לקרוע¹⁶¹⁸⁷. [כן הורה לבני ישיבת משכן שלמה ששאלו על כך].

הקנאת הבגד

יג. לא כדאי להקנות את הבגד בשביל ליפטר מקריעה¹⁷. [כן השיב לאחד מבני הישיבה ששאלו על כך].

שער הציון

¹⁶ הא דפסק רבינו הגר"ע שליט"א שבעיר העתיקה אין צריך לקרוע הוא כמש"כ הברכ"י (סי' תקסא סק"ב והובא בשע"ת סק"ב) והגר"מ טיקונינסקי זצ"ל (סי' אר"י סי' תקסא ס"ט). [אמנם מי שגר בעיר העתיקה ושהה מחוץ לעיר 30 יום (כגון שלומד בישיבה מחוץ לעיר) כשמגיע לכותל אמר לי רבינו הגר"ע שליט"א שצריך לקרוע. וכ"כ הגר"מ טיקונינסקי זצ"ל (שם)]. אמנם גם לגבי עיר העתיקה יש פוסקים שחולקים כמש"כ בשו"ת הרדב"ז (ח"ב סי' תדמו) ובשו"ת אג"מ (שו"ת אג"מ או"ח ח"ה סי' לו אות ג') וכן מובא בס' הליכות אבן ישראל (עמ' שצג סי"א) בשם הג"ר ישראל יעקב פישר זצ"ל, שאף תושבי ירושלים [והיינו אף בני העיר העתיקה] שלא ראו את מקום המקדש 30 יום חייבים לקרוע. ומה שהורה רבינו הגר"ע שליט"א שתושבי ירושלים מחוץ לעיר העתיקה חייבים בקריעה כן פסק מרן הגר"ש אלישיב זצ"ל (קונטרס שריד בית מקדשנו להגר"מ סנדר עמ' ו', ואשרי האיש פע"ג אות יב), וכ"ד מרן הגר"ח קנייבסקי (תל תלפיות פי"ב ס"א) שאף תושבי ירושלים צריכים לקרוע. אמנם דעת מרן הגר"ש ז"א אויערבאך זצ"ל (מעדני שלמה עמ' נח, סא, וסי' חכו ממתקים ח"א עמ' נח, והליכות שלמה תפילה פכ"ג סכ"ח באורחות הלכה הע' 116) שהמנהג שכל תושבי ירושלים וגם תושבי ירושלים החדשה המורחקים ממקום המקדש לא קורעים, מפני שיכולים תושבי העיר לבוא בקלות למקום המקדש ואינם באים, מוכח שאינם מרגישים כל כך את צער החורבן ולפיכך המנהג שאינם קורעים אף כשמגיעים לכותל, ואף מי שכבר נהג לקרוע ע"פ הוראת גדול, יכול להתיר נדרו, משום שנודע לו רק כעת שמנהג זה שלא לקרוע אינו טעות. ובשו"ת דברי יציב (ח"א סי' פט אות ז') כתב עוד ב' טעמים לבאר מנהג אנשי ירושלים שלא קורעים. א. דמדמין ליה לברכת 'שנתן ארך אפים', שהאידנא אין מברכין, ולהא"ר כיון שרוב העולם רואה, אף שהוא לא ראה, כן הכא נמי, כיון שרוב אנשי ירושלים רואים מקום המקדש בכל ל', אף דאתרמאי שלא ראה פטור. ב. עוד כתב כי היה בכח חכמי הדור לפטור מקריעה, מחמת החשש שאם יצטרכו לקרוע בכל פעם שרואים מקום המקדש לאחר שלושים יום, לא יוכלו רוב הציבור לעמוד בזה מרוב דחקות ועניות, ויחרב הישוב בירושלים. ומרן הגר"מ שטרנבוך (מועדים וזמנים ח"ז סי' רנז) ובשו"ת משנה הלכות (ח"ו סי' קי) להג"ר מנשה קליין זצ"ל (גאב"ד אונגוואר) כתבו ללמד זכות על המקילין שלא קורעין אמנם לא באו בזה לקבוע בהאי סברא הלכה למעשה, אלא רק כלימוד זכות על מה שנהגו להקל ולא לקרוע, דהנה כתב המג"א דמי שנולד בירושלים אפי' הגדיל אין צריך לקרוע, דבקטנותו פטור וכשהגדיל א"צ לקרוע דהא ראה אותן תוך ל' יום, וכתב השע"ת דהדר בירושלים ועברו עליו ל' יום שלא ראה ביהמ"ק חייב לקרוע, אך הביא מהאחרונים שכתבו דלא זהירי בזה ונראה טעמם דהנה יסוד ענין קריעה הוא מפני צער ועגמת נפש, וע"כ תושב עיה"ק שרואה תמיד חורבן בעיה"ק לפניו, אינו מצטער ומתרגש כ"כ כשרואה את חורבן המקדש גם לאחר שעברו עליו ל' יום, ולכן לא הקפידו לקרוע. ואף שלא מצינו סברא זו בגמ' ובפוסקים מ"מ הא חזנין באלו האחרונים שכתבו שלא נהוג לקרוע, וע"כ הטעם שאין בזה הרגשת צער וכאב, ומסתברא שקבלה היתה בידם שאין ענין לקרוע סתם בלי הרגשת הצער והכאב, ובפרט שבזמננו בהתגברות חילול השם בשלטון כופרים בארץ הקודש לא מרגישים כ"כ חורבן הקדושה שבבית אלקינו. ויש שהוסיף¹⁸⁷ שבעונותינו הרבים אריכת הגלות גרמה שכבר הורגלנו יום יום ואפי' רואים ירושלים ומקום המקדש לא מתרגשים יותר ואין להם עגמת נפש יתירה וא"כ למה יקרעו ואדרבה אם יקרעו הבגד יש להם עגמ"נ על הבגד שנקרע ולא על המקדש וירושלים ואדרבה אולי יש כאן משום בל תשחית על הבגד. אבל מי שיראת ה' נוגע בלבבו ולבו עליו דוה על חורבן ביהמ"ק שיבנה במהרה בימינו ונתוסף עליו עגמ"נ בכל פעם שרואה מקום המקדש וירושלים ודאי יעשה כהלכה וכל המתאבל בחורבנה זוכה ורואה בנחמתה בביאת משיח צדקנו שיתגלה לנו בב"א, עכ"ד. וכבר הארכנו בזה בקונטרס השני (גיליון מס' 2) שהוצאנו בענין חיוב קריעה בראיית מקום המקדש סעי' ז'.

¹⁷ מזה שהורה רבינו הגר"ע שליט"א שאין כדאי להקנות את הבגד, משמע שמהני להיפטר מקריעה ע"י הקנאה ורק שאין כדאי לעשות כן כי הוא מפקיע ממנו את המצוה. ואכן, בשו"ת אבני ישפה (ח"ג סי' נט) הביא בשם מרן הגר"ש אלישיב זצ"ל שאמנם מועיל להקנות את הבגד לאחר או להפקיר בפני שלשה כדי ליפטר מקריעה, אך דרך הנכונה

היא שלא להפקיע עצמו מן המצוה. וכן הביא בשמו בס' אשרי האיש (או"ח ח"י"ג פ"ג הע' שז, וח"א פכ"ד אות כד) בשם עלון דבר ה' זו הלכה. ובח"א (פכ"ד אות כד) הוסיף שבר"ח כיון שהרבה מקילים בזה יוכל לצרף עוד קולא אחרת להקנות הבגדים לאחר, ואז ודאי פטור. אמנם בספר הערות שיעורי הגריש"א להגר"ח זייבלד (מסכת מועד קטן דף כ:) הביא **ממון הגריש"א** שאין נכון לסמוך על זה, דהרי חבירו סוף סוף אינו מקפיד אם יקרע. מאידך בספר בנתיבות הלכה (חלק מ"ד עמ' 463) הביא בשם **מון הגריש"א** שאין היתר להקנות את בגדו ולשאול ממנו כדי להיפטר מקריעה מול מקום המקדש ומול ירושלים מפני שקרוב לוודאי שהשואל משאיל על דעת שהשואל יקיים את כל ההלכות והמצוות של הבגד, ובכלל זה קריעה וכמבואר בראשונים. וכן דעת **מון הגריש"א אויערבאך זצ"ל** (מעדני שלמה עמ' ס') שאין לעשות כן ויתכן שאף אינו מועיל מן הדין. ובספר בנתיבות ההלכה (שם עמ' 446) הביא בשם **מון הגריש"א** שלא ניחא ליה למרן להמנע מקריעה ע"י שמקנה את בגדיו לחבירו. ובקוני' שריד בית מקדשנו להגר"מ סנדר (עמ' יא) הביא מה שכתב לו הג"ר יצחק זילברשטיין דיתכן דמצד ההלכה הרי זה מועיל להפטר מחובת הקריעה, אך זה ביטול מצות אהבת ה', כמו שיוצא מביהכ"ס קודם ברכת כהנים, כמבואר בביה"ל (סי' קכח). וגם בספר שולחן הלוי (פט"ז אות ד') כתב שאף שהרוצה להפטר מקריעה יכול להקנות את בגדיו, וכיון שאין בגדיו שלו אף שלובשם אינו צריך לקרוע, מ"מ מן הראוי שלא למצוא תחבולות להפטר מקריעה אלא לעשות קריעה ממש ולהשתתף בצער החורבן. וגם **מון הגריש"א וואזנר זצ"ל** כתב (שו"ת שבט הלוי ח"ז סי' עח) שמה שהעולם עושים תחבולות שונות להפטר מזה אין זה מנהג ותיקים. אמנם למעשה רוב הפוסקים פסקו שלא מועיל להקנות שכן פסקו **הגר"ב זצ"ל** (שו"ת אור לציון ח"ג פ"ל תשובה ה') ו**מרן הגר"מ שטרנבוך** (מועדים וזמנים ח"ז סי' רנז, ותשובות והנהגות ח"ח סי' קסו), ו**הגר"ח קנייבסקי** (דולה ומשקה עמ' ר"י הע' 565, וקונטרס שריד בית מקדשנו להגר"מ סנדר עמ' יא), וכ"ד **הגר"נ קרליץ** (בנתיבות ההלכה שם עמ' 497), ו**הגר"א דינר** (בנתיבות ההלכה שם עמ' 533), וכ"כ **הגר"מ גרוס** (מנוחת אמת פ"ד ובהערות 'וירא מנוחה' אות טו) בשם **מון הסטייפלר זצ"ל** שאין זה מועיל משום דאין זה אלא הערמה בעלמא ואין כוונתו להקנות, וכ"כ בשו"ת פאת שדך (ח"א סי' נז) ובמעדני יו"ט (ח"א סי' סז), ובשו"ת אבני ישפה (ח"ג סי' כט), וכ"פ **הג"ר אפרים גרינבלאט זצ"ל** (שו"ת רבב"א ח"ח סי' תפא אות כט). ועוד כתב **מון הגר"מ שטרנבוך** (מועדים וזמנים שם) שאין זה מועיל כי אומדנא דמוכח דכל ההקנאה היא רק כדי לפטור עצמו מחיוב קריעה, ואינו נעשה של הקונה לגמרי באופן שיכול להקדישו או להקנותו לאחר, וא"כ נמצא שאינו אלא הערמה בעלמא, והקנין לא חל. וזה ע"פ הגמ' בנדרים (מח.) ובראשונים שם שכל מתנה שאם הקונה יקדישה אינה תתקדש אינה מתנה. ועוד ביאר **מון הגר"ח קנייבסקי** (דולה ומשקה שם) שאין זה מועיל משום דקיי"ל דהלובש בגד של חבירו אם אינו מקפיד שיקרע חייב לקרוע, וכאן אפי' שקנאו חבירו ואמר שלא יקרע, אכן סהדי שאינו מקפיד באמת ואף להפקיר בגדיו לא מהני לפוטרו מקריעה. ובדעת **הג"ר ישראל יעקב פישר זצ"ל** ראיתי שהביא בס' פנינת המקדש (פ"ז הע' פא) מספר הליכות אבן ישראל (עמ' שצג ס"ח) שרק במתנה ע"מ להחזיר נפטרים מקריעה, אבל מתנה סתם הרי זה הערמה בעלמא, ואין זה מועיל לפטור מקריעה. אך בהע' פב הביא מסי' הליכות אבן ישראל (שם פ"ט) שאמר **הגר"י פישר** כי אף שמעיקר הדין נפטרים בהקנאה, אבל למה צריך לחפש להפטר מחיוב זה. ולא עיינתי בהליכות אבן ישראל בפנים, אמנם בשו"ת אבן ישראל ח"ח סי' מג כ' דלא מהני הקנאה. וגם **הג"ר אביגדור נבנאל** (בנתיבות הלכה שם עמ' 520) הורה שלחשאל בגד כדי להיפטר נראה שאין זה הוגן לעשות כן, והלא ודאי על אחד מקרוביו לא היה עושה כן. וכבר הארכנו בזה בקונטרס השני שהוצאנו (גיליון מס' 2) בענין חיוב קריעה בראיית מקום המקדש סעי' יא. וע"ע בזה בשו"ת פאת שדך (ח"א סי' נז), שו"ת רבבות אפרים להגר"א גרינבלאט (ח"א סי' תפא אות כט), סי' מעדני יו"ט (ח"א סי' סז), ותולדות יעקב (עמ' קכד) בשם הקה"י משי"כ בזה.

בירור הלכה בענין ניגון ושמיעת כלי זמר בשאר ימות השנה

מאת חתנא דבי נשיאה עמוד ההוראה הגאון הגדול רבי עזריאל אויערבאך שליט"א

נערך ע"י הרה"ג ר' אביגדור לוי שליט"א מג"ש 'והגית' בישיבת קול תורה

(מתוך סי' בנתיבות הלכה חלק מ"ד עמ' 56)

ומבואר שיטת הגמרא דידן, דאיסור זמרא אינו כולל גם שיר בפה וגם ניגון בכלי זמר, אך איסור זה נוהג רק בבית המשתאות. ומכל מקום לא נתפרש בגמרא מהו טעם האיסור, והאם מקורו הוא משום זכר לחורבן.

ג. בתוס' הוסיפו, שיש להחמיר גם בכעין הא דאמרינן בירושלמי (מגילה פ"ג ה"ב), דריש גלותא הוה קאים ודמיך בזמרא, ושלח ליה מר עוקבא האי קרא ד'אל תשמח ישראל'. ופ"י התוס', דאע"פ שהאיסור נאמר רק בבית המשתאות, אפ"ה יש להחמיר גם בקאים ודמיך בזמרא, כיון שמתענג בכך ביותר.

ומ"מ גם איסור זה לא נתפרש שיסודו הוא משום זכר לחורבן, אלא משום שמתענג ביותר ודמי לקלות ראש. וכן משמע במאירי (גיטין ז, א), דלישנא דקרא 'אל תשמח ישראל אל גיל בעמים' היינו מצד קלות ראש והיינו דאמרינן 'אל גיל בעמים' - כמנהג העמים.

ומצינו כהאי גוונא באיסור למלא פיו שחוק (ברכות לא. שו"ע סתק"ס ס"ה), שפ"י המשנ"ב (סק"כ) שהטעם משום שהשמחה יתירה משכח המצוות [ומקור הדברים מרבנו יונה (ברכות כא, ב מדה"ר) עיי"ש], וחזינן שהאיסור אינו זכר לחורבן, וה"ה הכא י"ל דהאיסור לשכב ולעמוד מתוך ניגון הוא רק משום שמחה והתענגות יתירה, ולא מצינו שיסודו הוא משום זכר לחורבן.

דברי הרמב"ם דהאיסור משום זכר לחורבן: ד. אולם הרמב"ם (פ"ה תעניות הי"ד) מנה

א. באיסור זמרא ישנם ג' סוגיות, א. בגמרא (סוטה מח, א), משבטלה סנהדרין בטל השיר מבית המשתאות, שנאמר בשיר לא ישתו יין וכו'. ומפרשינן בגמ', שביטול השיר היה בזמן שבטלה סנהדרין כדכתיב בקרא 'זקנים משער שבתו בחורים מנגינתם'. ובירושלמי (פ"ט הי"ב), אמר רב חסדא בראשונה היתה אימת סנהדרין עליהן ולא היו אומרים דברי נבלה בשיר, אבל עכשיו שאין אימת סנהדרין עליהן הן אומרים דברי נבלה בשיר.

ומבואר בדברי הירושלמי, דביטול השיר מבית המשתאות היה משום דברי נבלה שהיו אומרים בשיר, ומשמע עוד מדברי הירושלמי, שלא ביטלו או אסרו ניגון בכלי זמר, אלא רק אסרו את השיר מחמת שהיו אומרים דברי נבלה בשיר, ואין זה משום זכר לחורבן.

ב. בגמ' (גיטין ז, א), שלחו ליה למר עוקבא זמרא מנא לן דאסיר, שרטט וכתב להו אל תשמח ישראל אל גיל בעמים. ומקשינן, ולישלח להו מהכא בשיר לא ישתו יין וכו', אי מההוא הו"א ה"מ זמרא דמנא אבל דפומא שרי קמ"ל, וברש"י ותוס' שם נתבאר, שאיסור זמרא דהכא היינו לשורר בבתי המשתאות. ונראה לפרש כוונתם, דמבואר בגמ' שהיה ניתן ללמוד איסור זמרא מקרא ד'בשיר לא ישתו יין', ופסוק זה הרי מדבר להדיא רק בשעת שתיית יין, מוכח דכל איסור זמרא הוא רק בבית המשתאות, וגם קרא ד'אל תשמח ישראל' קאי על שמחה בבית המשתאות.

את כל הגזירות שגזרו זכר לחורבן, וכתב בזה"ל: 'וכן גזרו שלא לנגן בכלי שיר וכל מיני זמר וכל משמיעי קול של שיר אסור לשמוח בהן ואסור לשומען מפני החורבן, ואפילו שירה בפה על היין אסורה שנאמר בשיר לא ישתו יין'.

ומשמעות לשון הרמב"ם, דהאיסור לנגן בכלי שיר וכל מיני זמר הוא אפי' שלא בבית המשתאות, שהרי בבית המשתאות הוסיף לאסור אפי' שירה בפה, ומשמע דבכלי זמר בכל גווני אסור, וכן דקדק הטור (סי' תק"ס). וצ"ב, דהא מסוגיות הגמ' דסוטה וגיטין מבואר דכל האיסור הוא רק בבית המשתאות, ומנא ליה להרמב"ם לאסור אף שלא בבית המשתאות.

עוד יש לעיין, דבכל הנך שמעתתא לא אשכחן שאיסור זה הוא משום זכר לחורבן, דהא בסוטה מבואר שהאיסור היה משום דברי נבלה שהיו אומרים בשיר, ובגיטין משמע שהוא משום שמחה יתירה, ומנא ליה להרמב"ם שאיסורים אלו נתקנו זכר לחורבן.

ה. ונראה לפרש שיטתו, אמרינן בגמ' (סוטה מט, א), בפולמוס של אספסיינוס גזרו על עטרת חתנים ועל האירוס, ומפרשין בגמ', דאירוס היינו טבלה דחד פומא. ופרש"י, זוג של עינבל אחד שמקשקשין בו לשיר בבית המשתאות.

ונראה שהרמב"ם מיאן בפירושו של רש"י, דהא כבר משבטלה סנהדרין בטל השיר בבית המשתאות, ומה היו צריכים להוסיף ולגזור על אירוס בבית המשתאות, ולכן נקט הרמב"ם, דהכא בפולמוס של אספסיינוס הוסיפו על הגזירה הראשונה לאסור ניגון בכלי זמר בכל מקום, ואפי' שלא בבית המשתאות.

ומשום כך פסק הרמב"ם, דבבית המשתאות אסור אפי' שירה בפה, וכפי המבואר בסוגיא דגיטין, וס"ל להרמב"ם דאיסור זה מקורו משעת ביטול הסנהדרין, וכסוגיית הגמ' בסוטה. ובשעת החורבן הוסיפו גזירה נוספת לאסור ניגון בכלי זמר בכל מקום, ואפי' שלא בבית המשתאות, וזו הסוגיא דשלהי סוטה.

ומדוקדקים היטב דברי הרמב"ם, שבתחילה כ' שגזרו שלא לנגן בכלי זמר וכו' שזהו משום החורבן, ואח"כ הוסיף שאפי' שירה בפה על היין אסור ואיסור זה אינו זכר לחורבן, אלא הוא משעת ביטול הסנהדרין, וכמבואר בגמ' בסוטה.

ו. ונמצא א"כ, שיש לפנינו ב' דעות בגדרי איסור זמרא, דדעת הרמב"ם דניגון בכלי זמר אסור אפי' שלא בבית המשתאות, ובבית המשתאות אסור אפי' שירה בפה. אולם דעת רש"י ותוס', דכל האיסור הוא רק בבית המשתאות, ואיסור זה הוא בין בפה ובין בכלי זמר, ויש להחמיר גם בקאים ודמיך בזמרא.

ומחלוקת זו הובאה להלכה, דדעת השו"ע (סי' תק"ס ס"ד) כהרמב"ם לאסור ניגון בכלי זמר בכל גווני ואפי' שלא בבית המשתאות. והרמ"א פליג, דאיסור כלי זמר הוא רק למי שרגיל בהם כגון המלכים העומדים ושוכבים בכלי שיר, וכן בבית המשתה.

האופנים האסורים:

ז. ולדידן דנהגין כהרמ"א שאיסור ניגון ושמיעת כלי זמר הוא רק בבית המשתאות, שמעתי ממו"ח מרן הגרי"ש אלישיב זצ"ל דבית המשתאות אינו דווקא סעודה על היין, אלא ה"ה כל סעודת מריעים. ויתכן, דאפי' סתם סעודה - אפי' שאינה סעודת מריעות (וכגון ארוחות בבית וכדו'), גם נכללת בכלל בית המשתאות. וממילא אסור לשורר בהם אפי' בפה וק"ו שאסור לשורר או לשמוע

בהם בכלי זמר. ויש לעיין בזה מדברי המשנ"ב (סקי"ב, ובשעה"צ סקכ"ג), דכתב להדיא דמשתה האסור היינו דווקא משתה על היין, עיי"ש.

ח. ובמש"כ הרמ"א דאסור בכגון המלכים שעומדים ושוכבים בכלי שיר, נראה שאיסור זה נוהג במה שמצוי במחנות קיץ וכדו' שמעוררים את הנופשים ע"י ניגונים בכלי זמר, דדמי לדינא דהרמ"א, וכפי שכתבו התוס' דמתענג בזה ביותר (ומ"מ מה שיש בשיבות שמשמיעים ניגון לעורר את הבחורים בבוקר, נראה שאינו בכלל איסור, דאי"ז דרך התענגות אלא רק דרך להעיר, והבן).

ויש לציין גם לדברי הטור בשם תשובות הרמב"ם, דיש להחמיר ולאסור כל אופני זמרא ואפי' בפה ואפי' שלא בבית המשתאות. והב"ח הכריע כן להלכה ולמעשה (והובאו דבריו במשנ"ב [סקי"ג]). ומ"מ לא קיי"ל הכי, דאין איסור שירה בפה אלא על היין, ומ"מ ממידת חסידות יש מקום לנהוג כהב"ח.

ט. האופנים המותרים: הנה כתב הרמב"ם 'וכבר נהגו כל ישראל לומר דברי תושבחות או שיר של הודאות לאל וכיוצא בהן על היין'. והיינו, דאע"פ שגם שירה בפה אסורה על היין, מ"מ דברי תושבחות וכדו' שרי, וכן פסק גם השו"ע.

והוסיף הרמ"א, 'וכן לצורך מצוה כגון בבית חתן וכלה הכל שרי'. והיינו, דאף ניגון בכלי

שיר, ואפי' על היין, ומקור הדברים מדברי התוס' בגיטין.

י. ומשמעות הדברים, דהיתר זה של צורך מצוה נאמר לאו דווקא לצורך שמחת חתן וכלה, אלא ה"ה נמי בכל סעודה של מצוה, וכגון סעודת ברית או בר מצוה וכדו', דשרי אפי' בכלי.

ויעויין באגרות משה (או"ח ח"א סקס"ו), שדן ב'דינר' הנעשה לצורך צדקה האם חשיב צורך מצוה, שהרי הניגון אינו לצורך המצוה אלא רק בשביל שיאספו עי"ז אנשים ויתנדבו לתת, ומאידך י"ל דהוא לכבוד נותני הצדקה, והוי כצורך מצוה. ולכן הסיק, דלכתחילה טוב להחמיר אם אפשר, ואין למחות ביד המקילין.

מסקנת הדברים: ניגון ושמיעת כלי זמר - לדעת השו"ע אסור אפי' שלא על היין, ולדעת הרמ"א האיסור הוא רק בקאים ודמין או בבית המשתאות. ונתבאר, דבית המשתאות לאו דווקא, אלא כל סעודות מריעות וכיו"ב, חשיבא כבית המשתאות, ואסור.

שירה בפה - אסורה דווקא בבית המשתאות, אך שלא בבית המשתאות מותרת, ומ"מ דעת הב"ח לאסור אף בכה"ג, וממידת חסידות יש להחמיר בזה.

לצורך מצוה - נתבאר ברמ"א דמותר אפי' ניגון בכלי זמר. ונתבאר, דהיינו בכל שמחה של מצוה, ולא דווקא בשמחת חתן וכלה. ובאגרות משה נסתפק ב'דינר' אי חשיב כסעודת מצוה.

בירור הלכה במקור דין איסור שמיעת כלי זמר בבין המצרים

הרבה מתקשים מהו המקור שאסור לשמוע כלי זמר בבין המצרים שהרי השו"ע לא הביא דין זה, וגם מה שנוכח לראשונה במ"ב (סי' תקנא סקט"ז) [ומקורו במג"א (סק"י) בפמ"ג (א"א סק"י) בדה"ח בא"ר (סי' תקנא סק"ו), בקיצושי"ע (סי' קכב ס"א), ובכה"ח (סי' תקנא ס"ק לט)] שאסור, לא נזכר אלא שאסור בריקודין ומחולות, ולא נזכר איסור שמיעת כלי זמר. מלבד בפמ"ג שכתב (והו"ד בביה"ל ד"ה ממעטים) דישראל שפרנסתו כלי זמר אצל עכו"ם בבית המשתה, יראה דכדי פרנסתו שרי. ומבואר מדבריו שמי שאין פרנסתו בכך אסור בשמיעת כלי זמר, אך צ"ב מדוע הש"ע לא הביא דין זה. וקושיה זו קשה גם על מה שנהגו איסור בשמיעת כלי זמר בספיה"ע דלא נזכר איסור זה לא בשו"ע ולא בפוסקים כי אם איסור ריקודין ומחולות הנזכר במ"ב (סי' תצג סק"ג).

ובאמת בשו"ת כפי אהרן (סי' נב, והו"ד בנטעי גבריאל ה"ל ביהמ"צ פט"ו הע' א') הקשה מדוע השו"ע לא הביא דין זה, והוסיף להקשות שכמו"כ אינו מבואר ביו"ד ה"ל אבילות, שאבל אסור כל י"ב חודש לזמר ולנגן בכלי שיר לשם תענוג ושמחה, ואין לומר דמבואר הוא ברמ"א (יו"ד סי' שצא ס"ג) שכי' שם שאבל אע"ג שמותר לו להיות אצל החופה לשמוע הברכות אבל לא יכנס לבית כלל בשעה שעומדים במזמורי חתן וכלה, דמזה עוד אינו מבואר דאבל אסור במיני שחוק וכלי זמר גם בלי חתן וכלה, די"ל דדוקא אצל חתן וכלה, שהוא שמחה יתירה, אסור לו לזמר ולשיר או לשמוע כלי שיר וזמר ומיני שחוק, אבל בלי חתונה דאין שמחה כ"כ מותר.

ותירץ שברור ופשוט שהוא משום שכבר פסק השו"ע (סי' תקס ס"ג) שגזרו משחרב ביהמ"ק שלא לנגן בכלי שיר וכל מיני זמר וכל משמיעי קול של זמר לשמח בהם, ואסור לשומעם מפני החורבן ואפי' שירה בפה על היין אסור שנאמר בשיר לא ישתו יין, וכבר נהגו כל ישראל לומר דברי תשובות או שיר של הודאה וזכרון חסדי הקב"ה על היין, וכיון שפסק השו"ע בזה דאסור לזמר ולנגן בכלי שיר, וכל משמיעי קול של שיר, לשמח בהם כל השנה- משחרב ביהמ"ק, אסור חוץ מבית חתן וכלה דמצוה הוא לשמח חתן וכלה היינו בשעת החופה והחתונה, ולכן מאחר שפסק השו"ע ביו"ד דאסור לאבל תוך י"ב חודש ליכנס לבית חתונה רק לחופה לשמוע הברכות וכן נפסק בשו"ע סי' תקנא דאין עושין נישואין מיז' בתמוז ואילך, ממילא נשמע דאסור לזמר בכלי שיר וכד' כיון דכל השנה ג"כ אסור כלי שיר וכד' חוץ מבית חתונה, ואבל אסור בסעודת חתונה, וכן בביהמ"צ, מש"ה לא הוצרך השו"ע להביא דין איסור כלי זמר בימי המצרים, ואם כבר נהגו היתר כל השנה עכ"פ בימים האלו אסור משום אבילות עכ"ד.

אמנם זה מיישב רק לפי השו"ע והב"ח שאסרו לשמוע כלי זמר גם בשאר ימות השנה אפי' שלא על היין, אבל לפי שי' הרמ"א (שם) שסובר שדוקא מי שרגיל בהם כגון המלכים שעומדים ושוכבים בכלי שיר או בבית המשתה אסור, אבל מי שאינו רגיל בכך מותר, א"כ מנין שאסור לשמוע כלי זמר בביהמ"צ וכן לאבל תוך י"ב חודש למי שאינו רגיל בכך.

אמנם בכל פוסקי זמננו נפסק להדיא שאסור באיסור גמור לשמוע כלי זמר בביהמ"צ, ובספיה"ע אסרו זאת רק מצד המנהג, וכן באבל תוך י"ב חודש פסק בשו"ת מהר"ם שיק (יו"ד סי' שסח) שאסור לו לשמוע כלי זמר ונגינה ואפי' שלא במקום שמחה וכ"ש שלא ינגן בעצמו (וע"ע בגשר החיים פכ"א ג-ח) והוא בכלל איסור שמחה המבואר בשו"ע (סי' שצא ס"ב) שאסור (ע"י בדברי סופרים פמ"א סעי' ט).

ובאמת יש לחקור מצד מה פסקו לאסור האם משום שלמדו זאת מהשו"ע והב"ח שפסקו בסי' תקס ס"ג לאסור גם בשאר ימות השנה, ואף שהרמ"א מתיר למי שאינו רגיל בכך, מ"מ בימי ספיה"ע וביהמ"צ נהגו איסור גם למי שאינו רגיל בכך וכשי' השו"ע והב"ח, [וכ"פ הבאר שבע (סוטה מח.), המהר"ל (בנצח ישראל פכ"ג ד"ה ובפ"ק דגיטין), והשל"ה הק' (ח"א מס' תענית ד"ס ע"ד)], או י"ל שלמדו זאת בק"ו ממה שאסרו גדולי הפוסקים ריקודין ומחולות בימים אלו, וא"כ כשי"כ כלי זמר שאסור, ולכאוי' יש בזה ב' נפק"מ.

א. דאי נימא שאסרו זאת ממה שפסק השו"ע בסי' תקס (ומקורו מדברי הרמב"ם) לאסור, א"כ המיקל לסמוך על הרמ"א למי שאינו רגיל בכך, א"א למחות בו, דהוא יכול לסמוך על הרמ"א, (שמקורו הוא ברוב הראשונים שפסקו דלא כהרמב"ם), אבל אי נימא דזה נלמד בק"ו מריקודין ומחולות א"כ כשם שהמג"א המ"ב וגדולי הפוסקים אסרו ריקודין ומחולות בימים אלו, א"כ כ"ש כלי זמר, וכן משמע מהפמ"ג הנ"ל שאסור גם כלי זמר. אמנם יש לדחות דגם איסור ריקודין ומחולות בימים אלו לא נזכר

לא בראשונים ולא ברמ"א כי אם במג"א ושאר האחרונים.

ב. ועוד נפק"מ יהיה לגבי שמיעת כלי זמר בשירי רגש שאינם מעוררים לריקוד ומחול, דאי נימא דאסרו זאת ממה שפסקו השו"ע והב"ח לאסור בשאר ימות השנה, א"כ גם שירי רגש בכלל, אבל אי נימא דאסרו זאת בק"ו מריקודין ומחולות, א"כ אין לנו ללמוד בק"ו מסברא אלא בשירים וכלי זמר המעוררים לריקודים ומחולות, אבל לא בשירי רגש. וכן פסק הגרש"ז אועירבאך זצ"ל (הליכוי"ש ביהמ"צ פי"ד ס"ג וד"ה אותה) שהשירה שנוהגים בה איסור היא רק שירה המעוררת לריקוד ומחול ומנגינות המעוררות לריקוד, אך מ"מ נכון להימנע בימים אלו אף ממנגינות שאינן מביאות לידי ריקוד.

אמנם יש לדחות שגם לשו"ע והב"ח שפסקו לאסור שמיעת כלי זמר גם בשאר ימות השנה, שמ"מ כלי זמר בשירי רגש מותר, שכן מוכח מלשון השו"ע שפסק 'וכן גזרו שלא לנגן בכלי שיר וכל מיני זמר וכל משמיע קול של שיר לשמח בהם', ומדכתב 'לשמח בהם' משמע שדוקא בכה"ג אסור, אבל סתם שירים שקטים ובפרט שירי דבקות בהשתפכות הנפש השוברים הלב ומביאים להתעוררות ליראת ה' המזמרים בהתאספות יראי ה', פשוט שמותר בשאר ימות השנה אף בליווי כלי זמר. ודבר זה נלמד גם מהשו"ע בהמשך שכו' 'וכבר נהגו כל ישראל לומר דברי תשבחות או שיר של הודאות וזכרון חסדי הקב"ה על היין', ואם השו"ע התיר שירי תשבחות והודאות א"כ פשוט שגם שירים המביאים לידי התעוררות בירא"ש שמותר.

אמנם גם מה שהתיר השו"ע בשירי תשבחות והודאות נחלקו פוסקי זמננו אם השו"ע התיר בכה"ג שירים אלו גם בכלי זמר או דוקא שירה בפה אבל לא בכלי זמר, דהנה מקור דברי השו"ע שהתיר שירי תשבחות והודאות הוא מתשובת הגאונים המובא ברי"ף (ברכות כא: מדפי הרי"ף) ברא"ש (ברכות פ"ה סי' א'), ברמב"ן בריטב"א ובר"ן (גיטין ז.), וכן ברא"ה (ברכות לא), בס' האשכול (הל' תפילה יד, א), ובאורחות חיים (הל' ת"ב אות יד), וכן נפסק בראב"ה (ברכות פ"ה סי' צא) וברמב"ם (הל' תענית פ"ה הי"ד) ועוד. ובדברי הגאונים לא נתבאר אם ההיתר הוא דוקא בשירה בפה או גם בכלי זמר מלבד האורחות חיים (הל' ת"ב סי' יד) שכתב להדיא דכל ההיתר הוא דוקא בפה ולא בכלי זמר. אמנם מהמאירי (גיטין ז. שם) משמע שמותר גם בכלי מדכתב וז"ל: "כל מיני זמר העשויין לשמחת הוללות ושלא לכוין בהם לשבח הבורא יתברך או לצד מצוה אלא דרך קלות ראש ותענוג במיני מאכל ומשתה אסור לשמעו ולהשתעשע בו בין שנעשה הזמר בכלי בין בשירה על פה וכו', ומ"מ כל שיש בו שבח ותפילה לשם, כגון מיני פיוטים ומזמורים, מותר אף בבית חתנים ומשתאות. וכן הדין לשמח חתן וכלה, שכל שאין בה צד פריצות מותר, ואין לו לדיין באלו אלא מה שענינו רואות לפי מקומם ושעתם" עכ"ל. ונקטו האחרונים (עי' שו"ת יחו"ד ח"א סי' מה, וס' פנינת המקדש פ"ה סוף הע' לה) שנראה מרהיטת לשון המאירי, דבאותו ענין שאסר קודם לכן, דהיינו בין שנעשה הזמר בכלי בין שירה על פה, באותו ענין ממש התיר כאשר הוי שבח ותפילה לה', ואף שלא כתב כן להדיא. כך עוליה מרהיטת דבריו ולכן כתבו שזה מח' בין האורחות חיים להמאירי.

אך למעשה נחלקו בזה הפוסקים דבערך לחם (וכ"כ בשו"ת זקני יהודה סי' ו') ושמן המשחה (סי' בה ד"ה ומוהריק"ש בהגהותיו) כתבו, וכ"פ הגר"ש וואזנר (שו"ת שבט הלוי ח"ו סי' סט ד"ה ולמעשה) שההיתר של השו"ע הוא גם בכלי זמר.

אך מאידך, דעת הגר"ר ישראל יעקב פישר זצ"ל (הליכות אבן ישראל עמ' שפט סעי' ו'), ובקובץ בית אהרן וישראל קובץ ס"ד סוף עמ' קטז) שההיתר הוא דוקא בשירה בפה ולא בכלי. ובעל השו"ת מחזה אליהו (הגר"ר פסח אליהו פאלק) בספרו לבושה של תורה (ח"ב סי' עט אות לב) כתב שכן מוכח מהמחבר מהא דכתב ואפי' שירה בפה על היין אסורה שנאמר בשיר לא ישתו יין וכבר נהגו כל ישראל לומר דברי תשבחות או שיר של הודאה וזכרון חסדי הקב"ה על היין ומבואר דנהגו בשירה בפה על היין לזמר ולהודות לחסדי הקב"ה אבל לצורך זה עדיין לא הותר שירה בכלי. עוד כתב שכן מוכח מהרמ"א שהוסיף מיד אחרי זה 'וכן לצורך מצוה כגון בבית חתן וכלה הכל שרי' ואם נימא כדברי המתירים (בהתיחסו לשבט הלוי) דשבח ותשבחות בכלל צורך מצוה הן ומותר גם שירה בכלי למה לו להרמ"א להזכיר שלצורך מצוה מותר והלא הן הן הדברים שהזכיר המחבר וגם למה הזכיר המצוה הגדולה של שמחת חתן וכלה אחרי שכבר הוזכר שירות ותישבחות ומוכח מכל זה דדברי שבח והודאה אינם בכלל צורך מצוה ולא הותר לצורכם אלא שירה בפה. אך מש"כ להוכיח כן גם מהמגיד משנה יש לדחות הראיה דכתב להוכיח כן גם מהמגיד משנה שכתב וז"ל: "וכבר נהגו כל ישראל וכו' כ"כ רבינו האי גאון ז"ל האי דאמרי זמרא דפומא אסיר ה"מ כגון ניגנות של

אהבת אדם לחבירו ולשבח יפה ביופיו אבל שירות ותשבחות וזכרון חסדים של הקב"ה מנהג כל ישראל לאמרן בבית חתונות ובבית משתאות בקול נגינות ובקול שמחה" עכ"ל. והוכיח הגרפ"א פאלק דממה שהתיר המ"מ בבית משתאות רק שירה בפה הגם שהוא מזמר זכרון חסדיו של הקב"ה מוכח דלצורך זכרון חסדים עדין לא הותר כלי שיר, אך הקשה שלמה הזכיר המ"מ בית חתונות והרי בשמחת חתן וכלה יש להתיר גם כלי זמר ותיירץ שאגב שכתב שבית משתאות מותר רק זמרא דפומא כתב ג"כ בית חתונות. ובעיני נראה שהתירוף הזה דחוק לומר 'אגב' דכשם שהוא מדייק מלשונו של המ"מ לאסור בכלי שיר כמו"כ יש לדייק בלשונו גם לגבי בית חתונות ודחוק לדייק בזה ולומר אגב בזה, וכמו"כ מה שדייק בספר פניני המקדש מהדברי חמודות על הרא"ש ג"כ יש לדחות דהרא"ש כתב (ברכות פ"ה סי' א' סק"ה) דמנהג כל ישראל לאומרם [לדברי שירות ושבחחות וזכרון חסדיו של הקב"ה] בבית חתנים ובבית המשתאות וע"ז כ' הדברי חמודות וז"ל: "ומיהת איכא בנייהו דבבית חתנים כיון שהוא לדבר מצוה שרי בכל ענין אפי' בכלי שיר" עכ"ל, ודייק מדבריו דבבית המשתאות או אפילו שלא על היין כל שאינו במקום מצוה אין היתר לנגן בכלי שיר אפי' בשירים של שירות ותשבחות להקב"ה וכיו"ב ונראה מדבריו שדייק כן מהא דכ' 'אפילו' דמשמע דבלא זה אסור בכלי שיר. ולענ"ד אין זה ראיה דגם ברמב"ם כ' הלשון 'ואפילו' שירה בפה על היין אסורה וכו' וכבר כתבנו שנתקשו האחרונים בדבריו מהי 'ואפילו' ותירצו שהרמב"ם (הל' תעניות פ"ה הי"ד) סובר כרש"י או תירוצים נוספים וכו', ואעפ"כ לא הוכיחו מדברי הרמב"ם שכשלא על היין אסור גם בכלי אלא רק אחרונים אחרים תירצו כן, ועוד שהלשון 'אפילו'

מצינו בהרבה מקומות וזה אינו משמש לשום ראיה לדברים שלא נכתבו בהדיא.

אבל שירים המכונים 'שירי רגש' נראה שמותר בכלי זמר אף בימי ביהמ"צ, שכן מוכח מהמשנה בכלים (פט"ו מ"ו) גבי הארוס שת"ק אומר שהוא בכלל הטמאים, ורבי יהודה אומר, הארוס טמא מושב, מפני שהאלית יושבת עליו. ופי' הרע"ב 'כלומר המקוננת ומיללת יושבת עליו, לפי שרגילין לספוד ולקונן ע"י ניגון של אותו כלי. וברוך שכיוונתי שכ"כ בקוני' ביהמ"צ לידידי הגר"מ סנדר (תשע"ד עמ' אות ב) בשם הגר"ח"פ שיינברג והגאון רבי עזריאל אויערבאך, להתיר שירים שקטים או מנגינות קלאסיות, וכ' שהגר"ח"פ שיינברג ג"כ הביא ראיה להתיר מחלילים שמנגנים לקונן אצל המת כמבוי' במשנה בב"מ (פ"ו מ"א), והוא כמו הראיה שהבאנו מהמשנה בכלים.

אך הגר"ש אלישיב (הלכות והנהגות עמ' 6, סי' כל המתאבל עליה עמ' 6, וקוני' ביהמ"צ להגר"מ סנדר תשע"ד עמ' מט), והגר"ר משה הלברשטאם (קוני' ביהמ"צ שם עמ' ה), פסקו לאסורגם שירים שקטים כשירי רגש וכד', דסוף סוף יש בהן נעימות, והנפש באה על סיפוקה מהם, ולכן יש לאסור אף מנגינות של עצב ותוגה, וכו'. [וקצת צ"ב דבימים אלו לא נאסרו בהנאה אלא רק בשמחה ובשירי רגש לא תמיד ולא לכל אחד יש הנאה של שמחה, וגם צ"ב מהראיות שהבאנו מהמשנה בכלים ובב"מ].

ולמעשה בשו"ת מנחת יצחק (ח"א סי' קיא אות ד') כתב שאף שבדברי המג"א לא הוזכר

בשמחה', ופשוט וברור שמיעוט שמחה הוא להימנע משמיעת כלי זמר, אך לענין שמיעת כלי זמר בשיר רגש תלוי ועומד בפלוגתת פוסקי זמננו הנ"ל.

אלא שאסור לעשות ריקודין ומחולות מ"מ הלכה פסוקה היא בפי כל גדולי האחרונים, שגם לנגן בכלי בלבד אסור ודבר זה נלמד בק"ו מריקודין ומחולות מטעם כל שכן. [ולענין ספיה"ע כתב שכיון שנהגו איסור יש בכך גם משום נדר ונוגע באיסור דאורייתא כמש"כ החת"ס (ביו"ד סי' קז) דהביא מהר"ן (בנדרים דף ח') דכל המקבל עליו לעשות מצוה, הוי מן התורה, כדכתיב מפך זו צדקה, וגם קבלת האבות מחייבת את הבנים, עיי"ש].

אך מאידך גיסא, בקונטרס וספרתם לכם לידידי הגר"מ סנדר (הובא גם באשרי האיש או"ח ח"ג פס"ה אות כ') הביא בשם הגר"ש אלישיב שהרבה העירו דמה ענין ניגונים לריקודים ומחולות, ואמר רבינו שאכן אין לזה מקור אלא שכל השנה המנהג להתיר ובספירה המנהג לאסור ולכאוי נראה מדברי הגריש"א שהמנהג לאסור הוא כי בימים אלו מחמירים כהשו"ע והב"ח דאי לא כן אז גם בבהימ"צ האיסור הוא רק מצד המנהג וזה אינו, דבביהמ"צ משמע מדברי הפוסקים שהאיסור הוא מדינא, ובהכרח שהכוונה שבימים אלו המנהג לאסור כהשו"ע והב"ח שאז זה אסור מדינא, אך לשי' הרמ"א גם בימים אלו לכאוי יהיה מותר ועדיין צ"ע. ואפשר שזה הטעם שהרגיש"א פסק שאסור בימים אלו גם שירי רגש כיון שכל המקור לאיסור הוא רק מצד המנהג, והמנהג לאסור גם בשירי רגש.

וכל זה רק לענין בין המצרים וספיה"ע אך לענין תשעת הימים [וכן לאבל תוך י"ב חודש] האיסור הוא מדינא כמבואר בגמ' (תענית כו: וכו'). 'משנכנס אב ממעטין

בירור הלכה בענין שמיעת שירים ללא מוזיקה דרך הרמקול או הטלפון וכד'

בימים האסורים

ירושלים לגבי מנהג ירושלים שלא לנגן בכלי זמר בחתונה (שמקור הנהגה זו כתב הגר"ח זוננפלד בשו"ת שלמת חיים סי' תתפט - תתצ שהנהיג אותה הגאון ר' מאיר אויערבאך בעל האמרי בינה, ואחד שלא חשש לזה נענש קשה. והרבה טעמים נאמרו לטעם המנהג עי' ספר פנינת המקדש פ"ו) שמוזיקה מוקלטת דינה ככלי זמר ואסור שכן פסקו הגר"ח זוננפלד (שו"ת שלמת חיים סי' תצד), המהרי"ל דיסקין (אל גיל כעמים עמ' לב) והגר"ש אלישיב (ישא יוסף ח"א סי' קכב) וכן פסקו שאר פוסקי זמננו לגבי איסור שמיעת כלי זמר בשאר ימות השנה כנפסק בש"ע (סי' תקס ס"ג) שמשחרב ביהמ"ק גזרו שלא לנגן בכלי שיר וכל מיני זמר וכו' וכתבו פוסקי זמננו שמוזיקה מוקלטת דינה ככלי זמר ואסור שכן פסקו הג"ר ישראל יעקב פישר (שו"ת אבן ישראל ח"ז סי' כח, והליכות אבן ישראל עמ' שפח ס"ב) וכ"ד בעל השו"ת מחזה אליהו (פנינת המקדש פ"ה הע' סג) וכ"כ בשו"ת משנה שכיר (או"ח סי' קמט) ושו"ת פאת שדך (סי' צט) ואף האדמו"ר מצאנז קלויזנבורג (שו"ת דברי יציב או"ח ח"ב סי' רמו) מצדד לאסור. ואף מה שכתב בשו"ת חלקת יעקב (ח"א סי' סב) ללמד זכות על המקילים כבר כתב הגר"י שלזינגר (גאב"ד זינבה) בשו"ת באר שרים (ח"ב סי' רכו אות ג') שמה שחידש החלק"י ללמד זכות הרגיש בעצמו גם החלק"י שסברא קלושה היא. גם בשו"ת חיי הלוי (ח"ב סי' מ' סוף אות ה') דחה סברת החלק"י, ומציין כי החלק"י עצמו הרגיש דיש לדחות סברתו, ונקט כי כך הוא העיקר כפי דחיית הסברא יעו"ש. וע"ע בס' פנינת

שאלה: האם מותר לשמוע שירים ללא מוזיקה דרך הרמקול או הטלפון [וכן דרך שידור חי וכיו"ב] בימי ספיה"ע וביהמ"צ או שגם הרמקול והטלפון נחשב לכלי נגינה ואסור.

תשובה: ראשית יש לדון אם יש איסור לשמוע שירים מוקלטים בכל אמצעי מכשירי ההקלטה למינהם או שדבר זה לא נכלל בכלי זמר והנה בזה הסכימו כל פוסקי זמננו לאסור הדבר מהטעם שגם מכשיר ההקלטה נחשב לכלי נגינה ומאי נפק"מ איך נראה הכלי והגר"ש אלישיב התבטא פעם: "בדבר הזה אין היתר של כלי שני". וכן פסקו כל פוסקי זמננו ה"ה: הגר"מ פיינשטיין (שו"ת אגרות משה ח"א סי' קסו וח"ג סי' פז וח"ד סי' כא אות ד'), הגר"ש אויערבאך (הליכות שלמה ביהמ"צ פ"ד ס"ג ד"ה אות ד'), הג"ר בנימין זילבר (שו"ת אז נדברו ח"י סי' כג), הגר"ש אלישיב (אשרי האיש או"ח ח"ג פרק סח אות ז'), הגר"ש וואזנר (שו"ת שבט הלוי ח"ב סי' נז אות ב', וח"ח סי' קכז אות ב'), הג"ר מנשה קליין (גאב"ד אונגואר), בשו"ת משנה הלכות (ח"ח סי' קפח), הגר"נ קרליץ (חוט שני שבת ח"ד עמ' שעט) הגר"ח קנייבסקי (אשי ישראל עמ' תשסה תשובה תא) הגר"ע אויערבאך (בנתיבות הלכה חלק לט עמ' 372) הגר"מ גרוס (אור לרבעה עשר פט"ז אות י) הג"ר מאיר ברנסדרופר (בנתיבות הלכה חלק מ"ד עמ' 476), הג"ר אביגדור נבנצאל (בנתיבות הלכה שם עמ' 519), וכ"כ בשו"ת מנחת יצחק (ח"א סי' קיא), שו"ת יחווה דעת (ח"ג סי' ל'), שו"ת קנין תורה (ח"ב סי' צט), שו"ת ציץ אליעזר (חט"ו סי' לג אות ב') וכן פסקו כל גדולי

המקדש (עמ' רכט אות מה ועמ' רצג אות ח')
מה שהביא את דעת הפוסקים בזה.

ומה שיש לדון הוא אם מותר לשמוע שירים
הוא אם מותר לשמוע שירים ללא ליווי של
כלי נגינה המוקלטים בטייפ וכד' (והוא מה
שנקרא היום ווקאל) ומצינו שנחלקו בזה
הפוסקים דמהגר"מ פיינשטיין בשו"ת אגרות
משה (או"ח סי' קסו) משמע שאין זה נחשב
לשירה בכלי אלא לשירה בפה, וכ"כ בשמו
בס' בנתיבות הלכה (חלק מ"ד עמ' 441). וכן
שמעתי מנכדו של הגר"מ שטרנבוך שכן
הורה זקיניו שהדבר נחשב לשירה בפה. אך
הכרעת רוב הפוסקים שדינו כשירה בכלי
שכן פסקו הציץ אליעזר (שם), האז נדברו
(שם), הדברי יציב (שם), הקנין תורה (שם),
הגרי"ש אלישיב (שם), הגר"ש וואזנר (שם),
הגר"נ קרליץ (שם) הגר"ח קנייבסקי (שם)
הגר"ע אויערבאך (שם), הגר"מ גרוס (שם),
והגר"ר מנחם מנדל לובין (בתיבות הלכה שם
עמ' 534). וטעם כולם משום דגם מכשיר
ההקלטה נחשב כלי נגינה.

והנה לפי הגר"מ פיינשטיין והגר"מ שטרנבוך
שהתירו שירה ללא מוזיקה המוקלטת בטייפ
וכד', ודאי שלענין רמקול או טלפון ושאר
המכשירים למיניהם שיהיה מותר, אלא שיש
לענין לפי הכרעת רוב הפוסקים שהדבר הזה
אסור האם מותר לשמוע שירים ללא מוזיקה
דרך הרמקול או הטלפון, והיינו האם רמקול
וטלפון קיל טפי משירה מוקלטת או שדינם
אותו דבר דגם הרמקול והטלפון נחשבים
לכלי.

ובשביל כך יש להיכנס למה שדנו הפוסקים
בכמה מקומות בהלכה האם מותר לצאת
יד"ח בשמיעה דרך הרמקול וכד' והדבר נוגע
לכמה נידונים בהלכה. א. אם מותר לצאת
יד"ח תפילת הדרך ע"י רמקול או טלפון

וכד'. ב. אם מותר לצאת יד"ח קריה"ת
ברמקול או טלפון או שידור חי וכד'. ג. אם
מותר לצאת יד"ח הבדלה ברמקול או טלפון
וכד'. ד. וכן אם מותר לשמוע קריאת
המגילה בכה"ג. ה. אם מותר לעשות זימון
ע"י רמקול, ואם מותר לענות אמן על ברכה
ששומעים במכשירים הנ"ל. ז. ודבר זה נוגע
לעוד ענינים המבוארים בד' חלקי ש"ע.

ענף א'

והנה לענין קריה"ת כתב הגר"מ שטרנבוך
(תשובות והנהגות ח"א סי' קנה) לתלות
הדבר אם יש דין שומע כעונה בקריה"ת ולכן
פסק שמותר לצאת חובת קריה"ת גם
כששומע ע"י רמקול אלא שכתב דראוי
להימנע מכך משום דיש לחוש לשיטות
הסוברים דגם בקריה"ת איכא דין שומע
כעונה. ומש"כ בס' הליכות שלמה (פ"ב
סי"א) בשם מנחת שלמה סי' ט' שאין יוצאים
כלל. יד"ח קריה"ת בשמיעה דרך רמקול,
כבר העיר עליו בפסקי תשובות (סי' קלה בע'
17) דאינו מדויק, דבמנח"ש שם אין מזכיר
בדבריו ענין קריה"ת, אלא דברים שצריכים
לצאת בהם יד"ח, וכבר כתב בס' הנ"ל
(במילואים סי' יז בהגה"ה) שדעת הגרש"ז
היתה לדינא דהעיקר כהסוברים דקריה"ת
היא חובת ציבור ולא חובת יחיד.

ולענין שמיעת המגילה ע"י רמקול או טלפון
וכיו"ב רוב הפוסקים העלו לאסור, וטעמם,
כי הקול הנשמע ע"י הרמקול והטלפון וכיו"ב
אינו קול האדם כלל, אלא קול המכשיר
שקולט את קול האדם ומהפכו לגלים
חשמליים המרעידים ושוב נוצר קול חדש
קול חשמלי מתכתי, והרי זה כשמוע קריאת
המגילה מהקלטה בטייפ שודאי אין זה בכלל
"שומע מפי שהוא חייב בקריאתה". וכן
פסקו המהרש"ם בדעת תורה (סי' תרפט)

והמהר"י ענגיל בחידושיו לברכות (גיליוני הש"ס דף כה ע"א), וכ"כ בשו"ת ארץ צבי (קוזיגלוב ח"א סי' כג) ובשו"ת חיי אריה (סי' ל') ובשערים המצוינים בהלכה (סי' ו' סק"ה) ובשו"ת מנחת יצחק (ח"א סי' לו וחג סוס"י לח) ובשו"ת משנה הלכות (ח"ד סי' פה) להג"ר משה קליין (גאב"ד אונגוואר) ובשו"ת קנין תורה להגרא"ד הורוביץ (ח"א סי' עה) וכ"פ הגר"מ שטרנבוך (מועדים וזמנים ח"ו סי' קה) וכ"כ הגרש"ז אויערבאך (מנחת שלמה סי' ט') והוסיף שלפ"ז אלו השומעים רק ע"י מכשיר שמיעה לא יצאו ידי חובתן בשמיעת המגילה אלא יצטרכו לקראות בעצמם את המגילה, וכ"כ בשו"ת מנחת יצחק (שם) [נדעת הגר"ש אלישיב (הליכות והנהגות עמ' 14) שאם בלי המכשיר אינו שומע רק קול הברה, אינו יוצא ואינו יכול להוציא יד"ח, אבל אם גם בלי המכשיר אינו שומע קול דברים, אלא שהמכשיר נועד להיטיב לו את השמיעה, יוצא ומוציא יד"ח].

אמנם בשו"ת מנחת אלעזר (ח"ב סי' עב) ושו"ת ציץ אליעזר (ח"ח סי' יא) ושו"ת פני מבין (או"ח סי' לג) וכן הגרצ"פ פראנק (מקראי קודש פורים סי' יא) והגרש"ז אויערבאך בשם החזו"א (שו"ת מנח"ש ח"א סי' הע' 4) דנו להקל בזה שהרי אף בלא מכשיר הרמקול והטלפון, אין קול האדם מגיע לאוזן השומע רק ע"י גלי אויר ואחרי שיהוי מה, ואעפ"כ לכ"ע נחשב לקול האדם ממש, א"כ ע"י רמקול וטלפון שפעולתם לקלוט את גלי אויר אלו ולהגבירם באופן שיגיע למרחוק הרי זה כקול הברה המעורב אם קול האדם ממש שאפשר לצאת ידי חובה. ומ"מ הגרצ"פ פראנק מסיים בצ"ע והצי"א מסיק דהסומך על המקילים בשעת הדחק אין מזחיחין אותו וע"ע מש"כ בח"ד סו"י סי' כו.

ועיין בשו"ת אגרות משה (או"ח ח"ב סי' קח וח"ד סי' קכו) שכתב שאף אם נסבור כסברת המקילים הנ"ל מ"מ יש להימנע מכך ואין להשמיע המגילה ע"י רמקול אף לא לברך נשים, וכ"כ הגר"ש וואזנר (שו"ת שבט הלוי ח"ה סי' פד) דאין להנהיג חדשות ואין לצרף כלל לסניף שע"י הרמקול יהיה הקריאה יותר ב'רוב עס' ועיי"ש בשבה"ל דאם שמע המגילה דרך רמקול יקרא שוב בלא ברכה. וכן פסק בשו"ת יחיה דעת (ח"ג סי' נד) ע"פ מש"כ בשו"ת הלכות קטנות (ח"ב סי' רעו) שהקורא את המגילה במערה, ואחד שומע מרחוק הבת קול של הקריאה, ולא ששמע קול הברה אלא בת קול ברור, מהו שיצא ידי חובתו, והשיב שמכיון שצריך שומע ומשמיע לצאת יד"ח, ואותו בת קול שנעקר ופרח באויר אין לו עוד קשר עם המשמיע ולא יצא. ולפ"ז גם בנידון דידן לא יצא יד"ח בקריאת המגילה ע"י רמקול או טלפון והביא שכ"פ בשו"ת ירושת פליטה (סי' ו'). וכן הביא ביחוו"ד שם בשם שו"ת קול מבשר (ח"ב סי' כה) שהשומעים דרך מקרופון אינם יוצאים יד"ח מקרא מגילה וקריה"ת, שכדי לצאת יד"ח צריך לשמוע קולו של המדבר בלבד, ללא שיתוף מכשיר אחר, ואין מועיל בזה מה שחצי הקול מפי האדם המדבר וחצי ע"י מכשיר. ולפ"ז כתב היחוו"ד שלדבריו היה מקום לדון גם לגבי היושבים סמוך ונראה אל הש"ץ, שבכל זאת כיון שע"י הרמקול שומעים את הקול כשהוא עבה יותר מקולו הרגיל של הש"ץ, נמצא שקול אחר מעורב בו, ולא יצא יד"ח. אך הסיק למעשה שלא כדבריו. וע"ע שו"ת שערי דעה (ח"א סי' ב') ולקט הקמח (סי' נה עמ' קלח) ומש"כ היחוו"ד (שם) בשם שו"ת מערכי לב (חאו"ח סי' ה') ובהשמטות שבסוף הספר סי' אי' ושו"ת אהלי אהרון (ח"ב סי' סד ופ"ה) ושו"ת הים הגדול (סי' כט) ושו"ת ירך יעקב (סי' נד) ושו"ת מקוה המים (ח"ב חאו"ח סי' י' בד"ה גם והלאה ובח"ג סי' כד) וע"י מה שפסק בשו"ת יביע אומר (ח"א סי' יט אות יח וסי' כ') גבי השמעת קול ע"י רמקול וכד' בשבת באריכות גדולה. [נוע"י בשו"ת יחיה דעת ח"ג סי' נד שאלו העומדים ליד הבעל קורא שגם אלולא הרמקול היו שומעים את קולו היטב יוצאים יד"ח אך הגר"מ שטרנבוך במועדים וזמנים שם מסתפק בזה דאפשר דהוי כתרי קלא ומשים ליבו לקול הפסול וכמבואר בש"ע סי' תרצ ס"ד].

ענף ב'

ולפיי"ז גם לענין תפילת הדרך בשמיעה ברמקול כתבו בשו"ת מנחת יצחק (ח"ג סי' לח אות טז) והגרש"ז אויערבאך (מנח"ש שם סוף סקס"ו) שאינו יכול לצאת בכך יד"ח אמנם בהגהה (שם) הוסיף הגרש"ז א בשם החזו"א, שיתכן שגם דרך הרמקול נחשב כשומע ממש מפי המדבר.

וכמו"כ השומע הבדלה דרך הרמקול או הטלפון לא יצא ידי חובתו בהחלט, וצריך לחזור ולהבדיל, ובפסקי תשובות (מהדורא חדשה – סי' רצו אות יד) כתב שזאת רק כאשר לולא הרמקול לא היה שומע קול המבדיל, אבל גם אם לולא זה היה שומע זה אינו לכתחילה והוסיף (שם הע' 153) שלפיי"ז מי ששומע ע"י מכשיר שמיעה (ולולא המכשיר לא היה שומע את המבדיל כלל) צריך להבדיל בעצמו, או יאמר ביחד עם המבדיל ואינו חייב לטעום אח"כ מהכוס, אך לא יברך עמו בופה"ג. ומש"כ בשו"ת אג"מ (או"ח ח"ד סי' צא אות ד') שאפשר לצאת יד"ח הבדלה בטלפון. כבר השיג עליו בסי' רץ כצבי (ח"ב סי' י') בשם רבים מגדולי ההוראה. וכן הג"ר משה שטרן בשו"ת באר משה (ח"ג סי' קסו) הרבה לתמוה עלי מאוד וכתב בזה"ל: "והגם שידוע ע"י חכמי הטעכניק שהקול הנשמע בשפופרת הטלפון אינו קולו כלל, אלא שקולו נרשם בכלי הקליטה ומשם ע"י גלי על עקטרישע נשמע הקול בצד השני ואינו קולו כלל, ולכן כתבתי במקום אחר שגדולי עולם שכתבו שאדם יוצא יד"ח קריאת מגילה, ברכת הבדלה, ויש לענות אמן אחר ברכה כששומע ברכה ע"י טלפון זה אינו, במחילת כתה"ק כי רבה היא עד מאד, וכעפר אני תחת כפות רגליהם ואין אשם בחיק גדולי רבותינו האחרונים זצ"ל במה שפסקו, שהם לפי תומם חשבו שהקול

יוצא מפי המדבר ואותו קול נשמע ממש ישר מפי המדבר על צד השני, אבל זה באמת אינו בבירור גמור, וחלילה לצאת קריאת מגילה או הבדלה וכיוצ"ב ע"י טלפון וגם אין לענות אמן כששומע ברכה ע"י הטלפון. וכבר כתבתי הרבה פעמים שחייב הבעל הקורא בכל שאלה חדשה של הטעכניק מתחילה לשאול פי בקי בענין שעליו דן, כי הרבה פעמים טועה בדימויו, ועי"ז טועה בדין בדבר פשוט, ולהודיע ברבים שאין אדם יוצא יד"ח הבדלה וקריאת מגילה וברכה לענין עניית אמן על הטלפון". עכ"ל. (אמנם המעיין בשו"ת אג"מ או"ח ח"ב סי' קח יראה שהגר"מ פיינשטיין אע"פ שידוע איך עובד הרמקול כתב בזה"ל: "הנה לידי מספקא טובא אף אי נימא שהאמת כאמירת המומחים שלא נשמע קול האדם אלא קול אחר שנעשה מקולו, מטעם שכיון שעכ"פ רק כשהוא קורא נשמע הקול יש להחשיב זה כשמיעת קולו ממש דהרי כל זה שנשמע עושה קולו ממש. ומנין לנו עצם כח השמיעה איך הוא שאולי הוא ג"כ באופן זה שנברא איזה דבר באויר ומגיע לאוזנו. וכן מסתבר לפי מה שאומרים חכמי הטבע שהקול יש לו הלוך עד האוזן וגם יש קצת שיהוי זמן בהלכו, ומ"מ נחשב שהוא קול האדם לכן אפשר שגם הקול שנעשה במקרופון בעת שמדבר ששומעים אותו הוא נחשב קולו ממש וכן הוא יותר מסתבר, וגם לא ברור הדבר מה שאומרים שהוא קול אחר, ומטעם זה אפשר אין למחות ביד אלו שרוצים לקרא המגילה ע"י מקרופון מצד ההלכה עכ"ל.

אך לענין זימון ע"י רמקול אע"פ שע"פ האמור לעיל דעת הגרש"ז אויערבאך והג"ר ישראל יעקב פישר (וזאת הברכה עמ' 129) שאין לזמן באופן זה, משום שהרמקול אינו נחשב קולו האמיתי של המזמן, וע"פ האמור בש"ע (סי' קצג ס"א) כל שאין שומעים

ענף ג'

וכן לענין השומע ברכה דרך הטלפון או שידור חי שאינו חייב לענות אמן, אך אם ירצה יוכל לענות אמן. ובפסקי תשובה (סי' קסז) כתב שלא יענה אמן בשומע דרך הטלפון משום שכבר עבר תוך כדי דיבור. אך העיר עליו בפסקי תשובות (סי' רטו הע' 21) שידוע שעתה אין חשש זה ואפי' ממדינה למדינה. אמנם בנידון זה יל"ד מצד אחר, דהנה כתב הש"ע (סי' נה ס"ב) "יהיו עשרה אנשים במקום אחר ואומרים קדיש וקדושה אפי' מי שאינו עומד עמהם יכול לענות, וי"א שצריך שלא יהיה מפסיק דבר שאינו נקי או עבודה זרה. ונחלקו הפוסקים מה כוונת הש"ע לפסוק (ע"י מ"ב שם ס"ק סב) שבהגהות לבושי שרד הבין שדעת הש"ע לפסוק להקל, ושלא כדברי הי"א, (וכ"כ בשו"ת דברי יששכר סי' ו') אך בכה"ח (שם סקצ"ה) כתב שגם הש"ע סובר כדעת הי"א שהיא הלכה פסוקה ודעה מוסמכת מכל הפוסקים, ואינה באה לחלוק על הדעה הראשונה שהובא בסתם, אלא באה לפרש. גם בשו"ת מנחת אלעזר (ח"ב סי' עב) חשב מתחילה לומר שדעה הי"א היא שלא כדעה הראשונה שהובא בסתם, וא"כ הלכה כסתם. ושוב העיר מדברי הפמ"ג בכללי הוראת איסור והיתר (בריש יו"ד) שבכגון זה אין דעת הי"א לחלוק אלא לפרש דעה ראשונה, וא"כ הלכה היא. ועפ"י דן שהשומע ברכה מחבירו דרך הטלפון, לא יענה אחריו אמן, משום דבסתמא ישנה טינופת או ע"ז מפסקת בין חבירו לבינו.

אולם הגר"א במעשה רב (סי' מז) כתב שמבית לבית השומע קדיש וקדושה ואמן יכול לענות עם הציבור, אפי' כשיש בינתיים הפסק של טינופת או ע"ז, כיון שאינו רואה. ולפי"ז פסק המנחת אלעזר שיכול לענות

'נברך' וכו' 'מפי' המזמן אין יוצאים ידי חובת זימון, ופעמים שאף עשרה אנשים היושבים סמוך למזמן אין שומעים קולו כי הקול חזק הבוקע ממשרדי הרמקול גובר ועולה על קולו, מ"מ כתב הגר"ש וואזנר (שו"ת שבה"ל ח"י סי' מ'), וקובץ מבית לוי (ח"ב) שאלו המקילים בזה אין לגעור בהם, כי אפשר לומר שאין דומה ברכת הזימון למגילה ושופר וקידוש וכד' שגדרם "שומע כעונה" ממש, וחייבים לשמוע מפי בר חיובא ממש בקולו ולא קול הברה וכד', אבל ברכת זימון נלמד מהפסוק "כי שם השם אקרא הבו גודל לאלוקינו", והיינו שאחד קורא לחבירו להצטרף עמו לברכה, ואף ברמקול שאין הם שומעים את קולו האמיתי, מ"מ קריאתו להצטרף עמו נחשבת קריאה. אכן גם הוא מסיק שלכתחילה יש לזמן ללא רמקול, מכיון שמלשון הא"ר משמע שהמזמן מוציא את השומעים בברכת הזימון, וכל מהדר אחרי המצוות מהדר אחר הדין לכתחילה.

אך אם כבר ענה אחר המברך ע"י הרמקול כתב בפסקי תשובות (סי' קצג הע' 27) שלא יוכל שוב להצטרף לזימון שלשה או עשרה (ללא שיוכל אח"כ עוד עמם) כי אפשר שיצא ידי"ח ונפטר מזימון, אלא"כ יכוון בהדיא שעונה רק כדרך שבח והודאה להשי"ת כשמהללים ומשבחים אותו יתברך ולא בשביל לצאת ידי"ח. אך מאידך גיסא הגר"מ פיינשטיין בשו"ת אג"מ (או"ח ח"א סי' צא אות ד') אף שצידד לגבי מגילה והבדלה שיוצא בשמיעה מרמקול למרות שאינו שומע את קולו האמיתי, מ"מ לגבי ברהמ"ז וק"ש כתב שיש למחות ברוצים לצאת ידי"ח ברמקול.

אמן. אלא שלפי האמור לעיל שהרמקול והטלפון אינם הקול הטבעי היוצא מפי המברך, אלא הוא קול הבא ע"י זרם חשמלי באמצעות ממברכא, א"כ אינו חייב לענות אמן. ואכן כתבו הג"ר בנימין זילבר (בבית ברוך על החי"א עמ' תכג) ובשו"ת באר משה להג"ר משה שטרן (חי"ג סי' קסו אות ד') שלא יענה אמן על ברכה ששומע מרמקול או טלפון. [וכ"כ בשו"ת יחווה דעת (חי"ב סי' סח) בשם שו"ת אהלי אהרון (חי"ב סי' סד) ושו"ת מערכי לב (עמ' תעז)].

אכן יש מקום גדול לחלק בין הקלטה לרמקול וטלפון או שידור חי וכד' לענין עניית אמן וכפי שפסק הגרש"ז אויערבאך (והו"ד בשו"ת יחווה דעת חי"ב סוף סי' סח). וכ"כ בשו"ת יחווה דעת (שם) דבהקלטה הקול של המדבר נפסק מכבר, ופנים חדשות באו לכאן, כשהוא שומע מהתקליט שאינו בר חיובא, וכפיס מעץ יעננה. אבל השומע מהרדיו בשידור חי, סוף סוף ברור שבאותה שעה הציבור עומדים במקום מסוים ואומרים קדיש וכד', לפיכך נראה שרשאי לענות עמהם, וה"ז דומה למה שאמרו בסוכה (נא:) במעשה של בני אלכסנדריא של מצרים שהיה שם קהל רב ולא היו יכולים כולם לשמוע מפי הש"ץ את הברכות, והיו מניפים בסודרים כדי שיראו אות חתימת הברכות ויענו אמן, והסבירו התוס' שם וכן בברכות (מז). שאין זה בכלל אמן יתומה, הואיל והיו יודעים באיזה ברכה הש"ץ עומד, ורק לא היו שומעים אותו. וכ"כ הגרי"מ טולידאנו (בשו"ת הים הגדול סי' כט) שיש לחלק בין השומע ברכה מתקליט, שאינו עונה אחריו אמן, מפני שכבר פסק כח האיש המברך שהוא בר חיובא, והקול היוצא מן התקליט אינו אלא כחיקוי ומעשה קוף בעלמא, [ויש להמליץ ע"ז לשון חז"ל (בב"מ נט:) אין משגיחין בבת קול], לבין השומע

ברכה דרך הרדיו או הטלפון שצריך לענות אמן, שאין ריחוק המקום מעכב. (אלא שהוסיף שלא עוד אלא שאם כיוון המברך להוציא ידי חובתו ונתכוין גם הוא לצאת יד"ח, יוצא יד"ח בברכה ששומע דרך הרדיו והטלפון. - אך כאמור לפוסקים הנ"ל לא ס"ל הכי וכ"כ לחלוק עליו בשו"ת יחווה דעת (שם). ועי' בשו"ת פני מבין (או"ח סי' קג) שמפקפק בזה ע"פ ההלכה שבש"ע שאם יש טינופת מפסקת אין לענות אמן, אלא שסיים שמ"מ בשעת הדחק יש לסמוך על הדעה הראשונה שבש"ע להקל. וכ"כ בשו"ת חלקת יעקב (חי"א סי' נט).

אבל כל זה אמור רק אם נמצא עם הציבור ושומע הברכה דרך הרמקול, ולולא הרמקול לא היה שומע את המברך, אך אם לולא הרמקול ג"כ היה שומע את המברך חייב לענות אמן כמשי"כ בפסקי תשובות (סי' רטו אות ג') וע"ע משי"כ שם בשם הפוסקים. וע"ע בכ"ז בשו"ת מהרש"ג (חי"ב סי' קכה) ובשע"ת צל"ח החדש (סי' א') ובשו"ת שערי דעה (סי' ב'), ומשי"כ בשו"ת יחווה דעת (שם) בשם שו"ת ירך יעקב (סי' נד) ושו"ת ירושה פליטה (סי' י').

ענף ד'

וכן נוגע נידון זה לעוד ענינים בהלכה וגם בש"ע יו"ד וכמו בהלכות נדרים שנשאל הג"ר משה שטרן בשו"ת באר משה (חי"ג סי' קסו) באחד שנדר שלא ידבר עם פלוני מחמת כמה טעמים שהיה לו, ועתה יש לו ענין נחוץ לדבר עמו, אבל אינו רוצה להתיר נדרו, אם רשאי לדבר עמו ע"י טלפון. ולכאוי' דבר זה תלוי בנדון הנ"ל אך הבאר משה כתב לאסור זאת מטעמים אחרים, משום שכלל גדול בידנו בנדרים בכמה מקומות בש"ס ובערכין (יט:) דאפי' נגד לשון מקרא אזלינן בתר לשון בני"א

ומבואר כן בש"ע (יו"ד סי' ריז). ודיבור ע"י הטלפון בכלל דיבור הוא בלשון בני"א ממילא אסור לו לדבר עמו. אך כתב שאחר העיון יל"ד מה היה עיקר כוונתו שמבואר בש"ע (יו"ד סי' ריח ס"א) שהנודר או נשבע הולכים אחר הענין שלזה נתכווין ולא אחר משמעות הדיבור (כ"כ שם המפרשים) ולפי"ז ניחזי אכן מה היה עיקר כוונתו בעת נדרו שלא לדבר עם פלוני, אי מחמת שנאה שביניהם ובוזה בטא בשפתו להחזיק רגזו עד כדי שלא לדבר עמו, או דלמא עיקר כוונתו היה שלא לפגוע בו פנים אל פנים לפי שהוא בעל מדות רעות ותכונות נפשו רגועה, וחושש פן ע"י הדיבור פה אל פה יושפע ממנו לעשות כלשונו וכמנהגו, ובכה"ג אם מדבר עמו ע"י טלפון אין שום חשש שבעולם שילמיד ממנו כאלו דברים אז שרי לו לדבר ע"י טלפון אבל אם נדר מטעם הראשון אז אסור לו לדבר עמו אפי' ע"י טלפון. וע"ע שם מש"כ באות ד'.

ועוד מצינו זאת באבן העזר לגבי קול אשה ע"י טלפון או רדיו שנפסק בש"ע (אבהע"ז סי' כא ס"א) שאסור לשמוע קול ערוה וכו' ומקורו מהגמ' בברכות (כד.) וילפינן מדכתיב "כי קולך ערב" שקול באשה ערוה. [וע"י באוצר הפוסקים (סק"א) שהביא מח' אם איסורו מה"ת או דרבנן, והעיקר כדעת המהריק"ש (בערך לחם סי' ריז ס"ד) והמ"ב (סי' עה סק"ז) שהוא מדרבנן משום דקול לא הוי אסור משום ערוה עיי"ש] ולפי"ז יש לדון אם מותר לשמוע קול אשה מטלפון או רדיו וכד', ולכאוי זה תליא בנידון הנ"ל, אלא שהפוסקים כתבו לאסור זאת אע"פ שאין זה כקולה במקורו, מ"מ הוא בכלל איסורא דקול באשה שהרי הקול עצמו גורם להרהר אף ששומעים אותו דרך הרדיו. וכ"פ בשו"ת חלקת יעקב (ח"א סי' קסג), שו"ת מנחת יצחק (ח"ז סי' ע'), שו"ת שבט הלוי (ח"ה סי' קצז אות ד' – ובחלק ג' סי' קפא הוסיף שזה

דבר מכוער והוא אסור למעשה), שו"ת אז נדברו להג"ר בנימין זילבר (ח"ו סי' סט), שו"ת אבני ישפה (ח"ב סי' ה' ענף ב'), שו"ת פרי השדה (ח"ג סי' לב). ובשו"ת ברכות שמים (הובא בס' אום אני חומה להגר"מ גרוס ח"א עמ' עג בציון המצוינות ס"ק תרצו) כתב ט' סיבות לזה. ובשו"ת משנה הלכות להג"ר מנשה קליין (ח"ד סי' פו וע"י ח"ז סי' יג) כתב שאף לברי המקילים בזה (שו"ת בית שערים סי' לג) מ"מ מידי הרהור איסור "ונשמרת מכל דבר רע" לא נפקי ומכוער הדבר. וכ"ד הגרש"ז אויערבאך (הליכות שלמה פ"כ סי"ב), הגר"ח קנייבסקי (סי' נקיות וכבוד לתפילה), והגר"נ קרליץ (חוט השני ה' צניעות ואבהע"ז סי' נא סק"י). והגר"מ גרוס (אום אני חומה ח"א עמ' תעג) האריך בזה והביא את דברי הפוסקים בזה.

אלא שבשו"ת אבני ישפה (שם) וכן הגר"ש וואזנר והגר"נ קרליץ (שם) אסרו זאת אף בקול האשה המוקלט בטייפ (וע"י בס' אוהל יעקב על ה' יחוד עמ' רנג הע' קיג שבשבה"ל ח"ה סי' קצז מחמיר בזה ואע"פ שבשבה"ל ח"ג כתב שאולי יש לחלק בין קול אשה בטייפ לבין רדיו, מ"מ מסתימת דבריו בח"ה נראה שהוא מחמיר בשניהם עיי"ש). אך בשו"ת מהרש"ג (ח"ב סי' קכה) ובישוב משה (טורצקי ה' ק"ש שאלה י') כתבו להתיר לשמוע קול אשה מוקלט.

אכן לפי המתבאר לעיל שגם רמקול וטלפון ורדיו וכד' אינם קול האדם ממש אלא וכו' כתבו בשו"ת יביע אומר (ח"א סי' ו') ובשו"ת ציץ אליעזר (ח"ה סי' ב' וע"י בח"ב סי' ב') להתיר את הדבר. (אך בצ"א מתיר רק בשעהד"ח) וכ"ד הגר"ש אלישיב (וזאת הברכה פרק טז). והגר"מ גרוס (אום אני חומה שם) הביא בשם ספר בית ועד לחכמים (שנה א' חוברת א') שג"כ מתיר מדאיתא

בגמ' קול באשה ערוה ולא קול של אשה מוכח שצריך לשמוע ממנה, אך ציין לשו"ת ברכת חיים (סי' כ') שדחה ראייה זו לאסור. וע"ע שו"ת בית דוד (סי' קפח) שו"ת הלכה למשה (סי' א' וב') וקובץ נועם (ח"ד עמ' ו'), וח"ו עמ' שלח, וח"י עמ' רפד) מש"כ בזה.

ומה שכתב בס' אשרי האיש (או"ח ח"א פט"ז אות ט') בשם הגרי"ש אלישיב שאין קול באשה ערוה בקול אשה שברדיו, ברמקול בטייפ, בטלפון וכד', אפי' אם מכירים את האשה, בגלל שהדרך הטכני שבו מצויר הקול, אין זה קול האשה ממש אלא חיקוי ע"י גלי חשמל. וזה לא ענין שמיעה ולא ענין אמירת ק"ש ושאר דבר שבקדושה. אבל אם זה גורם לו להרהור, אסור לשמוע, וגם אסור לקרא ק"ש. [אלא שלגבי רמקול הורה הגרי"א (ישא יוסף או"ח סי' יט) שאין להתיר את שמיעת קול דרך הרמקול, אמנם אם אינו שם לב ואינו מתכוין לשמוע את הקול, אין הקול הנשמע דרך הרמקול נחשב לקול האשה ויכול לקרא ק"ש כששומעו] ונראה שטעם החילוק בין אם מותר לבין אם זה גורם לו להרהור שאסור אע"פ שאינו קול האשה ממש, הוא כדכתב בשדי חמד (כללים מערכת ק' כלל מב) שרק כשיודע בנפשו שאין ערב עליו, ומחשבתו תפוסה בעיניים אחרים ליכא איסור מדינא לשמוע ממכשירים אלקטרוניים עיי"ש. הרי שהכל תלוי מה גורם לו להרהור ויש הרבה מה להאריך בזה אלא משום שאין זה ענין שאנו עוסקים בו לא נכנס לסוגיא הגדולה הזו.

ענף ה'

ועכ"פ מכל הנידונים המבוארים לעיל חזינו שגם רמקול וגם טלפון או רדיו וכל כיוצ"ב הם אינם הקול של האדם המדבר בעצמו אלא חיקוי ע"י גל חשמל וכפש"כ מטעם זה

אסורו לצאת יד"ח בקריאת המגילה וקריה"ת ותפילת הדרך והבדלה וכו', וגם המתירים לא התירו משום שסברו שמכשירים אלו זה כן קול האדם אלא מודים דמכשירים הנ"ל אינם קול האדם אלא שהתירו מטעמים אחרים, וכמו"כ לגבי ערות אשה כתבו כמה פוסקים להתיר מהטעם הנ"ל ומה שיש אוסרים זה גם לא משום שס"ל שהמכשירים הם קול האשה ממש אלא שאסרו מטעם דגם בכה"ג זה גורם להרהור וכו'.

ולענ"ד נראה שהדברים התלויים בשומע כעונה כגון קריה"ת, מגילה הבדלה, ותפילת הדרך תלוי בגדרי שומע כעונה ומשום שאין זה ענינו להאריך בגדרי שומע כעונה אין כאן המקום להאריך אך בשאר הדברים כגון בנדר או ערוה הרי זה תלוי ועומד בפלוגתא הפוסקים הנ"ל.

ולפי כל האמור לעיל נחזור לנידון שלנו בענין אם מותר לשמוע בספיה"ע וביהמ"צ שירים (ללא מזיקה) דרך הרמקול או הטלפון וכד', דתלוי בפלוגתא הפוסקים אם מותר לשמוע שירים המוקלטים בטייפ (מה שנקרא ווקאלי) ללא מוזיקה שלפי המתירים בזה פשוט שיהיה מותר ברמקול וטלפון, אך לפי האוסרים יל"ד לאסור משום שנתבאר שגם המכשירים הנ"ל אינם קול האדם בעצמו אלא קול המכשיר שקולט את קול האדם ומהפכו לגליים חשמליים המרעידים ושוב נוצר קול חדש קול חשמלי מתכתי, והרי זה כשומע מהקלטה בטייפ, ואם טייפ אסור לשמוע שירים אפי' ללא מוזיקה א"כ יהיה הדין גם ברמקול.

ושאלתי זאת להג"ר אשר ווייס שליט"א (גאב"ד דרכי תורה) ואמר לי שמותר. אך זה אינו ראייה דכששאלתי אותו אם מותר

לשמוע שירים המוקלטים ללא מוזיקה אמר לי שצ"ע [ועי' גם בשו"ת דברי יציב למורו ורבו של הגר"א ווייס האדמו"ר מצאנז קלויזנבורג זצ"ל ח"ב סי' רמו שג"כ הסתפק בזה ונשאר בצ"ע].

אך לענין טלפון יש אופנים שאפשר יותר להקל אף בשירה עם נגינה וכגון מה שמצוי בזמננו הרבה שכאשר מתקשרים בטלפון למשרדים וכד' הרי שבזמן ההמתנה עד שמתפנים לענות מושמעת שירה ונגינה שהורה הגר"ש אלישיב (אשרי האיש או"ח ח"ג פס"ח אות ח') שמרכזיה של טלפון שמשמיעה שירים בהמתנה ויש טרחא לנתק את השירה, מותר להשאיר את זה בביהמ"צ (והליץ רבינו, ע"ז נאמר "אלו הדברים שאין להם שיעור", ולא צריך לעשות כלום) וכן המטלפן אינו צריך להמנע מלשמוע כיון שאינו שומע להנאתו, אלא כדי לדעת אם הוא עדיין על קו הטלפון. וכן פסקו הגר"מ פיינשטיין (מועדי ישורון עמ' 128), והגר"ש ואזנר (שו"ת שבט הלוי ח"א סי' סט), והגר"מ שטרנבוך (ליקוטי תשובות והנהגות על ת"ב עמ' לג), והגר"ח קניבסקי (תורת המועדים סי' תקנא, וסי' נחמת ישראל פ"ב הע' 39), וכ"ד בעל השו"ת מחזה אליהו הגאון ר' פסח אליהו פאלק שליט"א (פנינת המקדש פ"ה הע' קג) לגבי שאר ימות השנה שכיוון שאין כוונת השומע להנאת הנגינה, אלא דעתו נתונה לכך שידע כי בא תורו מותר. וכמובן שאם מתקשרים למקום של נכרים, ומושמעים שם שירים שיש בהם דברי ניבול, כ' בקובץ עץ חיים (קובץ טו עמ' קכא שאלה ב') שודאי אסור לשומעם. אמנם מי שיש לו מרכזיה ראוי שיבטל את המוסיקה שמשמיעים בהמתנה בימים אלו, וכן הנהיג הג"ר ישראל זיכרמן בבית הרפואה מעיני הישועה ע"פ הוראת הרבנים (סי' נחמת ישראל שם).

וכמו"כ מצוי בזמננו שאפשר לסדר במכשירי הפלאפון שכאשר מחייגים אליהם, אז הם משמיעים איזה ניגון או שיר, והורה הגר"ש אלישיב (קובץ עץ חיים טו' עמ' קכב שאלה ו') שאין בזה משום איסור, שהרי אין הצליל מיוחד לשמחה ואין כוונת האדם להנות מהשירה המשמעת, אלא לדעת כי מתקשרים אליו, ותיכף האדם עונה ומפסיק השיר. אמנם אם אפשר להחליף את הצליל הורה שראוי לעשות כן. אך הג"ר אביגדור נבנצאל (בנתיבות הלכה חלק מ"ד עמ' 519) הורה שאפי' כל השנה אין להשמיע מוסיקה בצלצול הטלפון מפני החורבן, ורק בחוה"מ וכיו"ב יכול להשמיע צלצול בצורת מנגינה.

וכן לענין מכשיר רדיו ששומעים בו בעיקר דיבורים ומדי פעם מושמעים בו גם שירים, כתב בשערים המצוינים בהלכה (סי' קכו סק"ד) לגבי קלטות כעין זה שמותר לשמוע גם את השירים כיון שהרוב והעיקר נעשה לדברים המותרים. אך כתב על דבריו הגר"ש ואזנר (שו"ת שבט הלוי ח"ו סי' סט) שדבריו תמוהים, כיון שלא הכלי המשמיע קובע אלא השמיעה קובעת, ולכן במקרה שאסור לשמוע שירים אסור לשמוע גם באופן זה. ולפ"ז כ"ש רדיו ששם אין הרוב והעיקר נעשה לדברים המותרים והשירים שמשמיעים שם אינם טפלים אלא יש להם מתרה מסוימת בשביל לפרסם את הזמרים והשירים, וגם מה שהם משמיעים בספירת העומר ובין המצרים מוזיקה וואקלית גם כן אסור לרוב הפוסקים, ומסתבר שגם הפוסקים שמתירים שירה בפה המוקלט בטייפ מסתבר שלא התירו אלא שירה של אדם יחיד בפה בלבד, אבל שירה של מקהלה שלמה ובליויי ניגונים שאנשים יודעים לעשות בקולם ובפיהם מיני קולות ותופים ומנגינות עד שנשמעים כמו כלי זמר ממש

מסתבר שזה לא התירו, וראוי לעורר את המקילים בזה שאינם יודעים את ההלכה. ובכלל שמיעת מכשיר רדיו אסורה בכל ימות השנה כמו שפסק הגר"מ גרוס בספרו מנוחת אמת (פ"ז סי"ב) וז"ל: "ברכב שנוסעים, מכשיר הרדיו לא יהיה פתוח כלל גם לא לשמיעת דברים המתחדשים בעולם, ואין צריך לומר בשאר הזמנים, וכן לא בזמן שיש קול זמר שהוא ניגונים כשאינם ניגוני פריצות ופריקת עול, ובקול אשה איכא נמי משום קול באשה ערוה. (עי' אום אני חומה בהוגי שעשועות אות שלט). ולא יהיה מכשיר הוידאו פתוח, וגם אם נראים בו דברים תורניים (עי' שם בחידותם משתעשעות סוס"י קל"ד)", עכ"ל.

פסקי חדב"נ עמוד ההוראה הגאון הגדול רבי עזריאל אויערבאך שליט"א על דיני אבילות בספיה"ע

(מתוך ספר בנתיבות הלכה חלק לט עמ' 372)

עם הערות והוספות

תזמורת

א. אין לעשות תזמורת וריקודים ומחולות בימי הספירה בסעודות מצוה של בר מצוה¹ ברית מילה² ופדיון הבן³.

הכנסת ס"ת

ב. אולם בהכנסת ספר תורה בימי הספירה מותר לעשות תזמורת וריקודים ומחולות⁴.

שירה בפה

ג. מותר לשיר בפה בימי הספירה, אולם ציבור יש להם להימנע מלשיר ביחד בימי הספירה⁵.

שער הציון

¹ וכ"כ באורחות חיים בהג' מהרש"ם (סי' תצג) בשם הדעת קדושים, וכ"פ בשו"ת מנחת יצחק (ח"א סי' קיח) ובשו"ת שרגא המאיר (ח"ב סי' יג) לאסור בכל. וגם הגר"מ גרוס אוסר בבר מצוה (אור לארבעה עשר פט"ז אות י). מאידך בשו"ת יחו"ד (ח"ו סי' לד) מתיר. ונראה שאין זו מח' שהרי הספרדים נוהגים בכל בר מצוה לעשות עם תזמורת והכל הולך בזה אחר המנהג ולכן התיר להם בשו"ת יחווה דעת. וכן ראיתי בס' אשרי האיש (פס"ה אות כא) בשם מרן הגר"ש אלישיב זצ"ל לגבי ר"ח סיון ונשאל אם מותר לעשות בר מצוה עם תזמורת והשיב, שאם היה הדרך כך היה אפשר לעשות, אבל אם לא ודאי שלא, אבל מלבד זה אפשר לנהוג כרגיל. [וכמו"כ הגר"מ גרוס (שם אות יא) אף שהורה שאין לעשות ריקודין ומחולות בבר מצוה מ"מ מר"ח סיון הורה שאפשר להקל]. ולפי"ז ספרדים שרגילים בבר מצוה לשמוע תזמורת ודאי שמותר להם. ועי' בפסקי תשובות (סי' תצג הע' 39) שכתב שגם מהמג"א והמ"ב משמע להיתר כי הם אסרו רק בסעודות של רשות, ולכן הקדימו שסעודת אירוסין בימינו הוא סעודת רשות ולכן אין לעשות בו ריקודין ומחולות. ועיי"ש עוד שהביא מה שנחלקו הפוסקים בזה ובכל סעודות המצוה.

² אך בשו"ת יחו"ד (ח"ו סי' לד) כתב שמותר. וכ"כ הגר"ר משה מרדכי קארפ (הל' חג בחג על ספיה"ע פ"ז הע' 36) שברית מילה לספרדים שנוהגים שם בזממורת יש להתיר שהרי מילה מבואר בר"פ י"ט דשבת (קל). שעושין אותה תמיד בשמחה, אפי' בשעת הגזירות. אך עי' בקובץ פסקים ותשובות-חודש ניסן להגר"מ גרוס (עמ' קלא אות יד) שכי' לגבי ריקודים וכלי זמר בברית מילה שאף שהמג"א המהצח"ש הח"י הא"ר והפמ"ג מתירים בסעודת מצוה בריקודים ומחולות מ"מ להלכה מחמירים בזה כהגר"ז והא"א שאוסרים ובמקומות שנוהגים לעשות ברית עם כלי שיר, מותרים גם בימים אלו, אולם מה שחדשים מקרוב באו שעושים כלי שיר בבר מצוה, אין לדבר יסוד, ובדאי שאין להתיר בימי הספירה עיי"ש.

³ וכ"כ הגר"מ גרוס (קובץ פסקים ותשובות על חודש ניסן עמ' קלג) שגם בסעודת מצוה כסעודת ברית מילה, פדיון הבן, בר מצוה, וסיום מסכת יש להימנע מריקודין וכלי שיר. אך בשו"ת יחו"ד (ח"ו סי' לד) כתב שמותר.

⁴ וכ"כ בשו"ת קרן לדוד (סי' קיט) וכן דעת הגר"מ גרוס (קובץ פסקים ותשובות חודש ניסן בשער התשובות סי' פח, וקובץ תל תלפיות עניני יו"ט קובץ נט סי' ד), וכ"פ מרן הגר"ש אלישיב זצ"ל (אשרי האיש פס"ה אות כד) אך דעתו שאין ראוי לכתחילה לקבוע הכנסת ס"ת בריקודין ומחולות בימים אלו אלא בשעת הצורך.

⁵ וכ"כ בפסקי תשובות (סי' תצג אות ד') לחלק בין שיר לאדם יחיד שודאי מותר לשירה בציבור שראוי להינמנע אך מותר לשיר ניגונים שתוכנם הודאה להשי"ת או שירי דביקות או ניגונים המעוררים כמיהה לגאולת ישראל, ואבל לשיר שירה המעוררת לריקוד ומחול דעת מרן הגר"ש אויערבאך זצ"ל (הליכות שלמה פסח פ"א סי"ד) והגר"נ קרליץ שאסור. ומה שאומרים שאין לשיר בספיה"ע אינו מוזכר בפוסקים לאסור זולת בדברי הלקט יושר (חאו"ח עמ' 97) לתלמיד התרה"ד שכתב שהתרה"ד לא ניגן ניגונים בפיו בימי הספירה וכן ביוסף אומץ (מנהגי פפד"מ עמ' קכח) כתב שהיו נוהגים לא לשיר בימי הספירה כלל אפי' בלא ריקודין ומחולות, וכן מרן הגר"ח קנייבסקי אמר שאביו (אורחות רבנו ח"ב עמ' צה, והל' חג

ד. מותר ללמוד וללמד נגינה בכלי נגינה בימי הספירה⁶.

קלטות

ה. אין לשמוע קלטות בימי הספירה⁷, ואין נפק"מ בין קלטות של שירה בפה לקלטות של שירה עם תזמורת⁸.

שער הציון

בחג על ספיח"ע פ"ז הע' 34) אסר לשיר בביתם בימי הספירה ורק בשבת התיר. ולמעשה דעת **מרן הגר"ש אלישיב זצ"ל** (אשרי האיש פס"ה אות כ') שמותר לשיר בפה אף שירה המעוררת לריקוד ומחול דלא ניכרת השמחה בזה בפועל. וכ"כ בשו"ת יחו"ד (ח"ו סי' לד) ששירה בפה כשהיא דרך הודאה להשי"ת, בלי כלי נגינה, תפילה בנעימה, או לימוד תורה בנעימה מותרים.

⁶ **ומרן הגר"מ פיינשטיין** (שו"ת אג"מ ח"ג סי' פז) ו**הגר"ש אלישיב זצ"ל** (אשרי האיש פס"ה אות כז) ו**הגר"נ קרליץ** (חוט שני שבת ח"ד עמ' שעט) **וכן בשו"ת קנין תורה** (ח"ב סי' צט) מחלקים דאם עושה זאת לצורך פרנסה מותר אך לצורך הנאה אסור וטעמם ע"פ הפמ"ג ועוד פוסקים בדיני בין המצרים ע"ש. ולפי"ז כתבו שה"ה לנגן בגני ילדים שלא הגיעו לחינוך שמותר כיון שאין למנגנת הנאה מזה ואינה מנגנת אלא לצורך פרנסתה. **ומרן הגר"ש א' הוסיף**, (אשרי האיש שם אות כה) שלימוד נגינה כל זמן שאוחז בתחילת הלימוד ולא יוצא שיר גמור מותר, אבל כשיודע כבר לשיר ותוך כדי לימוד יוצא שיר גמור, אין ללמד נגינה בימים אלו. מאידך **מרן הגר"ש וואזנר זצ"ל** (קובץ מבית לוי ח"ג עמ' לט ועניני ניסן עמ' עו, וסי' בין פסח לשבועות פט"ו הע' י') אסר בכל כה"ג בכל האופנים עד ר"ח סיון (ואפי' לילדי הגנים אסור) ומ"מ היקל לספרדים אחר ל"ג בעומר. ובקובץ מבית לוי הוסיף שלבנות בגיל שנתיים ושלוש אולי יש להקל לצורך.

⁷ קלטות של תזמורות נאסר ע"י כל הפוסקים (ואין חולק בדבר) ואף שבפוסקים הקדמונים לא הוזכר איסור זה מ"מ המנהג לאסור משום שק"ו הוא מריקוד ומחול, ובכלי זמר אסרו אף בלי ריקוד ומחול (- כן ביארו פוסקי זמננו). וכן פסקו כל פוסקי זמננו ה"ה: **מרן הגר"מ פיינשטיין** (שו"ת אגרות משה ח"א סי' קסו וח"ג סי' פז וח"ד סי' כא אות ד'), **הגר"ש א' אויערבאך** (הליכות שלמה ביהמ"צ פי"ד ס"ג ד"ה אות ד'), **הגר"ש אלישיב** (אשרי האיש או"ח ח"ג פרק סח אות ז'), **הגר"ש וואזנר** (שו"ת שבט הלוי ח"ב סי' נז אות ב', וח"ח סי' קכז אות ב'), **הגר"ר מנשה קליין** (גאב"ד אונגוואר), בשו"ת משנה הלכות (ח"ח סי' קפח), **והגר"ר בנימין זילבר זצ"ל** (שו"ת אז נדברו ח" סי' כג), **והגר"ר מאיר ברנדסדורפר** (בנתיבות ההלכה חלק מ"ד עמ' 476), וכ"ד **הגר"נ קרליץ** (חוט שני שבת ח"ד עמ' שעט) ו**מרן הגר"ח קנייבסקי** (אשי ישראל עמ' תשסה תשובה תא) ו**הגר"מ גרוס** (אור לרבעה עשר פט"ז אות י'), וכ"כ בשו"ת **מנחת יצחק** (ח"א סי' קיא), שו"ת יחו"ד (ח"ג סי' ל'), **שו"ת קנין תורה** (ח"ב סי' צט), **שו"ת ציץ אליעזר** (חט"ו סי' לג אות ב'), וכן פסקו כל גדולי ירושלים לגבי מנהג ירושלים שלא לנגן בכלי זמר בחתונה (שכבר כתבתי ע"ז בקונטרס על דיני תזמורת בחתונות הנערכות בי-ם) שמוזיקה מוקלטת דינה ככלי זמר ואסור שכן פסקו **מרן הגר"ח זוננפלד** (שו"ת שלמת חיים סי' תצד), **המהר"ל דיסקין** (אל גיל כעמים עמ' לב) ו**הגר"ש אלישיב ז"ע** (נשא יוסף ח"א סי' קכב) וכן פסקו שאר פוסקי זמננו לגבי איסור שמיעת כלי זמר בשאר ימות השנה כנפסק בשו"ע (סי' תקס ס"ג) שמשחרב ביהמ"ק גזרו שלא לנגן בכלי שיר וכל מיני זמר וכו' וכתבו פוסקי זמננו שמוזיקה מוקלטת דינה ככלי זמר ואסור שכן פסקו **הגר"ר ישראל יעקב פישר זצ"ל** (שו"ת אבן ישראל ח"ז סי' כח, והליכות אבן ישראל עמ' שפח ס"ב), וכ"ד בעל השו"ת מחזה אליהו (פנינת המקדש פ"ה הע' סג), וכ"כ בשו"ת משנה שכיר (או"ח סי' קמט) ושו"ת פאת שדך (סי' צט) ואף **הדברי יציב מצאנז** (שו"ת דברי יציב או"ח ח"ב סי' רמו) מצדד לאסור. ואף מה שכתב בשו"ת חלקת יעקב (ח"א סי' סב) ללמד זכות על המקילים כבר כתב הגר"א שולזינגר (גאב"ד זינבה) בשו"ת באר שרים (ח"ב סי' רכו אות ג') שמה שחידש החלק"י ללמד זכות הרגיש בעצמו גם החלק"י שסברא קלושה היא. גם בשו"ת חיי הלוי (ח"ב סי' מ' סוף אות ה') דחה סברת החלק"י, ומציין כי החלק"י עצמו הרגיש דיש לדחות סברתו, ונקט כי כך הוא העיקר כפי דחיית הסברא יעו"ש. וע"ע בס' פנינת המקדש (עמ' רכט אות מה ועמ' רצג אות ח') מה שהביא את דעת הפוסקים בזה.

⁸ והוא מה שנקרא היום ווקאלי. וכן פסקו **הציץ אליעזר** (שם), **האז נדברו** (שם), **ומרן הגר"ש אלישיב** (שם), **הגר"ש וואזנר** (שם), **והגר"ר מאיר ברנדסדורפר זצ"ל** (בנתיבות ההלכה חלק מ"ד עמ' 476), וכ"ד **הגר"נ קרליץ** (שם) ו**מרן הגר"ח קנייבסקי** (שם) ו**הגר"מ גרוס** (שם). [הדברי יציב (שם) הסתפק בזה], וטעם כולם משום דגם מכשיר ההקלטה נחשב כלי נגינה. ומ"מ אין למחות ביד המקילים משום **דמשו"ת אג"מ** (או"ח סי' קסו) משמע שאין זה נחשב לשיר בכלי אלא לשירה בפה. וכן הוא בתשובת **מרן הגר"מ שטרנבוך**

----- שער הציון -----
במענה לשאלתי ע"י נכדו ר' שלמה זלמן שטרנבוך. (ואח"כ ראיתי שכ"כ בליקוטי תשובות ונהגות על תשעה באב עמ' לא' בשמו) וכן
דעת מרן הגר"פ שיינברג זצ"ל (ישמח לב סי' תז) לגבי חתונה בירושלים שאפשר להקל לשמוע ווקאלי.